

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ELMALILI HAMDİ YAZIR'IN
KISSALARI TAHLİLİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şerife ÖZDEMİR**

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Tefsir**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Muhittin AKGÜL

HAZİRAN 2007

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ELMALILI HAMDİ YAZIR'IN
KISSALARI TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şerife ÖZDEMİR

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Tefsir**

Bu tez 25/06/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Şerife ÖZDEMİR

31.05.2007

ÖNSÖZ

“Kıssa” insanlık tarihinde önemli bir yeri olan edebi türdür. Hayat rehberimiz olan Kur’ân-ı Kerim’de de kıssalar önemine binaen geniş bir yer tutmaktadır. Özellikle konumuzu teşkil eden Peygamber kıssaları ise; Kur’ân- Kerim’in önemli bir yekûnunu oluşturmakta ve insan hayatına yön veren ibret tabloları sunmaktadır. Bu tabloların anlaşılmasında ve hayatımızda yerini almasında şüphesiz müfessirlerin rolü çok büyüktür. Bir kısım müfessirler, kıssaları daha çok tarihi vakalar olarak görerek üzerinde herhangi bir yorum yapmadan sadece kıssalarla alakalı rivayetleri aktarırken; diğer bir kısım müfessirler ise kıssaları tarihi vakalar olarak görmekten ziyade, kıssalardaki ders ve ibret unsurlarını gözler önüne sererek, kıssalardan çıkarılacak hükümleri de ortaya koymaktadırlar.

Yorumlarıyla çağımıza ışık tutan Elmalılı Hamdi Yazır’ın kıssalara bakışı ve yorumlayışı, çalışmamızın konusunu oluşturmakta; çalışmamız “*Elmalılı Hamdi Yazır’ın Kıssaları Tahlihi*” ismini taşımaktadır. Onun çok yönlü bir şahsiyet olması, birçok ilim sahasında derin vukuf sahibi olması, çağımızda yaşamış olması Elmalılı Hamdi Yazır’ı çalışmamızda etkili oldu.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, *Elmalılı Hamdi Yazır’ı* ve tefsiri *Hak Dini Kur’ân Dili* eserini tanıtmaya çalıştık. İkinci bölümde, “Kasasu-l Kur’ân” ilmi ile alakalı konulara yer verdik. Çalışmamızın esas bölümünü teşkil eden üçüncü bölümde ise; Elmalılı Hamdi Yazır’ın “Kasasu-l Kur’ân” ilmine dair görüşlerine yer vermeye ayrıca tefsirinde kıssaları nasıl işlediğini örneklerle ortaya koymaya çalıştık.

Gerek ders dönemimde, gerekse tez çalışmamda yol gösteren değerli hocalarıma, özellikle hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Muhittin Akgül’e en derin şükranlarımı sunarım.

Şerife ÖZDEMİR

Sakarya, 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM1: ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR VE ESERLERİ	5
1.1. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hayatı.....	5
1.2. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın İlmi Kişiliği ve Eserleri.....	8
1.3. Hak Dini Kur'an Dili Hakkında Genel Bir Değerlendirme.....	10
BÖLÜM 2: KASASU-L KURÂN İLMİ	15
2.1. "Kıssa" Kavramının Tarifi ve Mahiyeti.....	15
2.2. Edebi Bir Tür Olarak Kıssa.....	17
2.3. Kur'ân-ı Kerim'de Kıssa.....	19
2.3.1. Kur'ân Kıssalarının Konuları.....	19
2.3.2. Kur'ân Kıssalarının Özellikleri.....	20
2.3.2.1. Kıssaların İçeriğinde Görülen Özellikler.....	20
2.3.2.2. Kur'ân Kıssalarında Görülen Sanatlar.....	20
2.3.3. Kur'ân Kıssalarının Gayeleri.....	22
2.4. Kıssalarının Gerçekliği Meselesi.....	24
2.5. Kıssalarda İsrailiyat.....	28
2.5.1. İsrâîliyâtın Lügat ve İstilah Manası.....	28

2.5.2. İsrâîliyâtın Tarihçesi.....	29
2.5.3. İsrâîliyâtın Kısımları.....	30
2.5.4. İsrâîliyât Hakkında Müfessirlerin Görüşleri.....	32

BÖLÜM 3: ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN KISSALARA

YAKLAŞIMI.....	36
3.1. Elmalı'nın Kasasu-l Kur'ân İlmine Ait Görüşleri.....	36
3.1.1. Kıssa'nın Tarifi.....	36
3.1.2. Kıssaların Önemi.....	38
3.1.3. Kıssaları Okumanın Faydası.....	42
3.1.4. Kıssaların Muhatabı.....	44
3.1.5. İsrailiyat Hakkındaki Düşünceleri.....	46
3.2. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Kıssaları Tefsirdeki Üslûbu.....	49
3.2.1. Kıssaların Tekrar Edilmesindeki Hikmetleri Ortaya Koyması....	49
3.2.2. Kıssaların Ard Arda Gelmesindeki Hikmetleri Ortaya Koyması.	53
3.2.3. Kıssalar Arasında Bağlantı Kurması.....	54
3.2.4. Kıssaları Yorumlarken Diğer İlimlerden de Faydalanması.....	61
3.2.5. Kıssalarda İbret ve Ders Unsurunu Ön Plana Çıkartması.....	68
3.2.6. Kıssaları İbret ve Ders Unsuru İçeren Sonuç Cümleleri İle Tamamlaması.....	72
3.2.7. Kıssalardan Çıkan Hükümleri Ortaya Koyması.....	77
3.2.8. Kıssaları Zihinde Canlı Tutması.....	87

SONUÇ	93
KAYNAKÇA	97
ÖZGEÇMİŞ	100

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
bkz.	: bakınız
DİA	: Diyanet İşleri Ansiklopedisi
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
mad.	: maddesi
s.	: sayfa
TC.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Yrd.	: Yardımcı

Tezin Başlığı: Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kıssaları Tahlili	
Tezin Yazarı: Şerife Özdemir	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Muhittin AKGÜL
Kabul Tarihi: 25 Haziran 2007	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 100 (tez)
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri	Bilimdalı: Tefsir
<p>Bu çalışma Elmalılı Hamdi Yazır'ın "Kasasu-l Kur'ân" ilmine dair görüşlerini ve kıssaları yorumlayışını temel alarak hazırlanmıştır.</p> <p>Hz. Peygamber'in en büyük görevi tebliğ ve hidayete davettir. Kur'ân-ı Kerim'in temel özelliklerinden birinin de hidayet olması ve bu niteliğin Kur'ân'ın büyük bir bölümünü kapsayan kıssalarda ön plana çıkması bu konu hakkında çalışma yapmamızın temel sebebini oluşturmaktadır. Tarihten günümüze müfessirlerin kıssalar hakkındaki yorumları farklı farklı olmuştur. Çalışmamızda önceki müfessirlerin görüşlerine yer vermekle beraber günümüze yorumlarıyla ışık tutan son dönem müfessirlerinden Elmalılı Hamdi Yazır'ın görüşlerini esas aldık. Çalışmamızda müfessir olarak Yazır'ı seçmemizdeki neden ise; onun çok yönlü kişiliğe ve ilmi derinliğe sahip olması, tefsirinin gerek Arapça gerekse Türkçe yazılmış tefsirler içinde çok önemli bir yeri olmasıdır.</p> <p>Elmalılı Hamdi Yazır'ın "Kasasu-l Kur'ân" ilmine dair görüşlerini ve kıssaları yorumlayışını daha iyi anlamamız açısından; bu bölüme geçmeden önce onun hayatı ve ilmi kişiliğini araştırmak, eseri hakkında genel bir bilgiye sahip olmak ve "Kasasu-l Kur'ân" ilmi ile alakalı konuları gözden geçirmek faydalı olacaktır. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümünde; Elmalılı Hamdi Yazır'ın hayatı, özellikleri, ilmi kişiliği tezimizin ana kaynağını teşkil eden <i>Hak Dini Kur'ân Dili</i> eseri ve tefsirini yazarken istifade ettiği kaynaklar ve yazdığı diğer eserleri kısaca ortaya koymaya çalıştık. Tezimizin kapsamının sınırlı olması dolayısıyla bu bölümü kısa tuttuk. İkinci bölümde ise; "Kıssa" kavramının tarifi ve mahiyeti, Kur'ân-ı Kerim'deki kıssaların konuları, özellikleri, gayeleri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Ayrıca Kur'ân kıssalarının kaynağı meselesini otaya koymağa ve bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes karşılaştırmasını yapmaya çalıştık. Çalışmamızın esas bölümünü teşkil eden üçüncü bölümde ise; Elmalılı'nın, tefsirinde "Kasasu-l Kur'ân" ilmine dair görüşlerinin yer aldığı bölümlere yer verdik ayrıca kıssaların yer aldığı tüm ayetleri gözden geçirerek, onun nasıl yorumladığını analiz etmeye çalıştık. Burada Elmalılı'nın yorumlarını örneklerle ortaya koymaya çalıştık.</p> <p>Çalışmamızın sonucunda Kur'ân'da hidayet çağrısının büyük bir bölümünün kıssalar yoluyla yapıldığını, <i>Hak Dini Kur'ân Dili</i> eseriyle Elmalılı Hamdi Yazır'ın açıkça ortaya koyduğunu gördük.</p>	
Anahtar kelimeler: Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, Kıssa, Hidayet, İbret ve Öğüt.	

Title of the Thesis: Analysis of the Qur'anic Stories	
Author: Şerife Özdemir	Supervisor: Assist Prof. Dr. Muhittin AKGÜL
Date: 25 June 2007	Nu. of pages: vi (pre text) + 100 (main body)
Department: Basic Islamic Science	Subfield: Qur'anic Commentary
<p>This study is based on Elmalılı Hamdi Yazır's interpretation about stories from Quran and his thoughts about Kasasul Quran.</p> <p>The most important mission of the Prophet is notification and inviting people to the way of Truth. I have studied about this subject because one of the main features of the Quran is to invite people to the way of Truth and this invitation takes over the Kissas (the stories from Quran) which includes most part of Quran. From past to nowadays, Islamic scholars have interpreted the Kissas in very different ways. In this study, I have utilized from a lot of Islamic scholars but mostly from Elmalılı Hamdi Yazır who has guided us by explaining the Kissas according to this century. I have chosen E. Hamdi Yazır because of his sophisticated personality, his wide knowledge. And also his interpretation has an important part in both Arabic and Turkish interpretations of Quran.</p> <p>To understand better E. Hamdi Yazır's thoughts about Kasasul Quran, and his interpretations about stories from Quran; it is useful to learn something about his life, his personality and his books. And also to overview the topics about Kasasul Quran is useful, too. Because of that in the first part of this study, I have tried to present E. Hamdi Yazır's life, his features, his personality, his book – Hak Dini Kuran Dili- his other books and the books which he had utilized from them when he was writing his books. This part isn't too long because my thesis' is limited.</p> <p>In the second part I have tried to acquaint about concepts of Kissa and contents, features and purposes of Kissas from Quran. And also I have tried to explain the resource of the Kissas. Because of that I have compared Quran and the Holy Scriptures.</p> <p>I have reserved the third part, the main part, of my study to the chapters from Elmalılı's interpretations which include his thoughts about Kasasul Quran. And also I have tried to analyze how Elmalılı interpreted the verses which included the Kissas by overviewing all those verses. In this part I have tried to exemplify Elmalılı's interpretation.</p> <p>At the end of my study, I have tried to point that Quran is inviting people to the way of Truth by using stories (kissa) and Elmalılı Hamdi Yazır had pointed out it clearly in his book, Hak Dini Kuran Dili.</p>	
Keywords: Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, Kissa(short stories from Quran) the Way of Truth, Lessons and Advice	

GİRİŞ

Allah Teâla, yarattığı tüm varlıklar içerisinde insanı halife olarak seçmiş, tüm varlıkları da onun hizmetine sunmuştur. İlk insanı yaratan ve diğer varlıkları da onun hizmetine sunan; insanı başıboş, manasız ve gayesiz yaratmamış, hayata abes olsun diye sevk etmemiştir. Cenab-ı Hak yarattıklarının içerisinde en değerlisi olan insanın dünyadaki gayesini anlaması ve ahiret saadetini kazanması için; rahmet vesilesi olarak peygamberler ve hidayet rehberi olarak kitaplar göndermiştir.

Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de bunu şöyle seslendirmektedir:

"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüller derdine bir şifa, müminlere bir hidayet ve rahmet geldi. De ki, 'Allah'ın ihsanı ile ve rahmetiyle, yalnızca bunlarla sevinç duysunlar. Bu, onların biriktirip durduklarından daha hayırlıdır " (Yûnus, 10/ 57-58).

Allah Teâla gönderdiği hidayet rehberinin insanlar için bir öğüt olduğunu bizzat kendisi bildirmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de ön plana çıkan öğüt unsuru Kur'ân-ı Kerim'in büyük bir bölümünü oluşturan peygamber kıssalarında daha da ön plana çıkmaktadır. Nitekim ilk insan, aynı zamanda ilk peygamberdir. İnsan nesline gayesini bildirmiş, hedefini anlatmıştır. Bu sebeple ilk kitap da kendisine nazil olmuş, hayata gönderilişinin gayesi kendisine açıkça tebliğ ve tevhiz edilmiştir.

Nitekim Cenab-ı Hak bunu Yûsuf sûresi 111. ayette gözler önüne sermektedir:

"Gerçekten de onların kıssalarında akıl için bir ibret vardır. Bu Kur'ân uydurulmuş herhangi bir söz değildir. Lâkin kendisinden önce gelen kitapların tasdiki her şeyin ayrıntılarıyla açıklayıcısı ve iman edecek bir kavim için hidayet ve rahmettir" (Yûsuf, 12/ 111).

Kur'ân-ı Kerim peygamberlerin hayat ve mücadelelerini anlatan ayetlerle doludur. Onların hayatları, mazide kalmış hayat hikâyeleri değildir. Bilakis, hala yaşanan, her an hayatımızda yaşanmaya devam eden ve tüm hayatımıza örneklik teşkil eden hayat sahneleridir. Dünya ve ahiret

saadetini kazanmamızda bu hayatlar birer rehber olarak bize fayda sağlayacaktır.

Çalışmanın Konusu

Çalışmamızın konusunu Kur'ân'ın büyük bir bölümünü kaplayan " *Kıssalar*" oluşturmakla beraber; biz, tezimizin kapsamı itibariyle çalışmamızı "*Peygamber Kıssaları*" ile sınırlı tuttuk. Son dönem müfessirlerinden olan ve "*Hak Dini ve Kur'ân Dili*" eseri ile günümüze değerli yorumları ile ışık tutan Elmalılı Hamdi Yazır'ın bakış açısıyla "*Kıssa*" konusunu ve "*Peygamber Kıssaları*" nı değerlendirmeğe çalıştık. Çalışmamıza "Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kıssaları Tahlili" ismini verdik.

Çalışmanın Önemi

Allah Teâla, Kitabı'nda peygamberlerin rahmet vesilesi olduklarını ve onların hayatlarından alınması gereken dersler olduğunu bildirmektedir.

"Gerçekten biz Rabbin tarafından bir rahmet olarak peygamberler göndeririz" (Duhan, 44/ 6).

"Peygamberlere ait haberlerden kalbini yatıştıracak olanlardan her türlüünü sana kıssa olarak anlatıyoruz. Bunda da sana bir hakikat, müminlere de bir öğüt ve ibret gelmiştir" (Hûd, 11/ 120).

Konumuzun önemi genel olarak peygamberler ve peygamberlik müessesesinin öneminden kaynaklanmaktadır. Ayrıca konumuzun önemi; irşat ve tebliğ görevinde ve insanların gönüllerine tevhidi yerleştirme noktasında peygamber kıssalarının yeri ve öneminden kaynaklanmaktadır. Kur'ân'da geçen Peygamberlerin hayatları bizim için tarihi vakalardan ibaret değildir. Onlar günümüze ışık tutan, hayatımızı şekillendiren, kendimize gelmemize vesile olan ibret sahneleridir. Bu öneme binaen "*Kıssalar*" üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Biz, bu çalışmada kıssaları ortaya koymaktan ziyade çağımızın müfessiri Elmalılı Hamdi Yazır tarafından kıssaların nasıl yorumladığını ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın kıssalar hakkında ne düşündüğünü ortaya koyup Elmalılı Hamdi Yazır gibi bir

müfessirin penceresinden kıssalara bakmanın kazanımlarını okuyucuya iletmiş olacağız.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmayı yapmamızdaki temel amacımız; gerek Arapça gerekse Türkçe tefsirler arasında önemli bir yere sahip olan, içeriği ile günümüze ışık tutmaya devam eden son dönem tefsirlerinden bir tanesi olan "*Hak Dini Kur'ân Dili*" eserini okumak ve Elmalılı Hamdi Yazır gibi çok yönlü bir müfessir tarafından nasıl yorumlandığı tahlil etmek.

Gerek ferdi gerek sosyal hayatımızı düzenleyen ve hayatımızın bütün devrelerinde bize örneklik teşkil eden, yaşamımızda önemli bir yeri olan kıssaların önemli bir müfessir olan Elmalılı Hamdi Yazır tarafından nasıl yorumlandığını ve kıssalarla vermek istediklerini tefsir okuyucularına aktarmak ve ayrıca kıssa ilmi konusunda Elmalılı'nın serdettiği görüşleri onun dilinden ortaya koyabilmektir.

Çalışmanın Yöntemi

Bir döneme damgasını vurup, bu damganın izini de kendisinden sonraki asırlara bırakan bir şahsın görüşlerinin ve yorumlarının iyi anlaşılabilmesi için, o şahsın hayatının ve yaşadığı dönemin iyi anlaşılması gerekir. Bu nedenle çalışmamıza onun hayatı ve eseri hakkında yaptığımız araştırmaları ortaya koymakla başladık. Burada, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır hakkında yapılan sempozyum onu her yönü ile tanıma imkanı sağladı. Ayrıca hakkında Diyanet İşleri Ansiklopedisi'nde yazılan Yusuf Şevki Yavuz'un "*Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır*" , Mustafa Bilgin'in "*Hak Dini Kur'ân Dili*" maddeleri de onun hayatını ortaya koyarken bize kaynaklık etti.

"Kasasu-l Kur'ân" a dair bilgilerin yer aldığı çalışmamızın ikinci bölümünde Suad Yıldırım'ın, M. Said Şimşek'in görüşlerine başvurmakla beraber, özellikle kıssa ilmi ile alakalı İdris Şengül'ün yaptığı "Kur'ân Kıssaları Üzerine" isimli doktora çalışmasına başvurduk.

Çalışmamızın ana bölümünde ise kıssaları içeren ayetleri belirledik ve bu ayetlerin yorumu hakkında Elmalılı *Hamdi Yazır'ın* hangi görüşleri ortaya koyduğunu "*Hak Dini Kur'an Dili*" eserinde tek tek inceledik. Elmalılı'nın "Kasas-ı Kur'an" ilmine dair görüşlerini onun dilinden direkt olarak aktarırken, onun kıssalar üzerindeki yorumlarını örnekler vererek tahlil etmeye çalıştık. Bu tahlillerde zaman zaman diğer müfessirlerin de bakış açılarına yer verdik. Yeri geldiğinde aradaki farklılığı ortaya koymaya çalıştık.

BÖLÜM1: ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR VE ESERLERİ

1.1. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hayatı

1294/1877 yılında Antalya'nın Elmalı kazasında doğmuştur. Babası "Şer'îye Mahkemesi" başkâtibi, Burdur'un Gölhisar kazası Yazır köyü halkından Numan Efendi; annesi, Elmalı âlimlerinden Mehmet Efendi'nin kızı Fatma Hanım'dır¹. Yeğeni Fatma Paksüt, Elmalılı Hamdi Yazır'ın yetişmesinde annesinin, âlim babası kadar, belki daha etkili olduğunu söylemektedir².

Ayrıca Paksüt'ün merhum dayısının çocukluğuna dair söyledikleri arasında çok üstün yeteneklere sahip olduğu, kıvrak zekâsının, işlek muhakemesinin, daha çocukken belli olduğu ve her alanda arkadaşlarını aştığı yer almaktadır. Çok okuması, çabuk öğrenmesi ile herkesi hayrete düşürdüğünü, ilgi alanlarının çok geniş olduğunu da onu anlatan cümleleri arasında zikretmektedir³. Bu özellikleri Elmalılı Hamdi Yazır'ın farklı ilimlere vukufunda ve birçok alanda eser ortaya koymasında özellikle de çalışmamızın kaynağını teşkil eden Hak Dini Kur'ân Dili eserinde ayetleri tefsir ederken meseleleri ilmi, edebi, toplumsal, sosyal, felsefi, yönünü dikkate alarak görüşler serdetmesinde ve bilimsel açıklamalara yer vermesinde görmekteyiz.

Elmalılı Hamdi Yazır, ilkokulu ve bugünkü ortaokula denk sayılan Rüştîye'yi ayrıca hafızlığını⁴ Elmalı'da bitirdikten sonra 1310/ 1892 yılında, dayısı hoca Mustafa Sarılar ile birlikte İstanbul'a gelmiş ve devrinin âlimlerinden Kayserili Mahmud Efendi'den ders almıştır. İstanbul'daki diğer tanınmış

¹ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I/ VI.

² Paksüt, Fatma, "Merhum Dayım Hamdi Yazır" , *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu*, s.2.

³ Paksüt , a.g.m. , s.3.

⁴ Yavuz, Yusuf Şevki, "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır" mad., DİA, II/ 57.

hocaların da derslerine devam ettikten sonra, 1324/1906 tarihinde "Beyazıt dersiami" olarak icazet ⁵almıştır⁶. Ayrıca İstanbul'un tanınmış diğer âlimlerinden de ilim tahsil etmiştir⁷.

Bundan sonra Elmalılı Hamdi Yazır; bir taraftan hoca olarak ilim hayatına katkıda bulunurken diğer taraftan da ilim tahsil etmeye devam etmiştir. Kendi gayretiyle edebiyat, felsefe ve riyaziye ilimlerini tahsil etmiş, iki yıl huzur derslerine⁸ katılmış, musiki derslerinin yanı sıra, Sami ve Bakkal Arif Efendilerden de hat dersleri almıştır ⁹. Hatta Batıdaki çalışmalardan istifade etmek için Fransızca'yı öğrenmiştir¹⁰.

Elmalılı Hamdi Yazır, 1905'te ruus imtihanını kazanarak Mekteb-i Nuvvab'a ¹¹girmiş¹² buradan birincilikle mezun olarak kadı¹³ icazetnamesi almaya hak kazanmıştır¹⁴.

Bu icazetnameden sonra Elmalılı Hamdi Yazır'ı memuriyet hayatında görmekteyiz. Osmanlı medreselerinde yapmış olduğu hocalık vazifesinin yanı sıra önemli kuruluşlarda memuriyetliklerde bulunmuştur. Ekim 1906'da Meşihat Mektebi kalemi'ne memur olarak atanmış¹⁵.

⁵ İcazet: Yüksek dini bilgileri tahsil edenlere imtihan neticesinde verilen mezuniyet belgesi. (Sami, Şemseddin, *Kâmûs-i Türki*, s. 72.)

⁶ Yazır, a.g.e. , I/ VI.

⁷ Subaşı, Hüsrev, "Elmalılı Hamdi Efendi ve Hat Sanatımızdaki Yeri", *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu*, s. 319.

⁸ Huzur dersleri, Osmanlılarda 1759'dan 1924'e hilafetin kaldırılmasına kadar Ramazan ayında padişahın huzurunda yapılan tefsir dersleridir.

⁹ Subaşı, a.g.m. , s. 324.

¹⁰ Paksüt , a.g.m. , s. 7.

¹¹ Nuvvab kelimesi Osmanlıca'da naibin çoğulu olarak geçmektedir. Naib: Kadı, vekil ve kadıya vekalet eden memuru şer'i olarak ifade edilmektedir.

¹² Yavuz, a.g.m. , s. 58.

¹³ Kadı: Şer'i Hakim, şer'i mahkeme reisi, şeriat ahkâmına göre herkesi hüküm veren kişi.

¹⁴ Yavuz, s.58.

¹⁵ Bulaç, Ali, *Hak Dini Kur'ân Dili'ne Yazdığı Mukaddime*.

Bu dönemde İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne dâhil olmuş ve Meşrutiyeti savunmaya başlamış, bu süreçte Avrupaî tarzda bir meşrutiyet modeli yerine İslâm'a uygun bir meşrutiyet modeli oluşturmak için çalışmalar yapmıştır. Bunun bir sonucu olarak Bayezid Camii'ndeki dersiamlığı görevi sırasında II. Meşrutiyetin ilânından sonra kurulan Melis-i Mebusan'a Antalya mebusu olarak girmiştir. Görevi olmadığı halde II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine rıza göstermeyen fetva emini Nuri Efendi'yi ikna etmiş ve bununla da yetinmeyip II. Abdülhamid'in hal'i için gereken hal fetvasını da kendisi yazarak Sultan Abdülhamid'in görevden uzaklaştırılmasında etkin rol oynamış, hal fetvasını da yazan Muhammed Hamdi ya da kendi kullandığı imzayla "Küçük Hamdi", Meşrutiyet'in bu meclisinde bilhassa Kanunu Esasinin tadilinde aktif bir biçimde görev almıştır. Elmalılı, hal fetvasını yazmasından dolayı eleştirilirken, dönemin Fetva Emini Nuri Efendi'nin sonradan yaptığı açıklamada; "Fetvayı kaleme almadıkları takdirde Abdülhamid'in öldürüleceğini, eğer kaleme alırlarsa yalnızca tahttan indirileceğine" dair İttihat ve Terakki'den tehdit aldıklarını belirtmesi, üzerinde dikkatlice düşünülmesi gereken bir husustur¹⁶. Sonraları Daru-l-Hikmeti-l İslamiye (Şeyhü-l-İslamîliğa bağlı Yüksek Müsavere Heyeti) üyeliğine ve bir müddet sonra da başkanlığa tayin edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Evkaf Nazırlığı'nda bulunmuş ve bu sırada Ayan Meclisi Üyesi olmuştur. Cumhuriyetin ilanı sırasında Mütetassısîn medresinde mantık müderrisliği yapmıştır¹⁷ .

Damad Ferid Paşa kabinelerinde yer alması hasebiyle, Millî Mücadele aleyhinde bu kabinelerin verdiği karardan sorumlu tutulmuş ve gıyabında idama mahkûm edilmiştir. İstanbul'da tutuklanarak Ankara'ya götürülmüş ve kırk gün tutuklu kalmıştır. Mahkeme sonunda -Yusuf Şevki Yavuz'un da belirttiği üzere- muhtemelen İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olması sebebiyle suçsuz bulunarak serbest bırakılmıştır¹⁸.

¹⁶ Gün, Fahri, "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır".

¹⁷ Yavuz, a.g.m. , s. 58.

¹⁸ Gün, Fahri, "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır".

Medreseler kaldırılınca evinde inzivaya çekilmiş, ilmi tetkik ve araştırmalarına devam etmiştir. Yirmi yıl kadar devam eden bu uzlet (yalnızlık) devresi, Hak Dini Kur'ân Dili adındaki Türkçe tefsiri hazırlamasına imkân vermiştir ¹⁹.

Elmalılı Hamdi Yazır, 1942 yılında 27 Mayıs günü 64 yaşında Erenköy'de vefat etmiřtir²⁰.

1.2. İlmi Kişiliği ve Eserleri

Elmalılı Hamdi Yazır'ın hayatına genel olarak bakıldığında onun çok yönlü bir şahsiyet olması yanında ilmi kişiliği ön plana çıkmaktadır. Tefsir, fıkıh, hadis gibi temel İslam bilimleri sahasında derin vukuf sahibi; ayrıca tasavvuf, felsefe, kelim alanında da söz sahibidir. Bunun yanında dil ve sanattaki yetkinliğini de göz ardı edemeyiz, onun tercüme çalışmaları ve hat alanında verdiği eserler bunun bir göstergesidir²¹.

Türkiye'de Batı örneğine uygun bir toplum ve devlet düzeni kurmayı hedefleyen, bu hedefe ulaşmak için yerli kültürü ve tarihi kimliği reddeden bu değerlerin asıl kaynağı olan İslam'ı gelişmenin engeli olarak gören Batılılaşma sürecinin en hareketli ve en problemlili döneminde yaşamış olan²² Yazır, İslam ümmetinin içtimai vicdanını kaybetmesinin büyük felaketselere sebep olacağını, Müslümanları Avrupalaştırmanın bir hata olduğunu ve kurtuluşun Avrupa'yı içimizde eritip kendi değerlerimizi korumakla mümkün olabileceğini yazılarında ısrarla belirtmiştir. Ona göre Batı'nın değerlerinden değil ilminden faydalanmak gerekir. Çünkü insanlar ancak İslami esaslara bağlı kalmakla mutlu olabilirler. Esasen insanlık kendi türünü devam ettirebilmek için bir gün mutlaka İslamiyet'i

¹⁹ Yavuz, a.g.m. , s. 58.

²⁰ Paksüt, a.g.m. , s.16.

²¹ Bkz. *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu* , ekler.

²² Bilgin, Mustafa, "*Hak Dini Kur'ân Dili*" mad. , DİA , XV/ 153.

benimseye mecbur kalacak ve gelecekte İslam dini daha iyi anlaşılıp uygulanacaktır²³.

Elmalılı Hamdi Yazır'a asıl ününü kazandıran eseri *Hak Dini Kur'an Dili* adlı meşhur tefsiridir ancak bunun yanında farklı alanlarda birçok eser ortaya koymuştur. Bir kısmı basılmış bir kısmı basılmamış eserleri yanında Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Sırat-ı Müstakim* ve *Beyanü-l Hak* dergilerinde; ilhadın temelsizliği, inkâr ve şirkin insan ruhunda uyandırdığı ıstırap, İslamiyet'in ilerlemeğe engel olmadığı, orduya yapılan yardımların zekât yerine geçebileceği gibi değişik konularda Küçük Hamdi veya Elmalılı Küçük Hamdi imzaları ile yayımlanmış yirmiyi aşkın makalesi vardır. Devrin günlük gazetelerine de ilmi makaleler yazmıştır²⁴.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın Basılmış Eserleri

1. Hak Dini Kur'an Dili

2. *Metalib ve Mezahib*: Bu eser, Fransız feylesoflarından Pol Jane ile Gabriyel Seay'in ortaklaşa meydana getirdikleri tahlili felsefe tarihi kitabının tercümesidir. Bu eser, Babanzade Ahmed Naim Bey merhum tarafından, sonradan kapatılmış olan İstanbul Darü'l- Fünun'unda ders kitabı olarak okutulmuştur.

3. *İrşadü'l- Ahlaf fi Ahkami'l-Evkaf*: Bu eser müellifin, Mülkiye Mektebi'ndeki ders takrirleridir.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın Basılmamış Eserleri

1. Usûl-i Fıkh'a ait bir eseri

2. Sûri mantığa ait bir eseri

3. Yarım vaziyette bir hukuk kâmusu

4. Noksan bir divanı²⁵

²³Yavuz, a.g.m. , s. 58.

²⁴ Yavuz, s. 62.

²⁵ Yazır, a.g.e. ,I/ VII.

1.3. Hak Dini Kur'an Dili Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Elmalılı Hamdi, Yazır'a götürülen bir teklif onun Hak Dini Kur'an Dili eserini ortaya koymasına vesile olmuştur. Bu eser teklifi, bir takım şartlarla Yazır'a ulaştırılmıştır. Bu şartları ortaya koymadan önce böyle bir esere ihtiyaç duyulmasındaki etkenler ve eserin yazdırılma gayesini ortaya koymak gerekir. Bunun için de o dönemin şartlarını tarihi açıdan gözden geçirmek gerekir ki Hak Dini Kur'an Dili eserinin yazdırıldığı Türkiye şu şartlar içerisindeydi:

Cumhuriyet döneminde bir takım gerekçelerle medreselerin kapatılması, yeni eğitim sisteminde din eğitiminin ciddiye alınmaması, dini ihtiyaçları karşılayacak okulların da henüz açılmamış olması ülkede bir dini boşluk meydana getirmişti. Bu ortamda en azından, Kur'an merkezli temel İslami kültürün millete kendi diliyle öğretilmesi gerekiyordu. Bu boşlukta, Sait Cemal gibi ehliyetsiz kişilerce daha ziyade ticari amaçlarla hazırlanmış Kur'an mealleri ortalıkta görülmeye başlandı. Bunlar arasında asıl Kur'an metni yerine Batı dillerindeki tercüme esas alınarak hazırlanmış, yanlışlar ve tahriflerle dolu tercüme de bulunuyordu. Konu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmüş uzun tartışmalardan sonra İslami kültürün temel kaynaklarının Türkçe'ye kazandırılmasına karar verilmiş. Kur'an-ı Kerim ve Ahadis-i Şerife Türkçe tercüme ve Tefsir Hey'et-i Mühassası için Diyanet İşleri Riyaseti'ne tahsisat ayrılmıştır. Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi ve yardımcısı Ahmet Hamdi Akseki'nin ısrarları ile Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a tefsir yazdırılması kararlaştırılmış ayrıca, meal görevi verilen Mehmet Akif Ersoy'un görevi Hamdi Yazır'a devretmesi ile meal işi de Yazır'a yaptırılmıştır. Hamdi Yazır, Kur'an'ın hak ettiği doğruluk ve güzellikte meal yazılabileceğine inanmadığını söyleyerek görevi kabul etmek istemediyse de görüşmelerden sonra ayetlerin altına tefsire geçmeden önce bir meal ilave edilmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır²⁶.

²⁶ Bilgin, a.g.m. , s. 153.

Yazır'a bir tefsir yazma teklifi sunulurken bir takım şartlar da öne sürülmüştür. Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili eserine şu şartlara bağlı kalarak hazırlamıştır:

1. *Ayetler arasındaki münasebetler gösterilecek.*
2. *Nüzul sebepleri kaydedilecek.*
3. *Kıraat-ı aşereyi geçmemek üzere kıraatler hakkında bilgi verilecek.*
4. *Gerektiği yerlerde kelime ve terkiplerin dil izahları yapılacaktır.*
5. *İtikadda Ehl-i Sünnet ve amelde Hanefi mezheplerine bağlı kalınmak üzere ayetlerin ihtiva ettiği dini, şer'i, hukuki, içtimai ve ahlaki hükümler açıklanacak, ayetlerin ima ve işarette bulunduğu ilmi ve felsefi konularla ilgili bilgiler verilecek, özellikle tevhid konusunu ihtiva eden, ibret ve öğüt mahiyeti taşıyan ayetler genişçe izah edilecek, konuyla doğrudan veya dolaylı biçimde ilgisi bulunan İslam tarihi olayları anlatılacaktır.*
6. *Batılı müelliflerin yanlış yorumlar yaptıkları noktalarda okuyucunun dikkatini çeken notlar konularak gerekli açıklamalar yapılacaktır;*
7. *Eserin başına, Kur'ân hakikatini açıklayan ve Kur'ân ile ilgili bazı önemli konuları izah eden bir mukaddime yazılacaktır²⁷.*

Eser bir mukaddime ve Kur'ân tefsirinden oluşmaktadır. Yazır'ın mukaddimesinde yer verdiği konular ise şöyledir:

Eserin yazılmasına vesile olan gelişmeler.

Kur'ân ve tefsir ile ilgili bazı genel terimler.

Tercüme meselesi.

Kur'ân'ın edebi icazı.

Tefsirinde bağlı kalacağı esaslar.

Temel aldığı kaynaklar.

²⁷ Yazır, a.g.e. ,I/ 12.

Takip ettiği tefsir metodu.

Kur'ân ve onun diğer bazı isimleriyle sûre, ayet ve Mushaf, tefsir, te'vil ve meal terimleri hakkında kısa açıklamalar.

Kur'ân'ın faziletleri²⁸.

Yazır bir sûrenin tefsirine başlarken öncelikle o sûre hakkında genel bilgiler verir:

Sûresi'nin ismi,

Nûzül sebebi,

Ayet, kelime, ve harf sayısı, fasılası,

Mekki ve medeni oluşu bu bilgiler arasındadır²⁹.

Yazır, bundan sonra tefsiri yapılacak ayetlerin metin ve meallerini yazarak tefsire geçer, ayetler ve sûreler arasındaki insicama dikkat çeker, tefsirinde özellikle kuvvetli görüşlere yer verir, bazı meseleler üzerinde uzun açıklamalarda bulunurken, bir kısım yerleri kısa geçer.

Yazır'a göre hakiki bir tefsirin dört esası vardır:

Kur'ân,

Hadis,

Sahabe ve tabiin sözleri

(Bu üç esasın araştırılmasından sonra) lisanî şer'i ve akli ilimler çerçevesinde yapılabilecek te'vil.

Bunların ilk üçü bir tefsirin rivayet yönünü, sonuncusu da dirayet yönünü gösterir³⁰.

²⁸Yazır, a.g.e. ,I/1-24.

²⁹ Yazır, I/25 (Fatıha Sûresi ile alakalı verdiği giriş bilgileri) ; Yazır, a.g.e. ,I/143 (Bakara Sûresi ile alakalı verdiği giriş bilgileri).

³⁰ Bilgin, a.g.m. , s. 154.

Bu dört esası Hak Dini Kur'ân Dili eserinde görmekteyiz. Eserde dirayet yönü ağırlık basarken, rivayet yönü de eksik kalmamaktadır.

Yazır'ın tefsirinde başvurduğu temel kaynaklar arasında şunlar yer almaktadır:

Tefsir sahasında; Taberi'nin Cami'u'l-beyan'ı, Cessas'ın Ahkamü'l-Kur'ân'ı, Zemahşeri'nin el-Keşşaf' ı, Kadı Beyzavi'nin Envarü't-tenzil'i , Ebu Hayyan'ın el-bahru'l-muhit'i' , Ebussuud Efendi'nin İrşadü'l-'akli's-selim'i ve Âlusi'nin Rûhu'l-me'ani'si'dir.

Hadis alanında; Kütüb-i Side ile Mecdüddin İbnü'l-Esir'in en-Nihaye fi garibi'l-hadis'i , İbn Hibban'ın Sahih'i , Beyhaki'nin es-Sünenü'l-Kübra'sı, Tabra'nın Mu'cemu'l-Kebir'i, İbn Ebu Şeybe'nin el-Musannefi, deylemi'nin Müsnedü'l Firdevs'i, Buhari'nin et-Tarihu'l-Kebir'i, İbn Hacer'in Tehzibu't Tehzib'i, Kadı İyaz'ın eş-Şifa'sı'dır³¹.

Dil sahasında; Firuzâbâdi'nin el-Kamusu'l-Muhit'i , Zebidi'nin Tacu'l Arus'u , Ragıb el-İsfehani el-Müfredat'ı , Suyuti'nin ed-Dürrü'n-Neşir'i, Firuzâbâdi'nin Beşairu zevi't-temyiz'i ve Ebu'l Beka'nın el-Külliyat'ı'dır³².

Fıkıh sahasında; Ebu Yusuf'un Kitabu'l-harac'ı, eş-Şeybani'nin es-Siyeru'l-Kebir'i ve el-Camiu's-Sağir'i, Kuduri'nin el-Muhtasar'ı, Meydani'nin el-Lübab'ı'dır³³.

Kelam ve felsefe alanında; Ebu Hanife'nin Alim ve'l-Müte'allim'i, el-Fıkhü'l-Ekber ve el-Vasiyyesi, İbn Hazm'ın el-Fasl'ı, Farabi'nin Fusûsu'l-hikem'i, İbn Sina'nınel-İşarat ve'tTenbihat'ı'dır³⁴.

Yazır, esrinde pek çok meselenin ilmi, edebi, toplumsal, sosyal, felsefi yönünü dikkate alarak yazmış, hukuk sahasını da ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Mukavelede öngörülen bir şart olarak Hanefi mezhebi

³¹ Bilgin, a.g.m. , s. 154.

³² Bilgin, s. 155.

³³ Bilgin, s. 156.

³⁴ Bilgin, s. 157.

yansıtılmakla beraber diğer mezheplerin görüşleri de mukayeseli bir tarzda verilmiştir. Eserinde fen bilimlerine dair bilimsel açıklamalara da -devrinin bilim ve teknoloji seviyesi ölçüsünde- yer vermiştir.

Eserin üslûbuna gelince, ağır olmamakla beraber kendi neslinin güzel bir Türkçesidir. Yazır, dilde taassup göstermediği yabancı kökenli kelimelerden dilimizin malı haline gelmiş olanları kullanmakta tereddüt göstermediğini beyan etmiştir. Türçeye derinden vâkif olmasına rağmen, mealleri Türkçe dil zevkine uygun olarak yazmayışı pasif, fakat asil bir endişeden yani Kur'ân yerine ikame edilmesi korkusundan kaynaklanmıştır. Eserde gerektiğinde luğavi izahlar yapılmış, şiirden örnekler verilmiştir³⁵.

³⁵ Ersöz, İsmet, "Elmalılı Hamdi Yazır ve Tefsirin Özellikleri", *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu*, s. 175.

BÖLÜM 2: KASASU-L KUR'ÂN İLMİ

2.1. "Kıssa" Kavramının Tarifi ve Mahiyeti

Sözlükte olay, haber, söz, hikaye, anlatım gibi manalara gelen kıssa kelimesi³⁶ tefsir istilâhı olarak Allah'ın, Kur'an-ı Kerim'den geçmiş ümmetler, peygamberler ve salih kullarla ilgili verdiği bilgi, hadise ve anlatımlar demektir³⁷.

KSS kökünden türeyen kelimelerin lügat manası araştırılıp, kök manalarına bakıldığında dört temel anlamı ihtiva ettiği görülmektedir. Bu manalar ışığında Kur'ân ayetlerine bakıldığında; Kehf Sûresi'nin 64. ayetinden yola çıkılarak ortaya konulan birinci mana "Bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmek"; Kasas Sûresi'nin 11. ayetinden yola çıkarak ortaya konulan ikinci mana "Bir adama bir haber veya sözü beyan edip bildirmek"; bu konu ile alakalı sözlüklere bakıldığında çıkarılan üçüncü mana "Bir şeyi makasla kesmek, kırmak"³⁸; dördüncüsü ise "göğüs, sadr, göğsün başı, ortası ve göğüs kemiği"³⁹ dir.

Kur'ân'daki kıssalarının "kıssa" olarak isimlendirilmesiyle ilgili şunlar söylenmiştir: "Kur'ân'da kıssalar denildiğinde her ne kadar ilk anda sadece Kur'ân'daki önemli bir yekün teşkil eden geçmişe ait haberlerin anlatılması ve böyle bir realitenin varlığı akla gelse de, aynı zamanda "Kıssa" kökünde mevcut tabii dört manadan dolayı temel unsurlarıyla Kur'ân kıssalarının mahiyet ve hakikatini de açıkça yansıtmaktadır. Bu sebeple gerçek bir iman ve ilim gözüyle bakıldığında bizzat Kur'ân'ın isimlendirdiği "Kasas" tabirinin kıssalar için seçilen ve kıssaların gerçek yönü ile çatışmayan bir isim olduğunu anlamakta güçlük çekilmemesi gerekir"⁴⁰.

³⁶ İbn Manzûr, *Lisanu'l-'Arabi'l-Muhit*, KSS mad.

³⁷ el-İsfehânî, er-Râğıb, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, s.671

³⁸ İbn Manzur, *a.g.e.*, KSS mad.

³⁹ El-Cevheri, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğati ve Sihahu'l-'Arabiyye*, III / 1052.

⁴⁰ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, s. 46.

Ayrıca kelimenin bu etimolojik anlamı, kıssa türü hikâyede olayın adım adım izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olmasıyla doğru ve gerçekçi olması niteliklerini ön plana çıkarır. Kıssanın hikâyeden farkı da bu nitelikleri dolayısıyla⁴¹.

"Hikâye" ve "kıssa" kelimeleri karşılaştırıldığında Kur'ân kıssalarını neden hikâye kelimesinin karşılamadığı açıkça ortaya çıkar. "Hikâye" gerçekte vaki olmamış durumlar için de kullanılabileceği halde, "kıssa" geçmişte gerçekleşmiş, fakat unutulmuş olayları, doğru bir biçimde bildirerek, ders almaları için insanları o zamanda yaşatmayı amaçlar⁴².

Kur'ân'da "kıssa" kelimesinin yanında "haber" ve "nebe" kelimeleri Kur'ân kıssalarının mahiyetini anlamada önemli bir rol oynar.

"Nebe" ve cemi olan "enba" kelimeleri genellikle zaman ve mekân itibariyle tarihin derinliklerinde vuku' bulmuş ve tarih sayfaları arasında gizlenmiş, kaybolmuş olayları haber vermede kullanılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim "Haber" ve çoğulu olan "Ahbar" kelimelerini de vukuu itibariyle; yakın olan, yakın zamanda meydana gelen veya henüz izleri tamamen kaybolmayıp, görünen olayları anlatmak, ibret maksadıyla hatırlatmak için kullanılmaktadır⁴³.

Kur'ân'da bu tür anlatımlar için kullanılan bir kelime daha vardır ki; o da "mesel"dir. Mesel ile kıssa arasındaki farkı açığa çıkarma maksadıyla şunlar söylenebilir:

"Mesel" kelimesi eş-benzer anlamındadır. Kendisinde garabet bulunan bedi' sözdür. Bu garabeti ile dillere destan olan ve belde belde dolaşan sözdür⁴⁴.

"Mesel"den gaye anlatılmak istenen durumu, açıkça hissettirmektir. Meseller tabii hayatta tekrarlanıp durulduğundan, anlam aynıyla gerçek

⁴¹ Şengül, İdris, "Kıssa", DİA, XX/ 498.

⁴² Yıldırım, a.g.m. , 38.

⁴³ Şengül, a.g.e. , 52-56.

⁴⁴ Eren, Şadi, *Kur'ân'da Teşbih ve Temsiller*, s.60.

olmaları şart değildir. Kendisinde garabet olan her hayret verici hal, sıfat veya kıssa için mesel tabiri kullanılmakla beraber⁴⁵ - örnek olarak Hz. İsa ve Hz. Âdem'in yaratılış kıssaları zikredilebilir, burada her iki peygamber'in hayret verici halleri ön plana çıktığından mesel olarak isimlendirilmiştir⁴⁶- Enbiya kıssalarının meselden farkı açıktır.

Kur'ân kıssalarının gerek konularında, gerek anlatımlarında ve gerekse kıssalardaki olayların yönetilmesinde, sırf bir sanat hadisesi söz konusu değildir. Kıssa, Kur'ân 'ın esas hedeflerini gerçekleştirme vesilelerinden biridir. Kur'ân-ı Kerim, her şeyden önce, bir dini davet ve tebliğ kitabıdır. Kıssa da, bu daveti duyurma ve tebliği benimsetme araçlarındandır. Fakat kıssaların dini gayeye hizmet etmesi, onların verilmesinde sanat özelliklerinin görünmesine engel olmaz. Kur'ân'ın ifadeleri, ortaya koydukları sahnelerde dini gaye ile edebi gayeyi birleştirir ve insan ruhuna, sanat güzelliği ile hitap ederler.

2.2. Edebi Bir Tür Olarak Kıssa

İnsanlığın var oluşundan beri kıssa türü var olagelmıştır. İnsanın yaratılışını ve evreni anlama çabası ve bu çabada ortaya çıkan hayaller ve vehimler, acayıplık ve gariplikler, gerek gerçek gerek rüya tüm akisler kıssa ve hikâyeleri meydana getirmiş ve bunlar kulaktan kulağa aktarılarak tarihi bir kimlik kazanmıştır.

İlk kıssa yaratılış kıssası ve bu kıssanın kahramanı ise ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'dir. İlk kıssanın bir peygamber kıssası olmasına rağmen zaman içinde kıssa kültürüne; gerçeklere uymayan çeşitli mitolojik hikâyeler, uydurma masallar, vehim ve hayal ürünü şeyler de ilave edilmiştir⁴⁷.

Burada "mit" in tanımını yapmamız konuya ışık tutması açısından isabetli olacaktır. Dünyaca ünlü din tarihçisi ve felsefecisi Mircea Eliade, mitleri

⁴⁵ Eren, a.g.e. , s.60

⁴⁶ Al-i İmran, 3/ 59.

⁴⁷ Şengül, a.g.e. , s. 59.

şöyle tanımlamaya çalışmıştır: “Mit çok sayıda birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen son derece karmaşık bir kültür gerçekliğidir. Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, “başlangıçtaki” masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar’ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir “yaratılış”ın öyküsüdür. Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır. Mit ancak gerçekten olup bitmiş tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler ise Doğaüstü Varlık’lardır”⁴⁸ .

Değişik türleriyle kıssa, insanoğlunun geçirdiği merhalelerin tümünde insanlıkla beraber var olmuş, var olamaya da devam etmektedir. Daima bu kıssalar, insanlığın emellerini ve elemlerini yansıtmış, hayata bakışını ve hayatla ilgili felsefesini ortaya koymuştur⁴⁹. Daha doğrusu kıssalar her devirde insan tabiatında mevcut veya harici tesirler sebebiyle kendisinde meydana gelen tepki ve tezahürlere tercüman olmuş zaman zaman fert ve toplum olarak insanın dini inanç ve duygularını şekillenmesinde de etkili olmuştur⁵⁰.

Kıssanın tarihi gelişimine bir bakarsak; kıssa türü insanlıkla beraber doğmuş olmasına rağmen, bu ilimle uğraşan âlimlere göre sistemli bir şekilde Hindistan’da doğmuş, oradan Fars (İran) bölgesine hicret etmiştir. Daha sonra Arap ülkelerine İslam Alemi’ne ve nihayet güzergâhını Batı dünyasında tamamlamıştır. Kıssa bu tarihi merhalelerin her birinde girdiği toplumun boyası ile boyanmış, o milletin özelliklerinden etkilenmiş ve inançlarının izlerini taşımıştır⁵¹.

⁴⁸ Eliade, Mircea, *Mitlerin Özellikleri*, Çeviren: Sema Rifat, s. 16.

⁴⁹ Şengül, a.g.e. , s.59.

⁵⁰ Şengül, s. 60.

⁵¹ Şengül, s. 62.

Kur'ân'ın nüzûlü ile birlikte kıssa, Arap ve İslam dünyasında⁵² yeni bir veçhete bürünmüş, Kur'ân'ın nüzûlünden sonra İslam âleminde bu ilahi kitaptan mülhem Kur'ân'ın özelliklerini taşıyan bir kıssa türü gelişmiştir⁵³.

2.3. Kur'ân-ı Kerim'de Kıssa

Kıssalar, üçüncü hicri asır müfessiri Taberi'ye göre Kur'ân'ın üçte birini, çağdaş müfessirlerden M. Reşid Rıza'ya göre ise dörtte üçünü oluşturur. Bu görüşlerin de desteklediği gibi kıssalar Kur'ân-ı Kerim'de çok geniş ve önemli bir yer tutmaktadır⁵⁴.

Bu önem gerek kıssaların işlediği konulardan ve özelliklerinden; gerekse kıssaların gerçekleştirdiği gayelerden kaynaklanmaktadır.

2.3.1. Kur'an Kıssalarının Konuları

Kur'an-ı Kerim'de değişik uzunluklarda tarihi ve temsili pek çok kıssa yer almaktadır. Özellikle Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ gibi peygamberlerin kıssaları oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Ayrıca Hz. Îsâ'nın annesi Hz. Meryem⁵⁵, Üzeyir⁵⁶, Zül-Karneyn⁵⁷, Lokman⁵⁸ gibi salih kullar ile; Firavn⁵⁹ ve Kârûn⁶⁰ gibi dalalete sürükleyenlerin kıssaları ve yine peygamberlerin kavimleri ve özellikle İsrailoğulları, Ashâbu'l-Kehf⁶¹, Ashâbu-l Uhdûd⁶², Ashâbu-l Fil⁶³ gibi toplulukların kıssaları değişik

⁵² Cahiliye döneminde ve nüzûlden sonra Arap dünyasında kıssaya bakış için bkz. Çetin, Nihad M. , DİA, "Ahbar" mad. ; Şengül, a.g.e. , s. 63-67.

⁵³ Şengül, a.g.e. , s. 62.

⁵⁴ Yıldırım, a.g.m. , s. 37.

⁵⁵ Al-i İmran , 3/ 36, 37, 42-45.

⁵⁶ et-Tevbe, 9/ 30.

⁵⁷ el-Kehf,18/ 83-101.

⁵⁸ Lokman, 31/12,13.

⁵⁹ el-Bakara, 2/ 9-50 ; Al-İmran, 3/ 11 ; İbrahim, 14/ 6 ; İsra, 17/101-102.

⁶⁰ el-Kasas, 28/ 76-83.

⁶¹ el-Kehf, 18/ 21-27.

⁶² el-Bürûc, 85/ 4-7.

uzunluklarda yer almaktadır. Nihayet Hz. Peygamber'in hayatının ve nübüvvetin safhalarına ait genişçe bir bölümü kapsayan hadiselerin de Kur'ân'da zikredildiği görülmektedir⁶⁴.

Kur'an-ı Kerim de zikredilen kıssalar bütün yönleriyle insan hayatını kapsamakta olup; insan hayatına maddi ve manevi yön vermekte; her yönü ile yaşanmış ve yaşanacak olanlara yön çizmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de bu bazen bir Peygamberin kıssası, bazen salih bir kulun kıssası, bazen de kötü özellikleri ile ön plana çıkmış kişilerin uğradıkları kötü sonu sergileyen kıssalar ile sağlanmıştır. Biz konumuzun kapsamı itibariyle Peygamber kıssaları ile sınırlı kalacağız.

2.3.2. Kur'ân Kıssalarının Özellikleri

Kur'ân kıssalarının, bilinen kıssa ve hikâye türlerine benzemeyen, kendine has bir üsûlü vardır. Kur'ân kıssaları aslında, insanlara hükmeden ilahi kanunların icraatından ibaret olan hareketler, görüntüler ve eserler halindeki tarih manzaralarıdır.

2.3.2.1. Kıssaların İçeriğinde Görülen Özellikler

Kur'ân kıssalarında dikkati çeken başlıca üç özellik vardır:

Tekrar etmek.

Olayların sadece maksada yetecek kadarını bildirmek.

Kıssa arasında ibret alınacak hususları serpiştirmek.

2.3.2.2. Kur'ân Kıssalarında Görülen Sanatlar

Kıssalardaki sanat özelliklerini ise şu şekilde özetleyebiliriz:

a) Kıssaların girizgâhlarının bulunması ve bunların da çeşitlilik arz etmesi⁶⁵:

⁶³ El-Fil, 105/ 1-5.

⁶⁴ İsra, Hicret, Bedir, Uhud, Ahzâb, Hz. Peygamber'in içtimai ve ailevi hayatı vb. hususları örnek olarak zikredilebiliriz.

⁶⁵ Yıldırım, a.g.m. , s. 60.

Giriş bölümleri kıssaların en can alıcı bölümleridir. Bu bölümler kişinin kendisini kıssadan alıkoyamamasına vesile olan bölümlerdir. Bu nedenle Kur'ân kıssalarına girişte muhatabın dikkatini çeken girişler kullanılmıştır. Bu şekiller:

Anlatılan kıssanın önce kısa bir özetinin verilmesi, daha sonra olayın başından sonuna kadar tafsilatının arz edilmesi.

Kıssanın, bazen muhtevastaki olayların neticesi ve ana fikri durumundaki ifadelerle başlaması.

Kıssanın olaylar zincirinde, mantıkça sonra gelmesi gereken bir sahne de olsa en çarpıcı bir tabloyu sergileyerek başlaması.

Bazen kıssanın direkt olarak herhangi bir mukaddime veya özet yapılmaksızın anlatılmaya başlanması⁶⁶.

b) Kıssalarda "müfaacet metodu" nun kullanılması:

Kıssalardaki sanat özellikleri arasında başka bir özellik de Kur'ân kıssalarının seyircisi durumunda olan muhababa ve kıssa kahramanına nispetle değişen olayların anlatımındaki *müfaacet* (beklenmedik, anî anlatım) metodudur. Bu metod, kıssalarda siyakta verilmek istenen dini irşat ve manaya göre birkaç şekilde olabilir.

Kıssadaki olayların akışı içerisinde olayların sırrı hem seyirciye, hem de kahramana gizli tutulur.

Bazen kıssadaki sır seyirciye açıklanır, ancak kıssa kahramanlarından gizli tutulur.

Bazen de kıssanın bir bölümünde, sırrın bir kısmı seyircilere açılır, kahramana ise gizli tutulur; bazı yerlerde ise hem kahramana hem seyircilere gizli tutulmakta, bilahare gizlenen bu sır, aniden her iki tarafa da açılmaktadır.

Bazen de kıssada herhangi bir sır olmaz.

⁶⁶ Şengül, a.g.e. , s. 240-242.

c) Kur'ân kıssalarında olaylar arasındaki boşluklar (fecevat) in olması:

Kur'ân, kıssalar üslûbu ile geçmiş hadiseleri günümüzdeki sinema ve tiyatra eserlerinde olduğu gibi perde perde ayırmış ve her birini uygun siyak ve içinde muhatapların ders ve ibretlerine sunmuştur. Bu tarz bir üslup, hemen hemen Kur'ân kıssalarının tümünde görülmektedir ki, aynı zamanda Kur'ân kıssalarına canlılık ve hareket özelliğini de kazandırmaktadır⁶⁷.

d) Kur'ân kıssalarında temsili anlatım kullanılması:

Bundan kastedilen seyirciye veya hayali ile temaşa eden muhataba, önemli sahneleri gösterip, bunlar arasındaki haliyle düşünülebilecek olan bağlantıları, muhayyileye bırakmaktır. Kur'ân'daki bütün kıssalar bu özelliğe sahiptir.

e) Kur'ân kıssalarında tasviri anlatım kullanılması:

Kur'ân üslûbunda kıssalar, tarihi hikâyeler tarzında, vakıaların sıralanmasıyla, kuru bir ifade ile anlatılmaz. Anlatımdaki canlılık ve hareket o kadar güçlüdür ki muhatap, onların nakledilen olaylar yığını değil, karşısında geçen ve devam eden hadiseler olduğunu sanır. Kendisini bu tarihi şahsiyetlerden ayıran zamanın hükmü kalkmışçasına onların yanına gittiğini veya onların kendisinin karşısına geldiklerini görür; okuyucu değil de seyirci durumuna girer. Kur'ân'ın bütün kıssaları az çok bu özelliği gösterir⁶⁸.

2.3.3. Kur'an Kıssaları'nın Gayeleri

Kur'ân-ı Kerim'de kıssaların nakledilmesinden amaç, tek cümle ile " Kur'ânın indiriliş maksatlarını gerçekleştirmektir"⁶⁹. Bu gayeleri genel olarak bir tasnife tabi tutarsak iki ana gayede özetleyebiliriz:

⁶⁷ Şengül, a.g.e. , s. 245.

⁶⁸ Yıldırım, a.g.m. , s. 61-62.

⁶⁹ Yıldırım, s. 40.

Peygamber'î ve O'nun ümmetini teselli etmek, O'nun irade ve azmini bilemek.

İnsanları düşündürmek ve ibret almalarını sağlamak⁷⁰.

Ayrıntılı bir tasnif ortaya koymak istersek Kur'ân kıssalarının gayelerini şu şekilde ortaya koyabiliriz:

a) İman esaslarını ispat edip açıklamak. Kıssalarda anlatılan temel imani konuların başında ise şunlar yer almaktadır:

Tevhid

Ahirete iman.

Vahiy ve Peygamberliğin ispatı.

İman esasları ile ilgili kıssalarda yer alan diğer hususlar ise şöyledir:

Tevekkül

Dûa

Gayb ve Kadere ait meselelere dikkat çekmek⁷¹.

b) Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat etmek

c) Bütün peygamberlerin, İslam'ı tebliğ ettiklerini göstermek.

d) İbrete vesile olmak.

Alınacak ibret terbiyevi cihette olabilir. O da şu şekillerde olabilir:

Tarihte hayır ve şer kanadındaki yaşamış model şahsiyetleri arz etmek suretiyle terbiye.

Kıssalardaki diyolog üslubuyla terbiye

Teşvik ve korkutma üslubuyla terbiye.

⁷⁰ Şimşek, M. Said, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 71.

⁷¹ Şengül, a.g.e. , s. 281-292.

Kıssaların muhtelif yerlerinde muhatabı intibaha getirici ibarelere yer verilmek suretiyle terbiye⁷².

İbretin başka bir çeşidi, Kur'ân kıssalarında anlatılan mu'cizelerin ve harika olayların bazı ilmi gelişmelere işaret etmesi ve insanlığı bu yönde teşvik etme özelliği.

e) Gönlü pekiştirmek.

f) Nimeti bildirip hatırlatmak.

g) Şeytandan sakındırmak.

h) Münferit meselelerin arkasındaki genel prensipleri ortaya koymak⁷³.

2.4. Kur'ân Kıssaları'nın Gerçekliği Meselesi

Kur'ân-ı Kerim'in vahiy kaynaklı en son ilahi kitap olduğuna inanmayanların Kur'ân'a vahiy dışında kaynak arama gayreti içine girdikleri bir gerçektir. Bu Kur'ân'ı Kerim'in bütünü kapsayan bir durum olsa da özellikle Kur'ân'da önemli bir yoğunluğa sahip olan kıssalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Burada, müsteşriklerin tutumu ve Müslüman araştırmacılar üzerindeki etkilerini köken sebep olarak gösterebiliriz.

Günümüzde edebi türler arasında en gelişeni roman ve hikâye türleridir. Bilindiği gibi roman ve hikâyelerde olayların gerçekliği aranmaz. Hatta gerçek bir olayı konu alsalar ile yazar, olaylar arasındaki boşluğu doldurur ya da okuyucuya vermek istediği mesaj doğrultusunda olaylara yön vermeye çalışır. Bu yolla ortaya konulan edebi türlerin toplumların yönlendirilip eğitilmelerinde, hayata bakış açılarında birtakım etkilerinin olduğu da inkâr edilemez.

Çağımızın ilimleri arasında düzenlenen ilim dallarından biri de tarihtir. Artık daha çok belgelere önem verilmekte ve belki de daha önce yer verilmeyen ve tarihe gerçekten ışık tutan belgeler, sözgelimi kazılar ve bu kazılarda

⁷² Şengül, a.g.e. ,s. 312-329.

⁷³ Yıldırım, a.g.m. , s. 40-48.

elde dilen bulgular değerlendirilmektedir. Tarih araştırmaları için bu tür belgelerin elde edilebilmesi de maddi imkân, teknoloji ve ciddi disiplin isteyen bir iştir. İtiraf etmek gerekir ki, Batılılar bu konuda önemli bir mesafe kat etmişlerdir. Batıda yapılan bu çalışmalarını basamak yaparak bazı müsteşrikler, Kur'ân'da geçen bazı kıssaların tarihi gerçeklerle bağdaşmadıklarını ileri sürmüşlerdir⁷⁴.

Bu görüşü savunanların başında Muhammed Halefullah gelmektedir. 1950'lerde Mısırlı araştırmacı Muhamed Ahmed Halefullah, hazırladığı "el-Fennu'l-Kasasî fi'l-Kur'ân" isimli doktora tezinde bu görüşü ileri sürmüřtür⁷⁵.

Roman ve hikâye gibi bazı edebi türlerin gerçeklere dayanmıyor olsalar bile toplumu etkilediklerini gören ve Batılı müsteşriklerin saldırılar karşısında psikolojik yenilgiye uğramış bazı Müslüman araştırmacılar, Kur'ân kıssalarının gerçek olaylara dayanma mecburiyetlerinin bulunmadığını; kıssalarının hikmetlerinin insanların ibret almaları olduğunu ve onlardan ibret alınması için de gerçek olmalarının gerekmediğini savundular⁷⁶.

Bu düşünce, Kur'ân kıssalarına kaynak arama arayışına sürüklemiştir. Kur'ân kıssalarının "esatiru'l- evvelin" olarak nitelenmektedir yani Kur'ân'da anlatılan bu meseleler indiği toplumdan etkilenir

Kur'ân bu iddiayı" kesinlikle reddetmektedir:

"Onlara rabbiniz ne indirdi? denildiği zaman, 'evvelkilerin masalları' derler. Ki kıyamet günü hem kendi veballerini tam olarak yüklensinler, hem de bilgisizce saptırdıkları kimselerin veballerinden bir kısmını. Bak ne kötü şey yükleniyorlar" (Nahl, 16/ 24-25).

"Kendilerine ayetlerimiz okunduğu zaman: ' Evvelkilerin masalları' dediler. Biz onu, burnunun üzerine damga vurup işaretleyeceğiz." (Kalem, 68/ 15-16).

⁷⁴ Şimşek, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 368.

⁷⁵ Şimşek, *a.g.e.*, s. 370.

⁷⁶ Şimşek, s. 370.

Kur'ân'ın indiği toplum, kıssalarda geçen bazı malumatlardan habersiz olmamasına rağmen tafsilatı ile alakalı bilgi ne Resulullah'ın ne de gönderildiği toplumun bilgisi dâhilinde idi. Bunu, indirilen dine düşman olmalarına rağmen bu toplumun, gelecek olan ayete tepki vermemesinde, bu ayet karşısında suskun kalmalarında görmekteyiz:

“İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Daha önce ne sen ne de kavmin bunları biliyordunuz” (Hûd, 11/ 49).

Bu ayet açıkça gösteriyor ki, Araplar Kur'ân'ın geçmiş, helak olmuş milletlerin haberleriyle ilgili getirdiği bilgilerin büyük bir kısmını veya en azından Kur'ân'daki şekliyle bilmiyorlardı. Ehli kitap ise bu konuda müşrik Araplardan farklı idi. Ehl-i kitap Kur'ân kıssalarının büyük ekseriyetinden haberdar ile fakat onların bilgileri de, doğruluk yönünden tamamen sıhhatli değildir. Çünkü Tevrat ve İncil tahrif ve tebdile uđramıřtır⁷⁷.

Hz. Peyamber'in Rahip Bahira, Varaka b. Nevfel gibi zâtlardan bu haberleri aldığı akılı selim sahipleri için kabul edilebilir bir iddia değildir. Kıssaların içeriklerini düşündüğümüzde, bu kadar yüklü bilginin bu kadar kısa görüşmelerle elde edilebileceği düşünülemez.

Hz. Peygamber'in ümmiliği meselesini bir tarafa koyarsak, Onun Kitab-ı Mukaddesi okuyarak bu bilgileri elde ettiği iddiasına gelince o zamanlar henüz Kitab-ı mukaddes'in Arapça tercümesi mevcut deđildi⁷⁸.

Bu bilgiler işiğında Kur'ân kıssalarının Kitab-ı Mukaddes'ten alındığı iddiası aklen kabul edilemez. Tevrat olsun, İncil olsun, asılları itibariyle ilahi kitaplar olduğu bir gerçektir ve kıssalar arasında benzerlik olması tabiidir. Tahrifattan sonra, dikkatli bir okuyucu, Kur'ân kıssaları ile Kitab-ı Mukaddes'teki kıssaların hedef ve muhteva bakımından bir takım farklılıklar arz ettiğini ve Kitab-ı Mukaddes'in Kur'ân kıssalarına kaynaklık edemeyeceğini rahatlıkla müşahede edilebilir⁷⁹.

⁷⁷ şengül, a.g.e. , s. 159

⁷⁸ şengül , s. 164.

⁷⁹ şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 14.

Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes'teki kıssaları mukayese edersek şunları söyleyebiliriz:

Kur'ân-ı Kerim, peygamber kıssalarından bazılarını mevzu bahs ederken onlarla ilgili bütün haberleri vermek istemez, İslam davasının durumuna, Hz. Peygamber'in kavmi içindeki pozisyona uygun olanları seçer; Tevratta ise tafsilat vardır.

Kur'ân, Tevratta olduğu gibi sırf zamanı (tarihi bilgi vermeyi)⁸⁰ hedef alıp onu bu kıssaların tertibinde ana unsur olarak kabul etmez.

Tevratta zaman ön plandadır. Kur'an'da ise irşâd, İslami esasları izah, düşmanlara cevap verme ve Hz. Muhammed (s.a.s.) ile ümmetinin kalplerini takviye etmek gibi gayeler ön plandadır⁸¹.

Muharref Tevrat'ta anlatılan birçok kıssada peygamberler yalancı, zani ve kötü olmakla tavsif edilmektedir⁸². Kur'ân'da ise Onlar yüce Allah'ın koruması altındadır. Onları yüce Allah eğitmiş ve yetiştirmiştir. İnsanların kendilerine örnek edinecekleri kişilerdir⁸³. Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

"İşte onlar Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Onların yoluna uy" (En'âm, 6/ 90).

Kur'ân-ı Kerim'de birtakım kıssalar var ki Kitab-ı Mukaddes'te bu kıssalardan söz edilmemiştir. Mesala Kur'ân'da dokuz yerde zikredilen Hz. Salih kıssası ve kavmi Semud, Kitab-ı Mukaddes'te geçmemektedir⁸⁴.

Netice olarak Muhammed (s.a.s.) kıssaları önceki kitaplardan nakletmiş olması mümkün değildir. Kur'ân kıssaları üslûb bakımından, inanç sistemi bakımından öyle farklılıklar ihtiva etmektedir ki Kitab-ı Mukaddes kıssalarını

⁸⁰ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 15.

⁸¹ Tabbâra, Afif Abdülfettah, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, s. 31.

⁸² Şimşek, *a.g.e.*, s. 31.

⁸³ Şimşek, s.32.

⁸⁴ Şimşek, s. 33.

onlara kaynaklık etmiş olması düşünülemez. Ayrıca önceki kitaplarda söz konusu edilmemiş bazı kıssaların Kur'ân'da mevcut olması böyle bir iddiayı kesinlikle reddetmektedir⁸⁵.

Bu cümlelerden sonra Kur'ân'ın ve özellikle Kur'ân'ın büyük bir bölümünü kapsayan kıssaların kaynağını arama çabasının iyi niyetli çabalar olmadığı açıkça görülmektedir. Burada, müsteşriklerin tutumunun ve Müslüman araştırmacılar üzerindeki etkilerinin bu tür konuların tartışılmasının ana sebebi olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

2.5. Kıssalarda İsrâîliyât

İsrâîliyât konusu çerçevesi çok geniş olan ve hakkında birçok çalışma yapılmış, pek çok makaleler yazılmış bir konudur. Biz burada İsrâîliyâtı kıssalar bağlamında ele alıp bu çerçevede değerlendirmeye çalışacağız.

2.5.1. İsrâîliyâtın Lügat ve İstilah Manası

"İsrâîliyât", "israiliyye" kelimesinin çoğuludur ve bu kelime, israili bir kaynaktan nakledilen kıssa veya olay anlamındadır⁸⁶. Kur'ân'da zikredilen meşhur on iki Yahudi kolunun atası olan Hz. Yakub'un ismi ve lâkabı İsrâîldir.⁸⁷ Yahudiler ona nisbet edilerek kendilerine Benu İsrail (İsrailoğulları) denilmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim Yahudileri "Beni İsrail" diye isimlendirmektedir⁸⁸.

Kelimenin zahirînden onun ıstılâhi anlamının tefsirde görülen Yahudi rivâyetleri ya da Yahudi kültürü anlaşılabilmeğe ise de, bu eksik bir tanımlamadır. Çünkü bu kelime Yahudi kültürünü ifade etmekle beraber Tefsire giren Hıristiyan ve diğer kültürleri de kapsamaktadır. İslam'a ve özellikle tefsire girmiş olan Yahudi, Hıristiyan ve diğer dinlere ait kültür kalıntılarıyla, dinin gerek lehine ve gerekse aleyhine uydurulup, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ve onun muâsırları olan sahâbe ve müteâkip nesillere

⁸⁵ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 34.

⁸⁶ Zehebi, Muhammed Huseyn, *el-İsrailiyyat fi't-Tefsir ve'l-Hadis*, s.13.

⁸⁷ Hatipoğlu, İbrahim, "*İsrailiyyat*", DİA, XXIII/ 195.

⁸⁸ Bakara, 2/ 40 ;Al-i İmran, 3/ 246; Yunus, 10/ 90...

izafe edilen her türlü haber bu kavram içine girer⁸⁹. Buna göre diğer kültürlerden İslam kültürüne sokuşturulan haberlerin tamamına İsrâiliyât denmektedir⁹⁰.

İsrâiliyât, en geniş anlamıyla bazı tarih, siyer, hadis ve tefsir rivayetlerinin içerdiği Yahudi, Hristiyan, eski Fars ve yakın Doğu kültür havzasına ait efsanevi ve dini literatürün genel adıdır. Başka bir ifadeyle İslam kaynaklarındaki her türlü yabancı malzemeye işaret etmektedir⁹¹.

2.5.2. İsrâiliyâtın Tarihçesi

İsrâiliyâtın İslam kültürüne girme sebeplerini şöyle açıklayabiliriz:

Kur'ân-ı Kerim'in naklettiği kıssaların pek çoğu Tevrat'ta da geçmektedir. Hem Kur'ân-ı kerim, kıssaların ayrıntıları üzerinde durmazken Tevrat ayrıntılarına girmektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim bu kıssaları aktarırken ibret alınacak yönlerine dikkat etmekte, ibret alınacak yönlerine dikkat etmekte, ibret alınmaya konu olmayacak hususlara temas etmemektedir.

Okuyucuların bir kesimi özellikle de halk tabakası, alınacak ibretten çok kıssalardaki olaylara takıldılar. Kur'ân'da olayların ayrıntılarını bulamayınca bu isteklerini karşılamak için Ehl-i Kitaba müracaat ettiler.

Haddizatında Müslümanların ilk dönemlerde karşılaştıkları Ehl-i Kitabın kendileri de, kendi kitapları hakkında yeterli bilgilere sahip değillerdi. Bu nedenle Müslümanların onlardan dinledikleri arasında kendilerinin folklorik bilgileri de vardı. Gerçi kitapları da tahrif edilmiş ve sağlıklı bilgiler ihtiva etmiyordu ama ilave olarak halk kültürünün de anlatılanlara karışması tehlikenin boyutlarını daha da artırıyordu⁹².

İsrâiliyâtın İslam kültürüne karışmasının sebepleri konusunda İbn Haldun şunları söylemektedir: "Araplar ne Kitap Ehli, ne de ilim ehli idiler.

⁸⁹ Aydemir, Abdullah, *Tefsir'de İsrailiyat*, s.29.

⁹⁰ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, 129.

⁹¹ Albayrak, İsmail, "*Metinsel Diyalog*", *İslamiyât*, 5 (2002) , s. 109-122.

⁹² Şimşek, *a.g.e.* , s. 133.

Bedevilik ve ümmilik onlara hâkim idi. İnsan nefsinin arzu duyduğu kâinatın yaratılış sebebi, yaratılışın başlangıcı, varlığın sırları gibi hususlarda bilgi sahibi olmayı arzu ettiklerinde onu ilk önce kitap ehli olanlara sorar ve onlardan istifade ederlerdi. Bu kitap ehli ise, Tevrat ehli olan Yahudilerle onların dinine tabi olan Hıristiyanlar idi. O gün Araplar arasında yaşayan Tevrat ehli de haddizatında onlar gibi bedevi idiler. Tevrat'tan bildikleri Kitap Ehli'nden avamın bildikleri şeylerdi⁹³.

Ayrıca Yahudiler İslam'ın en azılı düşmanlarıdır. Sırf İslam'ın safiyetini bozmak için de yalan yanlış şeylerin İslam kültürüne girmesine çalışmışlardır.

İnsanların yapı olarak hikâye ve masal türünden şeyler dinlemeğe meyyal olmaları, abartılmış şeylere düşkünlükleri de, İsrâîliyâtın İslam kültürüne karışmasına yardımcı olmuştur.

İsrâîliyâtın İslam kültürüne karışmasının diğer bir sebebi de, Ehl-i Kitaptan bazı âlimlerin İslam dinine girmiş olmalarıdır. Bu bilginler ya diğer Müslümanların kendilerine müracaat etmeleri sonucunda ya da kendiliklerinden İsrâîliyâtı anlatıyorlardı.

İsrâîliyâtın İslam kültürüne girmesinin sosyolojik sebeplerinden biri de, İslam'ın evrensel bir din oluşudur. İslam, Ehl-i Kitabı da kendisine davet etmiştir. Bunun bir sonucu olarak Müslümanlar Ehl-i Kitab' a da İslam dinini tebliğ ediyorlardı. Bu arada Müslümanlarla Ehl-i Kitab arasında zaman zaman tartışmalar oluyor, zaman zaman sohbetler oluyordu. Böyle bir ortamda kültürel etkileşimin olması tabiidir⁹⁴.

2.5.3. İsrâîliyâtın Kısımları

İsrâîliyât ile ilgili olarak nakledilen hikâyeler, bunlara dayanmak ve bağlanmak için değil, fakat istişhad (veya bir misal) olarak anlatılır. İsrâîliyât ile ilgili olan kıssalar ise üç kısma ayrılır:

⁹³ Zehebi, a.g.e. , s.134.

⁹⁴ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 134.

Doğru olduğunu bildiğimiz ve elimizde mevcut olan delillerin de bunların doğruluğunu teyid ettiği nakiller ve kıssalardır ki, bu nevi kıssa ve nakiller sahihtir.

Elimizdeki delillere ters düşen ve yalan olduğunu bildiğimiz kıssa ve nakiller sahihtir.

Zikredilen her iki neviden olmayan, ne kendisine inanılan ne de yalan olduğu söylenebilen, hakkında sükût edilen nevidir ki, yukarıda olduğu gibi bunu da hikaye etmek caizdir. Bu kabil kıssalar, umumiyetle dine hiçbir fayda sağlamaz Bunun içindir ki Kitap Ehli'nin bilginleri bu konuda çok defa ihtilafa düşmüşlerdir⁹⁵.

İhtilaflar arasında; Ashab-ı Kehf'in isimleri, sayıları ve köpeklerinin rengi⁹⁶, Hz. Musa'nın âsasının hangi ağaçtan olduğu⁹⁷, Yüce Allah'ın Hz. İbrahim için dirilttiği kuşların adları⁹⁸, ölü sığira ne ile vurulduğunun tayini, Havarilere indirilen sofraya ve mahiyeti⁹⁹ve Allah'ın Kur'ân- Kerim'de müphem bıraktığı hususlar gibi meselelerdir¹⁰⁰.

İsrâîliyât karşısında müfessirin tutumu ne olmalıdır sorusuna gelince şunlar söylenebilir: Sağlam ve zayıfı tefrik edilmeksizin Ehl-i Kitap'tan alınan haberlere karşı çok uyanık bulunmasıdır. Bütün bu İsrâîli haberleri tenkitten geçirip, kudreti nisbetinde, Kur'ân'ın ruhuna uygun olacak şekilde olanları alması, akıl ve naklin de buna muvafakatı icâb eder. Kur'ân'ın mücmel olan hususlarını, onu tafsil eden diğer bir ayet ve ya Hz. Peygamber'in sünneti varken, Ehl-i Kitap'tan olan nakilleri kullanmaması gerekir. Onun için en hayırlısı mümkün merteye İsrâîliyâtтан ictinab

⁹⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, s.217.

⁹⁶ Kehf, 22

⁹⁷ Bakara, 2/ 60.

⁹⁸ Bakara, 2/ 260

⁹⁹ Maide, 5/ 114-115.

¹⁰⁰ Cerrahoğlu, *a.g.e.* , s.218.

etmesidir. Bu da, müfessirin çeşitli bilgilerle mücehhez olmasına bağlı bir husustur¹⁰¹.

2.5.4. İsrâîliyât Hakkında Müfessirlerin Görüşleri

İsrâîliyât hakkında müfessirlerin görüşlerine geçmeden önce Asr-ı saadet ve sonraki neslin İsrâîliyâta yaklaşımı nasıldı sorusunu cevaplamaya çalışacağız.

İlahi kelama ilk muhatap olan Araplar, şifahi kültüre sahip bir toplumdur. Kur'ân'da eski kavimler ile ilgili hadiseler ise detaylarına girilmeden anlatılmaktaydı. Dolayısıyla yeni Müslüman olan kimseler, daha ayrıntılı bilgiler için ya eski kaynaklara ya da bu konuda bilgileri olan şahıslara başvuruyorlardı. Bu kişiler hadis otoriteleri tarafından araştırma konusu olmuşlardır. İnsanların fitri meylini ve onların Kur'ân'ın detaylarını öğrenme merakını, sarf ettikleri gayretleri bilen Hz. Peygamber (s.a.s.), tamamen yasaklayıcı olmak yerine konuyla ilgili ana prensipleri ortaya koymuştur¹⁰².

Asr-ı Saadet'te Hz. Peygamber'in koyduğu prensibe büyük ölçüde uyulmuş olmasına rağmen sonraki nesillerde bu hassasiyetin azaldığı, Yahudilerden rivayeti serbest bırakan hadisi en geniş manasıyla kabul eden bazı Müslümanların Kitap ve Sünnet'te cevabını bulamadıkları konuların izahı için gayr-i Müslimlere yada yeni muhtedilere başvurdukları görülmüştür. İbn Abbas dışındaki sahabenin bilinmesi önemli olmayan konular ve akide ile ilgili hususlarda Ehl-i Kitap muhtedilerine çok fazla soru sormadıkları bilinmektedir¹⁰³. Ashab arasında Kur'ân'ın yorumu için İsrâîliyâtı kullananların sayısı çok az ikentabiin ve tebeu't-tabiin devinde bu sayı artmış, onların kullandığı şüpheli rivayetler, İsrâîliyâtla ilgisi olmayan merfu ve mevkuf rivayetlerin yerini alacak duruma gelmiştir¹⁰⁴.

¹⁰¹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 253.

¹⁰² Avan Zerenay, "*Canan, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tefsiri'nde İsrâîliyât*", s. 7.

¹⁰³ Avan Zerenay, s.7.

¹⁰⁴ Binşık, Abdulhamit, "İsrailiyât", *İslam Ansiklopedisi*, XXIII/ 200.

Tefsir hakkındaki görüşleri günümüze ulaşan sahabe, tabiin ve tebeu't tabiin ile daha sonraki müfessirler İsrâîliyâtla ilişkileri açısından ele alındığında bunların içinde ilk sırayı Abdullah b. Abbas'ın aldığı görülür. Sahabeye kadar ulaşan tefsir rivayetlerinin pek çoğunun İbn Abbas'a dayandırılmasında onun peygamber ailesinden olmasının ve Resulullah tarafından övülmesinin etkili olduğu, bazı kimselerin onun şöhretini kullanarak kendisine nispetle rivayetlerde buldukları bilinmektedir¹⁰⁵.

Tabiin önde gelen âlimleri, rivayetinde sakınca bulunmayan İsrâîliyâtı ashaptan veya muhtedi Ehli Kitap alimlerinden alıp rivayet etmişlerse de, bazıları duydukları her şeyi aynen nakletmişlerdir. Tabiinden daha çok Ka'b el-Ahbar ile Vehb b. Münebbih'e dayanan rivayetlerin sıhhatinde ciddi şüphelerin bulunduğu ileri sürülmüştür¹⁰⁶.

Günümüze kadar ulaşabilen ilk tefsir müellifi Taberi, tefsirinde pek fazla olmasa da İsrâîliyât dediğimiz haberlere yer vermiştir. Ekseriya bu haberlerin isnadı, Ka'bu'l Ahbar, Vehb b. Münebbih, İbn Cüreyyc, es-Süddi'ye¹⁰⁷ dayanır. Tefsirinde görülen bu gibi haberler ekseriya kıssalarda cereyan eder. Et-Taberi bunları tenkide tâbi tutmamış, sadece bir haber olarak nakletmiş ve haberlerin isnâdlarını vererek, onları tenkid etmeyi okuyucularına bırakmıştır. Bunun örneğini Bakara Sûresi'nin 35. ayetindeki Hz. Âdem'in yaklaşmasına mani olunan ağacın hangisi olduğu hususunda müphem olan kısmı açıklamak için çeşitli haberler nakletmesinde görmekteyiz¹⁰⁸.

Burada İsrâîliyâtın yayılmasında etkin rol oynayan bir başka grubu da zikretmekte fayda vardır. Bu grup Hz. Muaviye döneminde faal olan kıssacılar (kussas). Kökleri çok erken bir döneme kadar ulaşan bu grubun ilk defa resmi bir statü alması Hz. Muaviye zamanında

¹⁰⁵ Avan Zerenay, s.7.

¹⁰⁶ Binşık, Abdulhamit, "İsrailiyât", İslam Ansiklopedisi, XXIII/ 200.

¹⁰⁷ İsrâîli rivayetlerin kaynağını teşkil eden şahsiyetlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cerrahoğlu, a.g.e. , s. 255-261.

¹⁰⁸ Et-Taberi, İbn Cerir, Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l, -Kur'ân, I/ 331.

gerçekleşmiştir. Başlangıçta insanlara Kur'ân öğretmek tefsir yapmak ve bazı konularda irşatta bulunmakken giderek uzmanlaşan kıssacılar bir dönem sonra önemli bir meslek grubu olarak faaliyet göstermişlerdir. Statülerini devamlı korumak için de, kendilerine sorulan hiçbir soruyu cevapsız bırakmadıkları nakledilmektedir. Bu grubu Ehli kitap anlatıları ile tefsir literatürü arasında bir aracı olarak görmek mübalağa olmasa gerektir¹⁰⁹.

Hız. Peygamber'den itibaren gelen bu tarihi seyir içerisinde gerek Kur'ân'ın indiği dönemde Resulullah'ın vahye olan hassasiyetini bizzat üzerlerinde taşıyan ashap arasında gerekse onların hassasiyette onların izlerini taşıyan tabiin ve tebeu't tabiin dönemlerinde İsrâîliyâta olan meyil görülmektedir. Kur'ân'da da belirtildiği üzere insanın "merak eden" , " çok soru soran" , "bilinmeyi araştıran" gibi vasıflara sahip olması İsrâîliyât konusunu devamlı gündemde tutmuştur. Bundan sonra ilk dönemden itibaren tefsir tarihinde yer edinmiş müfessirlerin İsrâîliyât konusundaki görüşlerine yer vereceğiz. Tezimizin konusunu teşkil eden müfessir Elmalılı Hamdi Yazır'ın bu konu hakkındaki düşüncelerine ise üçüncü bölümde değineceğiz.

Rivayet tefsirlerinin en meşhurlarından olan Tefsiru'l Kur'âni'l-Azim'in müellifi İbn Kesir, çok kere İbn Cerir, İbn Ebi Hatim, İbn Atiye gibi kedisinden önce gelen birçok müfessirlerin tefsirlerinden nakillerde bulunur. İsrâîliyâta dikkati çekerek onun kötülüğünü anlatmaya çalışır. Bazı Kur'ân kıssalarında, konu ile ilgili görüşlere uzun uzun yer verir. Mesela İbn Kesir, Kâf Sûresinin evvelinde, bu harfin manasını vermek için çeşitli nakillerde bulunur ve bu husustaki görüşlerin İsrailoğullarının kitaplarından alınmış olduğunu, onları tasdik veya tekzip etmeksizin, nakillerinin caiz olabileceğini, onların hakka muvafık olduğu kadarına itimad edilebileceğini söyledikten sonra, "En doğrusunu Allah bilir!" ibaresini kullanmaktadır¹¹⁰.

¹⁰⁹ Avan Zerenay, s.8.

¹¹⁰ İbn Kesir, Ebu'l-Fidâi İsmail, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, I/ 108-110

¹¹¹ Er-Razi, Fahrudin, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l Gayb*, 13/ 193.

Dirayet tefsirinin önde gelenlerinden Razi'nin tefsiri rey tefsiri olduğu için rivayete fazla yer vermez fakat tamamen de hâli değildir. O, İsrâîliyâtı faydalı olarak görmez. Sağlam akli delillere dayanarak İsrâîliyâtı tenkid eder. İsrâîli haberler iltifat edilmemesi gerektiğini bildirir. Hz. Peygamber'in ismetine hâlel getirecek haberleri özel bir hassasiyetle reddeder. Mesela tefsirinde, Hz. Yusuf'un satın alınış şekliyle ilgili asıl rivayetleri reddeder¹¹¹.

İsrâîliyât hakkında dikkatli olan bu müfessirler yanında İsrailiyata kapılarını açmış müfessirler de vardır Bunlardan biri Ebu İshak Es-Salebi'dir. Rivayet tefsiri müelliflerinden es-Salebi'nin Peygamber kıssalarına ait olan el-Arais isimli eserinde, kıssaları aşırı hayalciliğinden uzak bulunmakla beraber, içerisine bazı İsrâîliyâta dair hayaller sokulmuştur¹¹².

Es-Salebi'nin tefsirini ihtisar eden ve ona nisbetle İsrâîliyâta daha az yer veren Beğavi ve Beğavi'nin tefsirini ihtisar eden ve kıssalara düşkünlüğü sebebi ile tefsiri İsrâîliyât ile dolu olan Hazin de zikrettiğimiz müfessirler arasındadır¹¹³.

¹¹² Cerrrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, s. 180.

¹¹³ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 144.

BÖLÜM 3: ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN KISSALARA YAKLAŞIMI

3.1. Elmalılı'nın Kasas-u Kur'ân İlmine Dair Görüşleri

3.1.1. Kıssa'nın Tarifi ve Özellikleri

İkinci bölümde "kıssa" kavramının tarifi ve mahiyetini ortaya koymaya çalıştık burada ise Elmalılı Hamdi Yazır'ın "kıssa" ile alakalı görüşlerine yer vereceğiz.

Elmalılı Hamdi Yazır, "kıssa" sözcüğünü, mastar anlamından yola çıkarak ve mastar anlamı ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Sözlükte 'kisas' , 'kasas' , "bir şeyin izini sürerek arkasına düşmek" manasına gelir. Elmalılı, bir haber ve hikâyenin 'kıssa' adını alabilmesi için izlenmeye ve yazılmaya değer bir özelliği taşımasına bağlı olduğunu bildirir¹¹⁴. Yusuf sûresi 3. ayette açık olarak belirtilen "ahsenu-l kasas" ifadesinden yola çıkarak "kıssa" kelimesini şu şekilde tarif eder: "Ahsenü'l-kasas: En güzel anlatış veya en güzel kıssa, öykü, menkıbe anlamına mef'ul-i mutlak veya mef'ul-i bih olur. "Kâf"ın fethi ile "kasas" aslında mastardır. Ve sözlükteki anlamı bir şeyin izini sürerek arkasına düşmektir. Nitekim (Kehf, 18/64) âyetinde de geçtiği üzere, "İzlerini takip ederek geriye döndüler" demektir. "(Musa'nın) kız kardeşine 'onun izini takip et' dedi" (Kasas, 28/11) âyetinde izini, takip et, arkasını bırakma, demektir. İkinci olarak yine bu anlamdan alınıp izlemeye değer bir haber nakletmek, bir hikâye anlatmak manasına gelir ki, Türkçe ayıtmak ve bazı lehçelerde ayırtmak denilir. Üçüncüsü, o anlatılan haber veya hikâyede mef'ul anlamında mastar olarak, yani maksus mânâsına kasas, yahut kıssa denilir ki, "kaf" ın kesri ile "kisas" bunun çoğulu olur"¹¹⁵.

Ona göre kıssa, ayrıntılara girmeden, sözü uzatmadan, yalnızca ibret noktalarını özetleyerek dillere destan olacak şekilde açıklanan ve hikâye

¹¹⁴ Yazır, a.g.e. , V/ 32.

¹¹⁵ Yazır, V/ 32.

edilen haberdir¹¹⁶. Ayrıca Elmalılı, anlatılan her kıssada ibret alınacak, ders alınacak açık seçik noktalar olduğunu özellikle belirtir¹¹⁷.

Yine Elmalılı, edebiyatta kıssanın özel bir yeri ve önemi olduğunu; bir hikâyenin dillerde dolaşacak bir destan veya efsane halini alması için kalıcı bir güzelliği ifade eden bir olağanüstülikle ilgili olduğunu; güzelliğin ise çok yaygın bir şey olmadığından, kıssa denilebilecek hikâyelerin de çok nadir olduğunu tefsirinde ifade eder¹¹⁸.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ gibi peygamberlerin hayatları ve kavimleri ile olan ilişkileri "kıssa" olarak isimlendirilirken ayrıca Hz. İsâ'nın annesi Hz. Meryem¹¹⁹, Üzeyir¹²⁰, Zül-Karneyn¹²¹, Lokman¹²² gibi salih kullar ile Firavn¹²³ ve Kârun¹²⁴ gibi dalaletle sürükleyenler ile ilgili bilgiler ve yine peygamberlerin kavimleri ve özellikle İsrailoğulları, Ashâbu'l-Kehf¹²⁵, Ashâbu-l Uhdûd¹²⁶, Ashâbu-l Fil¹²⁷ gibi topluluklarla ilgili olaylar ve Hz. Peygamber'in hayatının ve nübüvvetin safhalarına ait genişçe bir bölümü kapsayan hadiselerin de Kur'ân'da "kıssa" olarak ifade edildiği görülmektedir¹²⁸.

¹¹⁶ Yazır, a.g.e. , V/ 9.

¹¹⁷ Yazır, , V/ 9.

¹¹⁸ Yazır, V/ 32.

¹¹⁹ Al-i İmran , 3/ 36, 37, 42-45.

¹²⁰ et-Tevbe, 9/ 30.

¹²¹ el-Kehf, 18/ 83-101.

¹²² Lokman, 31/ 12,13.

¹²³ el-Bakara, 2/ 9-50 ; Al-İmran, 3/ 11 ; İbrahim, 14/6 ; İsra, 17/ 101-102.

¹²⁴ el-Kasas, 28/ 76-83.

¹²⁵ el-Kehf, 18/ 21-27.

¹²⁶ el-Bürûc, 85/ 4-7.

¹²⁷ El-Fil, 105/ 1-5.

¹²⁸ İsra, Hicret, Bedir, Uhud, Ahzâb, Hz. Peygamber'in içtimai ve ailevi hayatı vb. hususları örnek olarak zikredilebiliriz.

Elmalılı Hamdi Yazır da tefsirinde peygamber hayatları ve kavimleriyle olan ilişkilerini "kıssa" olarak isimlendirirken¹²⁹ Kabil, Habil¹³⁰ ve Hz. Meryem'in başına gelenleri¹³¹, fil olayını¹³², ifk hadisesini¹³³ de kıssa olarak isimlendirmiştir.

3.1.2. Kıssaların Önemi

Burada, "Kıssaların, üçüncü hicri asır müfessiri Taberi'ye göre Kur'ân'ın üçte birini, çağdaş müfessirlerden M. Reşid Rıza'ya göre dörtte üçünü oluşturur"¹³⁴. İfadesini tekrarlamamız kıssaların önemini açıklamamız açısından yerinde olacaktır. Ayrıca kıssaların hem toplum üzerinde hem de fert üzerinde gerçekleştirdiği gayeleri¹³⁵ göz önünde bulundurursak bu önem daha da açık olarak ortaya çıkmaktadır. Elmalılı ise bu öneme dair şunları ifade etmektedir:

"Zikredilen kıssalar, yüce Allah'ın kudretinin büyüklüğünü ve şanının yüceliği ile peygamberine verdiği mucizeler ve yardımların, her türlü düşüncenin üzerinde bir yüksekliğe sahip olduğunu anlatmakta özellikle Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesi ile vaad edilen yüce inkılâpların meydana geliş şekline ait geçmişten bazı örnekler ile müminleri müjdeleme kastetmektedir"¹³⁶.

Elmalılı burada kıssalarda esas gayeyi teşkil eden "tevhid'i gönüllerde yerleştirme" düşüncesini ön plana çıkartmaktadır. İkinci bölümde de belirttiğimiz gibi Kur'ân kıssalarının başlıca gayesi; "İman esaslarını ispat

¹²⁹ Bkz. Yusuf Sûresi, Araf Sûresi, Hûd Sûresi.

¹³⁰ Yazır, a.g.e. ,III/ 221.

¹³¹ Yazır, VI/ 20.

¹³² Yazır, IX/ 450.

¹³³ Yazır, VI/ 20.

¹³⁴ Yıldırım, a.g.m. , s. 37.

¹³⁵ Bu konuya ikinci bölümde ayrıntılı olarak yer vermiştik.

¹³⁶ Yazır, VI/ 150.

edip açıklamaktır"¹³⁷. Kıssalarda anlatılan temel imani konuların başında ise "tevhid" gelmektedir. Yine Kur'ân kıssalarının ana gayelerinden bir tanesi de "Peygamber'i ve O'nun ümmetini teselli etmek, O'nun irade ve azmini bilemektir."¹³⁸ Bu düşünceyi Hz. İbrahim kıssasının akabinde zikrolunan En'âm Sûresi 90. ayeti ile alakalı Elmalılı'nın yaptığı yorumda bizzat görmekteyiz.

Allah Teâla, kavminin inkârına karşı Hz. İbrahim'e verdiği delileri¹³⁹ zikrettikten sonra kendilerine kitap, hüküm (hikmet ve hükümlerlik) ve peygamberlik verdiği kimseleri zikreder¹⁴⁰ ve en sonunda Hz. Peygamber'e hitaben şöyle buyurur:

"Bunlar, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların hidayetine uy. De ki: 'Ben ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum. O, sadece bütün âlemlere bir öğüttür'" (En'âm, 6/90).

Elmalılı burada Kur'ân kıssalarının ana gayelerinden olan, tevhid mücadelesinde peygamberin ve ümmetinin azmini bileme gayesini ön plana çıkararak şunları ifade eder: "Geçmişten örnek olmak üzere bunların hepsinin tuttukları iman tevhidi, doğruluk, dine bağlılık, fazilet ve cömertlik, kitap, hikmet, peygamberlik, özetle hidayet yolunu tut, başkalarına bakma!

Ve işte İbrahim kıssasını anmanın hikmet ve gayesi budur. Bunlara uyup yüzünü ancak Allah'a tut ve hiçbir şeyden korkmayarak ve başkasından hiçbir şey beklemeyerek Allah'ın hükümlerini tebliğ et. Onlar gibi sen de, De ki: Ben, bu iş, bu tebliğ karşılığında sizden bir ücret, bir karşılık istemem, o Kur'ân başka bir şey değil, bütün akıl sahibi âlemlerine Allah tarafından bir hatırlatma ve uyarıdır. Bu bir ferde, bir sınıfa veya bir kavme

¹³⁷ Şengül, a.g.e. , s. 281.

¹³⁸ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, s. 71.

¹³⁹ En'âm, 6/ 74-82.

¹⁴⁰ Hz. İshak, Hz. Yakup, Hz. Nuh, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyub, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. İsa, Hz. İlyas, Hz. İsmail, Hz. Elyesa, Hz. Yunus, Hz. Lut. (En'âm, 6/ 84-89.)

mahsus değildir. Allah için herkese, muhtaç ve sorumlu oldukları şeyleri hatırlatmaktır, genel bir rahmettir¹⁴¹.

Elmalılı bu gayenin her türlü düşüncenin üzerinde olduğunu ortaya koymakta bunu mü'minlere verilen bir müjde olarak ifade etmektedir.

Elmalılı " (Resulüm!) de ki: 'Hamd olsun Allah'a, selam olsun seçkin kıldığı kullarına. Allah mı hayırlı, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?'¹⁴² âyetinden yola çıkarak Resulullah'a hamdetme tavsiyesinin kıssaların bu önemine binaen verilmiş olduğunu bildirmekte ve şu sözleri ile kıssalarda ön plana çıkan "tevhid" düşüncesine vurgu yaparak, burada müşriklere karşı nakli bir delil olduğunu gözler önüne sermektedir: "Bahsedilen kıssalardan kudretinin yüceliği anlaşılan ve bu sebepten her türlü hamd, övgü ve yücelik kendisine ait olan Allah mı hayırlı, yoksa müşriklerin O'na ortak koşarak taptıkları şeyler mi? Nasıl kime ibadet etmeli? Bütün hayır kudreti elinde olan Allah ile hiçbir şeyi denk ve benzer tutulamayan bu karşılaştırmanın sadece müşriklere başa kakma için olduğu apaçıktır. Bahsi geçen tarihi kıssalar Allah'ın hayırlı olduğu hususuna delil olarak nakli birer delil olduklarından, bu nakli delilleri imanı olmayan müşriklere karşı bir başa kakmadır"¹⁴³.

Hud sûresinde geçen geçmiş kavimlerin kıssaları aktarılmaktadır. Burada kıssaların Peygamber'i ve O'nun ümmetini teselli etme, O'nun irade ve azmini bileme gayesi Elmalılı Hamdi Yazır tarafından şöyle ortaya konulmaktadır:

"Şimdi geçmişteki o kıssalar, gelecekteki bu akıbetler sana bildirilmekle ey Muhammed! Artık şunların, şu yukarıdan beri anlatılan müşriklerin tanrı diye taptıkları şeylerden hiçbir şüphen olmasın, hepsi boştur. Bundan önce ataları nasıl tapıyor idiyse bunlar da başka değil, aynen öyle tapıyorlar. Yani boşu boşuna tapmaya devam ediyorlar. Yukarıda beyan olunduğu üzere 'Allah'ı bırakıp da taptıkları o şeyler kendilerine zerre kadar fayda

¹⁴¹ Yazır, a.g.e. , III/ 459.

¹⁴² Nemi, 27/ 59.

¹⁴³ Yazır, VI/ 151.

sağlamadı' (Hud, 11/101) âyetinde bildirildiği şekilde, bunların ataları putlara tapmakla nasıl zarardan başka bir şey görmedilerse, bunlar da tıpkı öyle olacaktır. Ve elbette biz, bunların nasiplerini eksiksiz olarak kendilerine ödeyeceğiz. Yani ecelleri gelinceye kadar dar dünya hayatındaki kısmetlerini kesmeyeceğiz, sonra da ahirette hak ettikleri cezalarını da vereceğiz"¹⁴⁴.

Geçmiş peygamberlere, özellikle Hz. Musa'ya İsrailoğulları tarafından yapılan zulmü Hz. Muhammed'e yapılan zulümle karşılaştırarak kıssaların anlatılma vesilesi ile Hz. Muhammed'i teselli hedefini Elmalılı tefsirinde şu şekilde gözler önüne sermiştir:

"Merak etme ya Muhammed! Yalnızca sana ve sana verilen kitaba karşı anlaşmazlık çıkarılmıyor. Yukarıda da bildirildiği üzere Firavun'a galebe çalan, üstünlük sağlayan Musa'ya da kitap verildiği zaman ümmeti olan İsrailoğulları tarafından ihtilaf çıkarıldı. Oysa Musa'ya kitabın verilmesi, Tevrat'ın inzal olunması, onun, Firavun ile adamlarına üstün gelmesinden, hatta onların suda boğulmasından ve İsrailoğulları'nın kurtarılmasından sonra olmuştu. Böylece İsrailoğulları Tevrat gelmeden önce bütün bunları gözleriyle görmüş ve Musa'nın peygamberliğini kabul etmişlerdir. Böyle olmasına rağmen Tevrat nazil olunca hepsi birden hemen iman etmediler de onun Allah'tan olup olmadığına ihtilaf ettiler. Bir kısmı iman etti, bir kısmı da iman etmedi, direndi. Sana gelince ya Muhammed, önce kitap nazil oluyor, şu halde sana gönderdiğimiz kitap hakkında kavminden bazılarının 'ona bir hazine indirilse ya' veya 'onunla beraber bir melek dolaşsa' veyahut "onu sen uyduruyorsun' diyerek inkâr edenlere, Allah kelâmı olduğunu inkâr ederek ihtilaf çıkarmalarına önem verme! Eğer Rabbinden bir kelime sevketmiş olmasa idi, yani hikmet gereği olarak bir ecel takdir edilmemiş olsa idi, derhal haklarında hüküm icra edilirdi. Yani, kavminden ihtilaf çıkaranların hepsi için hemen şimdi aleyhlerinde hüküm verilir ve icra edilirdi, hiç beklemeden işleri bitirilirdi. Ve şüphe yok ki, onlar bundan dolayı kuşku dolu bir şüphe içindedirler. Yani bu sûrenin baş tarafında geçtiği üzere, 'Kur'ân'ı Muhammed'in kendisi uydurdu' diye inkâr

¹⁴⁴ Yazır, a.g.e. , V/ 15.

eden iftiracılar, yaptıkları bu iftiraya kendileri bile inanmıyorlar. Kur'ân'dan dolayı onlar öylesine derin bir şüphe içindedirler ki, bu şüpheleri kendi içlerini yiyip bitirmekte, yüreklerini kemirmektedir"¹⁴⁵. Ve son olarak da şu cümleyle bitirir: "Allah yaptıklarının hiçbirisini karşılıksız bırakmaz"¹⁴⁶.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın muasırı olan Konyalı Mehmet Vehbi Efendi de kıssaların başlıca iki faydaya yönelik olduğunu bildirmektedir. Birincisi, geçmişte yaşayan bazı milletlerin ahvalini ve peygamberlerinin nasihatlerini Ümmet-i Muhammed'e bildirmekle, onları ibret almağa davettir; ikincisi, o kıssanın, iyi olan fiillerinin seçilmesini, yok oluş sebepleri olan fiillerden sakınılmasını Ümmet-i Muhammed'e tavsiyedir¹⁴⁷.

Görüldüğü üzere hem ferdi hem sosyal hayatta, yaşama yön vermesi, dünya ve ahiret dengesini sağlaması açısından kıssalar ön plana çıkmakta; kıssaların ibret ve ders alınması gereken önemli Kur'ân-ı Kerim parçaları olduğu gerek konumuzu teşkil eden Elmalılı Hamdi Yazır tarafından gerekse diğer müfessirler tarafından ortaya konulmaktadır.

3.1.3. Kıssaları Okumanın Faydası

Elmalılı Hamdi Yazır' a göre kıssaları okumanın faydalarına geçmeden önce "Kıssalar nasıl okunmalıdır?" sorusunun cevabını yine onun dilinden cevaplamak faydalı olacaktır.

Elmalılı'ya göre, Hz. Âdem'in yaratılmasından sonra bütün insan toplulukları ve çeşitli kavimler üzerindeki ilahi hâkimiyetin tecellisiyle peygamberlerin gönderiliş hikmet ve neticelerine, şariat ve dinlerin seyr ve tekâmülüne ve onlardaki maksatların ruhuna yönelik pek mühim hakikatleri açıklayıp aydınlatan kıssalar Kur'ân'ın letafet (güzellik), ciddiyet ve belağatına bilhassa itina gösterilerek okunmalıdır¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Yazır, a.g.e. , V/ 16.

¹⁴⁶ Yazır, V/ 17.

¹⁴⁷ Vehbi Efendi, Konyalı Mehmet, Ahkam-ı Kur'âniyye (Dipnotlarla Sadeleştiren, Akgül, Muhittin, Kur'ân'dan Hayata Yansımalar, s.57)

¹⁴⁸ Yazır, IV/ 77.

Bu okumada dikkat edilecek hususlar ise şöyledir:

“Kıssanın mevzu ve gayesine, tasvir tarzı ve münakaşasına, yani her peygamberin davetinin tebliğ biçimi ve ispatına ve kavmiyle olan münakaşalarının üslubuna, soru ve cevabın kapsadığı ilmi gerçeklere ve edebi kurallara, neticede iman ve küfrün sonucuna sonra bütün kıssalar arasındaki ortak değere, yükseliş ve gelişme ahengine ayrı ayrı ve birlikte göz atarak son derece ibretli bir tarzda okunmalı ve bunlardan tarih sahnesinden silinen kavimlerin yaşantılarıyla düşüş ve helaklerine yol açan sebepleri çıkararak gelecek için ibret almanın yollarını öğrenmelidir”¹⁴⁹.

Okumada gösterilmesi gereken bu hassasiyetin sebebini ve okumadan elde edilecek faydayı ise şöyle açıklar:

“(Kıssalar böyle okunduğu zaman) bunlardan alınacak olan ibret dersi ve ilham o kadar yüksek, açık ve boldur ki, kütüphaneler dolusu tarih kitapları okunup araştırılacak olsa elde edilecek ders, yükselmek için bağlanılacak ibret düsturları bunlardan başkası olmayacak ve bunların verdiği açık ilhamı vermeyecektir. Önceki kavimlerini bütün masalları, eski eserleri, kaleme alınan kitaplar ve meydana gelen olaylar incelenmiş olsa bunların ihtiva ettikleri bozukluklar ve hurafeler bir araya getirilerek insanlık hayatının başlangıç ve sonucu bakımından ifade edecekleri sabit hakikatlerin, Kur’ân’ın söz konusu bu kıssalarında özetle işaret edilen esasların hududunu aşamadıkları görülür”¹⁵⁰.

Buradan açıkça ortaya çıkmaktadır ki Elmalılı’ya göre kıssalar ibret alınmak içindir ve bu ibret sahneleri okunarak insan hayatına yön çizmeli. Kur’ân-ı Kerim’de yer alan bu sahnelerin okunması ile varılacak olan sonucu ise Elmalılı şu sözleri ile gözler önüne sermektedir:

“Görülecektir ki, bütün düşüş ve yok olma sebepleri, Hakk'ın emrini dinlememeye, Allah'ın rehber olarak gönderdiği önderlerin kıymetini bilmemeğe ve sonuçta şükürün yerine nankörlüğü koymaya bağlıdır. Hak

¹⁴⁹ Yazır, a.g.e. , IV/ 78.

¹⁵⁰ Yazır, IV/ 77.

dini, insanlığın koyduğu sosyal bir kurum değil, sağlam ve mutlu bir sosyal kurumun aslını ve hareket tarzını teşkil eden ilâhî bir müessesedir. Ve her milletin hayat ve mutluluk kabiliyeti, kalbini verdiği yaratıcının şanıyla uyum içindedir. Onun için hepsi hiç, ancak Allah'ın dini haktır. İnsanlara gök kapılarını açacak olan kanun, Zeyd ve Amr'ın kanunları, arzu ve hırslı istekleri değil, yaratma ve emretme hakkı kendisinde olan âlemlerin Rabbi'nin kanunudur. Yoksa dünya bir tarafa toplansa, bir yaprağın tabii olduğu düşüş ve yükseliş kanununun ilâhî konumunu değiştirmeye güç yetiremezler. Nitekim insanları bela tufanlarından kurtaracak olan kurtuluş gemisi de, Allah'ın kanunundan başkasıyla inşa edilemez"¹⁵¹.

3.1.4. Kıssaların Muhatabı

Kur'ân'ın çağrısı evrenseldir. O tüm insanlığa seslenmektedir. Allah Teâla, bu çağrıda son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) 'i en büyük ve en önemli seslendirici olarak vasıta kılmıştır.

Kur'ân kıssalarının bir kısmında Hz. Peygamber vasıta kılınmaksızın tüm insanlığa hitap edilirken, bir kısım kıssalarda ise Hz. Peygamber vasıta kılınmıştır.

Elmalı kıssalarda hitabın; özel olarak Hz. Peygambere olduğunu bildirmekle beraber, genel olarak -istifade için- tüm insanlığa olduğunu bildirmektedir. Hitabın özede Hz. Peygambere olmasının hikmetini ise, Hz. Âdem kıssasını tefsirinde -Bakara Sûresi otuzuncu ayeti müteakiben- şöyle açıklamaktadır:

"Bir zamanlar Rabb'in meleklerine: ' Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. (Melekler) : 'A!.. Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz Seni överek tesbih ediyor ve Seni takdis ediyoruz.' dediler. (Rabb'in) : 'Ben sizin bilmediklerinizi bilirim' dedi" (Bakara, 2/ 30).

¹⁵¹ Yazır, a.g.e. , IV/ 79.

Burada hitap Resulullah'a yöneltilmiştir. Demek kıssanın içyüzünü hakkıyla o anlayacak ve izinli olduğu kadar da o anlatacaktır" ¹⁵².

Elmalı'ya göre kıssalarda hitabın genel olmasının hikmeti ise şu şekildedir:

İnsanlığın istifadesi için hitap genel tutulmuştur.

Herkesin, kıssalarda verilen dersi anlaması ve bu dersi hayatına geçirmesi için hitap genel tutulmuştur.

Bunu da şu sözleri ile ifade eder: "(Anlatılan kıssada) Her ferde ait genel hitap neşesi verilmiştir. Demek ki bunda açık bir genel istifa vardır. Ve her ferdin bunu nefsinde anlaması ve tatbik etmesi istenir"¹⁵³. Ayrıca Elmalı, Kur'ân kıssalarını, insanların iyi düşünmesi ve daima hatırında tutması gerektiğini bildirir¹⁵⁴. Ona göre Hz. Âdem kıssasında Hz. Âdem ile Havva kıssada adeta nesilleriyle beraber bir cinsi temsil etmektedir ve burada hitap onların vasıtası ile bugünkü ve yarınki, kıyamete kadar gelen insanların hepsinedir¹⁵⁵. Bunu şu sözleri ile açıkça ifade eder:

"Bu hitapların bir kişiye veya sınıfa değil, genel olarak insan cinsine, daha doğrusu insan toplumu türüne yönelik olduğu ve bu münasebetle melklerin Âdem'e secdesi meselesinin de insan cinsine bir minnet siyahında hatırlatıldığı açıktır. Demek ki bu secde emri Hz. Âdem'in şahsına mahsus değil, soyu da dâhil olmak üzere cinsine ait bir şeref ve ayrıcalıktır"¹⁵⁶.

Elmalı Hz. Âdem kıssasından yola çıkarak hitabın geneli hedef almasının hikmetini şöyle dile getirmektedir: "Hitabın geneli hedef alması, Kur'ân'a muhatap olan sonradan gelen insanların bizzat aydınlanmaları ve insanlığa

¹⁵² Yazır, a.g.e. , I / 257.

¹⁵³ Yazır, I/ 257.

¹⁵⁴ Yazır, I/ 279.

¹⁵⁵ Yazır, I/ 280.

¹⁵⁶ Yazır, IV/ 16.

mahsus hilafetin genelleştirilmesi ve insani kardeşliğin hatırlatılması hikmetine dayanmaktadır¹⁵⁷.

Elmalılı kıssalarda hitabın; özel olarak Hz. Peygambere, genelde tüm insanlığa olduğunu bildirmekle beraber; Kur'ân'ın indiği döneme dikkatleri çekerek, asrısaalette yaşayan kitap ehlinin kitaplarında okuyup bildikleri kıssaları yine Kur'ân dili ile onlara ithaf edildiğini bildirir¹⁵⁸. Mesela Hz. Âdem kıssası Cenab-ı Hak tarafından aktarıldıktan sonra kıssalardan alınması gereken dersi alın ve size verdiğim nimeti hatırlayın¹⁵⁹ diyerek Allah Teâla, özel hitabını İsrailoğullarına yöneltmiştir.

3.1.5. İsrâîliyât Hakkındaki Düşünceleri

İsrâîliyât; üzerinde pek çok çalışmanın yapıldığı bir konudur, biz de ikinci bölümde bu konuya çalışmamızın kapsamı çerçevesinde yer verdik. Burada Elmalılı Hamdi Yazır'ın bu konudaki görüşlerine yer vermekle yetineceğiz.

Elmalılı'ya göre geçmiş milletlerle ilgili Kur'ânî anlatımların hepsi birer hakikattir, efsane değildir. Bu kıssalardan alınacak sayısız dersler vardır. Fakat bu kıssalar Kur'ân'ın nüzûlünden önceki dinlerin kitaplarında o kadar çok tahrîfat ve hurâfâta uğradı ki, insanlar onları masal dinler gibi ya da masal dinlerken buldukları hâlet-i ruhiye ile dinlemeğe başladılar. Müfessirlerin bir kısmı bu kıssalar etrafında Kur'ân öncesi mevcut bazı kıssa ve hikâyeleri nakletmişler ve bununla Kur'an'ın onlardaki inhirafâtı nasıl giderdiğini ve insanları hayalden hakikate nasıl götürdüğüne dair bir mukayese dersi vermişlerdir¹⁶⁰. Bu sözlerden sonra Elmalılı üzümlere şunları ifade etmiştir: "Fakat tefsir müteâlasına ehil olmayan çok sayıda kişi bunları kıssaların tefsiri gibi zannetmişler ve nassı Kur'ân'dan ziyade bu

¹⁵⁷ Yazır, a.g.e., I/ 280.

¹⁵⁸ Yazır, I/ 283.

¹⁵⁹ Bakara, 2/ 40.

¹⁶⁰ Yazır, IV/ 78.

kıssaların arkasından koşarak hakikati bırakıp garâib sevdasına düşmüşlerdir¹⁶¹.

Elmalılı, Maide Sûresi'nde Hz. Musa'nın kavmi ile arasında geçen konuşma hakkında tefsircilerin ortaya koyduğu İsrâîliyâta dair haberleri temsili ifadeler olarak nitelendirir. Bu gibi hikâyelerin tefsirciler tarafından aktarılmasının ancak Kur'ânın beyan yönünün sağlamlığını ön plana çıkarma maksadı ile olması, bu gibi efsanelerle ayetlerin anlaşılması yoluna gidilmemesi gerektiğini bildirerek İsrâîliyâta karşı duruşunu belli eder¹⁶².

Bu konu ile alakalı yorumunu şu sözleri ile ifade eder: "Şimdi bunları nakletmekten maksadımız, efsanelere karşı Kur'ân açıklamalarının sağlamlık ve eminliğini anlatmaktır. Kur'ân bize gösteriyor ki, İsrailoğulları'nın bu gibi efsaneleri, boyunu göklere çıkardıkları Acların, Ucların, devlerin asıl ve hakikatı iki kelimedden ibarettir: 'zorba bir kavim'. Bu ve bu gibi geçmiş ümmetlerin kıssalarında doğrudan doğruya Kur'ân'ın sağlam ifadesine dikkat etmek ve buluşları, hayalden gerçeğe nasıl yönettiğini anlamak gerekir. Tefsircilerin bu gibi yerlerde böyle hikayeleri nakletmekten maksatları, Kur'ân'ı bunlarla tefsir ve açıklama fikrini vermek değil, Kur'ân-ı Kerim'in sağlam beyanları ile geçmiş rivâyetlerin durumlarını ölçmek için bir ölçü ve misal vermektir. Bunu fark edemeyen ve ayıramayanlar, Kur'ân'ın manasını bunlara döndürerek düşünmenin gerekeceği zannına düşerek pek çok hata etmiş olurlar. Allah Teâlâ bu gibi hatırlatmalar ile Müslümanların diğer kitap ehli gibi efsaneler peşinde dolaşmamalarını ve hak dini vehimlerde ve hayaletlerde değil, gerçek hakikatte aramalarını hatırlatmış ve bunun için kitabına "Kitab-ı mübin" (açık kitap), "Kitab-ı hakîm" (hikmetli kitâp) demiş "O'nda muhkem âyetler vardır, onlar kitabın aslıdır" (Al-i İmrân, 3/7) buyurmuştur. Hakikat mümkün iken mecaza gidilmemesinin lüzumunu öğretmiştir"¹⁶³.

¹⁶¹ Yazır, a.g.e. , IV/ 78.

¹⁶² Yazır, III/ 216.

¹⁶³ Yazır, III/ 216.

Genelde İsraili rivayetlerin yoğun olduğu ayetlerin tefsirinde Elmalılı, sessiz kalmaz ve uygun görmediği rivayetleri de belirtir. Mesela Taberi'nin aktaracağımız şu rivayetini tefsirine almamakla beraber, tefsirinde bu haberle alakalı aktarılanlara sessiz kalmadığı görülmektedir:

Sâd sûresi 24-25. ayetlerde Hz. Davud'u hakem yapan iki davacıdan bahsetmektedir Birisinin 99 koyunu olduğu halde bir koyuna sahip olan (din) kardeşinin de koyununu almak istediğini anlatan âyeti, Taberi yaklaşık sekiz sayfalık rivayetler zinciriyle süsleyerek bize aktarmaktadır. Buna göre, Hz. Dâvud'un 99 eşi olduğunu ve bir askerın eşini beğendiği için o askeri daha kolay ölmesi için ilk saflarda savaşa gönderdiğini, onunla şehid edildiğini, bunun üzerine o askerın eşiyile evlendiğini nakletmektedir¹⁶⁴. Peygamberlerin ismetiyle ilgili konularda hassasiyetini koruyan Elmalılı, Taberi'nin bahsettiği rivayetlere değinmeksizin 'na'ceh' kelimesinin dişi koyun ya da kadın anlamına istiâre edildiğini kaydettikten sonra "Bu kıssa hakkında bir çok laflar edilmiş, masallar söylenmiştir..." der ve bize Hz. Ali'nin Hz. Dâvud'la ilgili rivayetlerle meşgul olanlara yüz altmış değnek vururum sözünü hatırlatır¹⁶⁵. Hz. Süleyman'ın vefatı ile alakalı çeşitli rivayetler olduğunu fakat onlardan sarf-ı nazar ettiğini bildirir¹⁶⁶. En'âm sûresi 74. ayetinde geçen Hz. İbrahim'in babası ile ilgili Elmalılı, Âzer ismini kullanıyor, tarih kitaplarında ise Süryanice Tarah denilmektedir. Kur'ân'daki Azer kullanımının yerine Tevrat'a kadar ulaşan Tarah ismini tercihi bir tekellüf görür ve "Onlar Kur'ân üzerine değil, Kur'ân onlar üzerine koruyucu ve gözcüdür"¹⁶⁷. sözleri ile son kriterin Kur'ân olduğunu söyleyerek duruşunu belirtir.

Başlangıçta belirttiğimiz gibi Elmalılı, bazen Kur'ân'ı anlatımlardaki kıssalarla ilgili detay bilgiler sunmaktadır:

¹⁶⁴ Taberi, İbn Cerir, *Camiu'l Beyan fi- Tefsiru'l-Kur'ân*, Daru-l Marife, Beyrut, ths. , 12/ 172-180.

¹⁶⁵ Yazır, a.g.e. , VI/ 467.

¹⁶⁶ Yazır, VI/357.

¹⁶⁷ Yazır, III/ 452.

Âraf 133'te Allah'ın (c.c.), Firavun ve kavmini değişik belalarla imtihanı anlatılmaktadır. Yazır ayetle ilgili farklı nakilleri zikrettikten sonra kıssanın keyfiyeti ve zamanıyla ilgili haberlerin isrâîliyâtta olduğunu kaydetmektedir¹⁶⁸. Kaf dağıyla ilgili çok sayıda rivâyet ve görüşü zikretmekte fakat Hz. Peygamber'e ulaşan rivayetlerle yapılmadığı için doğrudan tefsire esas kabul edilmemesinin gerektiğini belirtmektedir¹⁶⁹.

İsrâîliyâta yaklaşımı hususunda Elmalılı Hamdi Yazır hakkında sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Elmalılı, hakkında İsrâîliyât rivayetleri olabilme ihtimali olan ayetleri açıklarken, önce ayetlerin tarihi seyrine değinmekte, başka dillerle ilgisi bulunan kelimeleri açıklamaktadır. Daha sonra ayeti Hz. Peygamber, sahabe yahut tabiinden gelen rivayetlerle açıklamakta ve konuyla ilgilenen günümüz insanına ve sorunlarına da ışık tutmaktadır. İsrâîliyât ihtimali taşıyan rivayetleri tefsirine almadığı gibi doğrudan "bu İsrâîliyâtandır" şeklinde kesin bir ifade de kullanmamıştır. İtikadi esaslarla bağdaşmayan, İsrâîliyât olduğu bariz olan rivayet ve haberleri tefsirine almama konusunda oldukça hassas davranmıştır.

3.2. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Kıssaları Tefsirdeki Üslûbu

3.2.1. Kıssaların Tekrar Edilmesindeki Hikmetleri Ortaya Koyması

Kur'ân insanlığa gönderilen ilâhi davet ve din kitabıdır. Bu nedenle Kur'ân bütün üslûb şekilleriyle olduğu gibi, kıssalar üslubuyla da insanlığa her iki dünyanın islahı için bu ilâhî davet ve dinin prensiplerini açıklamak ve kalplere yerleştirmek gayesini hedef almaktadır. Neticede bu ilahi mesaj doğrultusunda ferd ve toplumları eğiterek örnek bir toplum meydana getirme hedefindedir.

İşte Kur'ân-ı Kerim'deki tekrar üslûbunu zaruri kılan, onun yüksek i'câzına yakışır bir tarzda mevcut biçimde şekillendiren en önemli unsur, Kur'ân'ın

¹⁶⁸ Yazır, a.g.e. , IV/ 90-150.

¹⁶⁹ Yazır, VII/ 226.

hedef ve gayesidir¹⁷⁰. Bu tekrar, kıssanın tamamını değil bazı kısımlarını içine almaktadır. Çünkü Kur'ân'ın kıssaları naklederken gözetip üzerinde durduğu husus, edebi ve fenni inceliklerdir. Bu manevi incelikler, bir tek hadiseyi muhtelif şekillerde tasvir etmekte ve bu hadise, şartlara ve değişik pozisyonlara göre değişik ibarelerle ifade edilmiştir¹⁷¹. Fakat bu münasebet, ayrıntı ve üslûptaki üçlü değişiklik ve yenilik, muhataba öylesine bir başka tesir uyandırır ki, onu daha önce işitmemişçesine ve görmemişçesine dinler veya okur¹⁷² İfadelerdeki yüksek sanat ve belâğat gözüksün diye kullanılan tatlı ve belîğ ifadelerin çeşitliliği ve yer yer değişik fasılalar içinde aynı kıssa bazı yerlerde itnab (geniş), bazı yerlerde ise icaz (öz) tarikiyle anlatılmaktadır. Sözelimi bir yazar veya şâir bir sözü tekrar etse, ikinci söyleyişi belâğat yönünden birinci kadar parlak olmaz, kendisinde birtakım dağınıklık zorlama ve zaaf alâmetleri gözükür. Kur'ân üslûbuna gelince; gerek kıssa, gerekse başka konulardaki bütün tekrarlar da daima balâğatın zirvesindedir¹⁷³.

Başta da belirttiğimiz gibi Kur'ân'da kıssalar, Allah'ın tek Ma'bûd olduğunu hatırlatmak ve O'nun kendilerine düşmanlık edenlere karşı peygamberlerine ve müminlere yardım edeceğini te'kid etmek gibi hikmetlerden ötürü tekrarlanır¹⁷⁴.

Tekrarın fertler dolayısıyla cemiyet üzerinde önemli bir te'siri vardır. İnsan nevinin unutmaya özelliği Kur'âni nasla da sabit olan, yaşayan ve değişmeyen bir gerçektir. Bu gerçek kültürümüzde "*Hafıza-i beşer nisyan ile malüldür.*" vecizesiyle çok güzel ifade edilmiştir. Bu temel insani özellik sebebiyledir ki, bir fikrin insan zihninde yer edebilmesi ve iyice anlaşılabilmesi için, takip edilecek en güzel yollardan birisi tekrardır¹⁷⁵. Ayrıca insana bakan yönü ile

¹⁷⁰ Şengül, a.g.e. , s. 254.

¹⁷¹ Tabbâra, a.g.e. ,s. 30.

¹⁷² Yıldırım, a.g.m. , s. 50.

¹⁷³ Tabbâra, s.30.

¹⁷⁴ Yıldırım, a.g.m. , s.50.

¹⁷⁵ Şengül, a.g.e. , s. 250.

kıssalarda gerek kendi iç dünyasındaki gerek çevresindeki sebeplerle buhrana düşen insan için, pratik bir tedavi vardır¹⁷⁶.

İnsanı yaratan yüce Allah, yarattığı kulunun özelliklerini şüphesiz en iyi bilendir. Ona hidayet rehberini gönderen, gönderdiği hidayet rehberini de kullarının vasıflarına göre düzenlemiştir. Bu düzen içinde kıssalar ve bu kıssaların tekrarı insanın hidayeti için önemli bir yer arz etmektedir.

Ayrıca dinin yeryüzünde eskiden beri yaşanan bir hakikat olduğunu göstermek için, Kur'ân'da kıssalar basamaklar halinde tekrarlar anlatılmıştır¹⁷⁷.

Kıssalar, müşahhaslaştırılmış mücerret kanunlardır. Kanun olduklarını göstermek için tekrarlanmışlardır. Birçok hükümlere kaynak ve dayanak olacak bir vak'a elbette çok anlatılacaktır. Nitekim kıssalarda tasavvuf, fıkıh, tarih, sosyoloji, psikoloji, hatta biyoloji, ilimlerinin hülasesi ve yorumlara esas olacak hakikat çekirdekleri mevcuttur. Bu arada ilimlerin temeli, esası, gayesi marifet ve iman ilmi olduğu içindir ki, kıssalarda en çok bunlar üzerinde durulmuştur. Kıssaların ayrı ayrı tekrarlarıyla, hülasa halinde ilmi prensipler verilmekte ve bu arada her bir kısasa ayrı bir iman rüknü üzerinde durulmaktadır¹⁷⁸.

Seyyid Kutub tekrar konusunda şunları ifade etmektedir: "...Genellikle kıssanın tamamı tekrarlanmaz, bazı halkaları tekerrür eder. En çoğu da, ondan alınacak ibrete yapılan sür'atli işaretlerdir. Fakat kıssanın gövdesi tam olarak pek nadir ve o konudaki özel münasebetlerden dolayı tekrarlanır. Kıssanın tekerrür eden bazı parçalarının anlatımında sabit bir kural olabilecek bir husus var ki kıssalar nüzul sırasına göre okunduğu zaman tamamen açığa çıkar. Kıssaların ekserisi kesik bir işaretle başlar, sonra bu işaretler azar azar uzanır, daha sonra büyük halkalar sunulur. Bunların mecmuu kıssanın cimini teşkil eder. Büyük halkalar arz olurken münasebet düştükçe kesik işaretler devam eder, kıssa halkalarını

¹⁷⁶ Sağlam, Bahaeddin, *Kur'ân Kıssaları*, Tebliğ Yayınları, 1985, s. 17.

¹⁷⁷ Sağlam, a.g.e. , s. 13.

¹⁷⁸ Sağlam, a.g.e. , s. 17.

tamamlayınca sanki bütün anlatılanlar bu işaretlerden ibaret kalır. Bu kurala Hz. Musa kıssasını verebiliriz. Çünkü Kur'ân'da en çok tekrarlanan kıssa budur"¹⁷⁹.

Elmalılı Hamdi Yazır, kıssalarda tekrar konusunda şu görüşü ifade etmekte ve konu ile alakalı Hz. Nûh kıssasını örnek göstermektedir:

"Tekrar, kıssaların doğruluğunu te'yid ile Hz. Muhammed'in (sas) peygamberliğini tasdik ve pekiştirmek siyakında gelmiştir"¹⁸⁰.

"Mü'minûn Sûresi 23. ayetinde Hz. Nûh ile ilgili '*And olsun ki biz Nuh'u kavmine peygamberlikle gönderdik.*' buyrulmakta ayrıca A'râf Sûresi'nde (7/59-64) Hûd Sûresi'nde (11/36-49) ve Nûh Sûresi'nde Hz. Nûh'un peygamberliği ve nasıl hakka davet ettiği hakkında daha bazı geniş açıklamalar vardır.

Bazı sûrelerde de daha kısa ve özlü bir şekilde hatırlatma ve işaretler yapılmıştır ki, bunlar aynı kıssanın sadece bir tekrarı değil, aynı konu üzerinde başka başka birer yönün açıklanmasıyla, ayrı ayrı faydalar içeren çeşitli açıklamalardır. Mesela burada gemi nimetinin kaynağı ve faydası hususunda peygamberlik meselesinin önemli bir noktasını açıklığa kavuşturma vardır"¹⁸¹.

Elmalılı aynı kıssanın birçok yerde anlatılmasını tekrar olarak görmez. Ona göre farklı yerlerde anlatılan kıssalar; başka başka açılardan nükteleri ve hikmetleri, ibretleri içermekte ve açıklamaktadır. Konu ve gaye aynı olmakla beraber, altında yatan mânâların ayrı özellikleri bulunmaktadır"¹⁸².

Elmalı'ya göre kıssalar; o kadar güzel ve canlı hikmetleri, ibretleri ve öğütleri içermektedir ki, her biri ciltlerle ayrıntıları ilham edecek birer hikmet çekirdeği gibidirler. O, kıssaları, basit birer hikâyeye gözüyle okuyup

¹⁷⁹ Kutup, Seyyid, *Kur'ân'da Edebi Tasvir*, trc: Süleyman Ateş, s. 236-242

¹⁸⁰ Yazır, a.g.e. , IV/ 507.

¹⁸¹ Yazır, a.g.e. , V/ 523.

¹⁸² Yazır, IV/ 537.

geçilmemesi, üzerinde iyice düşünülmesi, ibret ve ilham almak için okunulması gerektiğini bildirir¹⁸³.

3.2.2. Kıssaların Ardı Ardına Gelmesindeki Hikmetleri Ortaya Koyması

Kıssaların önemli gayelerinden bir tanesi bütün peygamberlerin, İslam'ı tebliğ ettiklerini göstermektir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar, dinin aynı din olup Allah'tan geldiğini, bütün mü'minlerin bir ümmet olduğunu, Allah Teâla'nın hepsinin Rabbi olduğunu açıklamaktadır. Allah'ın, eksik sıfatlardan münezze olarak tek bir ilah olduğuna, ilim ve hikmetine, meşiet ve kudretine, adalet ve rahmetine ve öbür sıfatlarına inanmak, ölümden sonra dirilişe ve işlerin karşılığını bulmaya inanmak ve iyi işleri emredip kötülüklerden sakındırmak hususlarında din, aynı kalmıştır. Bu gerçeği pekiştirmek için Kur'ân, peygamberlerin kıssalarını, birçok defa, aynı surette ve peş peşe getirir¹⁸⁴. Cenab-ı Hakk'ın, Araf¹⁸⁵ ve Hud¹⁸⁶ sûrelerinde kıssaları ardı ardına zikrettiğini görmekteyiz.

Aynı zamanda Peygamber kıssaları, Kur'ân'ın; muhalifleriyle mücadelede, Allah rızasını müjdeleme ve isyandan sakındırmada, İslam davasının prensip ve hedeflerini açıklamada, Hz. Muhammed (sas) ve ümmetini kalben tatminde ve Hz. Muhammed (sas)'in hak peygamber olup Allah katından görevlendirilmiş bir davetçi olduğunu isbat konusunda başvurduğu en önemli psikolojik faktörlerdendir¹⁸⁷.

Elmalılı kıssaların ard arda gelme hikmetini belirtirken bu faktör üzerinde durmakta, her bir kıssanın İslam davetinde müşriklerle olan mücadelede önemli rol oynadığını şu sözleri ile belirtmektedir:

¹⁸³ Yazır, IV, 537.

¹⁸⁴ Yıldırım, a.g.m. , s. 42.

¹⁸⁵ Araf, 7 / 11-25 Hz. Âdem, 59-64 Hz. Nûh, 65-72 Hz. Hûd, 73-79 Hz. Salih, 80-84 Hz. Lut, 85-93 Hz. Şuayb, 104-155 Hz. Musa;

¹⁸⁶ Hûd, 11 / 25-49 Hz. Nûh, 50-60 Hz. Hûd, 61- 68 Hz. Salih, 69-83 Hz. İbrahim ve Hz. Lût, 84-95 Hz. Şuayb, 96-97 Hz. Musa.

¹⁸⁷ Tabbara, a.g.e. , s.26.

“Her bir kıssa başka yönden Hz. Muhammed’in Mekke’li müşriklere karşı verdiği mücadeleyi andırmasından dolayıdır. Bir de o müşriklere yaptıkları hırçınlıkların daha önceki devirlerde kâfirlerin tutumlarına benzediğini ihtar etmek içindir”¹⁸⁸.

3.2.3. Kıssalar Arasında Bağlantı Kurması

Kur’ân-ı Kerim’in tertib ve düzeni, ahenk ve insicamı, O’nun mucizevi buudlarından birini teşkil ettiği gibi, ifade tarzı ve anlatım keyfiyeti de beşer karihasını aşan, insan kudretini aciz bırakan bir başka mu’cizevi buudunu teşkil eder. Kur’ân-ı Kerim, 23 sene zarfında, değişik olaylar, durumlar, muhataplar karşısında, parça parça, peyderpey inmesine rağmen O’nun sûreleri, ayetleri ve hatta kelimeleri arasında birbirine zıt düşen, birbirinin ahengini bozan tek bir ifade, tek bir cümle bulmak mümkün değildir. Bir solukta söylenmiş bir şiir gibidir adeta O’nun bütünü. Bu ise ancak, 23 seneyi bir “an” gibi gören... geçmişi bu günle, bugünü de yarınla bir arada görüp bilen... hâsılı zamandan ve mekândan münezze olan Zat’ın kelamı olmakla açıklanabilir. Halbuki Kur’ân vahyinin, devamlı surette değişen sebep ve hadiselerle göre ceste ceste gönderilmesi, bir yandan konuların mahiyetindeki değişiklik diğer yandan parçalar arasındaki zaman farkı tabii olarak, onlardan bahsederken irtibatsızlığa sebep olmalıydı. Bunları bir sûre başlığı altında toplamak normalde, dağınıklığa yol açmalıydı¹⁸⁹. “...Eğer O, Allah’tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı” (Nisa, IV/ 82).

Zahirde bir irtibatsızlık görünür gibi olsa da dikkatlice incelendiğinde gerçekten sıkı bir insicamın olduğu ortaya çıkar. Elmalılı, ayetler; sûreler ve kıssalar bağlamında bu insicamı gayet güzel bir şekilde tespit etmiştir.

Kur’ân’da birçok kıssa ardı ardına gelmiştir. Bunda bir takım hikmetler vardır. Bir önceki başlıkta, bunları ortaya koymaya çalıştık. Elmalılı kıssalar arasında bu hikmetleri de barındıran bağlantılar ortaya koymakta ve ortaya

¹⁸⁸ Yazır, a.g.e. , IV/ 543.

¹⁸⁹ Aydüz, Davut, *Kur’ân’a Dair İncelemeler*, s. 119.

koyduğu bu bağlantı cümleleri ile okuyucunun zihninde bir bütünlük oluşturmaktadır.

"Hz. Musa kıssasını aktardıktan sonra Hz. Âdem'in oğullarının kıssasına geçmeden şu cümleleri zikrederek zihinlerde bütünlüğü sağlamaktadır:

İşte ey Muhammed, sen onlara bu kıssayı hatırlat, yine uymazlarsa sen de böyle sapıklara üzülme ve sonraki cinayetlerin hükmüne bir hazırlık yapmak üzere bunlara karşı Âdem'in iki oğlunun veya iki Âdemoğlunun kıssasını da hakkiyle oku"¹⁹⁰.

Yine Elmalılı, Araf Suresi'nde Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Lut, Hz. Şuayb kıssalarını aktardıktan sonra Hz. Musa'nın kıssasına geçmeden önce verilen ara cümleleri ile bağlantıyı kurmak maksadı ile şu değerlendirmeyi yapar:

"Böyle şiddetli azap ile kökleri kazınıp yerle bir olan kavimlerin söz konusu tarzda bir sonucu hak ettiklerini açıklamak ve altıncı kıssaya geçmeden önce bu beş kıssadaki ibret tablolarını öz olarak gözler önüne sermek, yani olayların duyurulmasından çıkarılıp düzeltilecek olan sebeplerin gayesini anlamak suretiyle buyruluyor ki"¹⁹¹ :

" Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, onun halkını -yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkışmıştır. Sonra kötülüğü değiştirip yerine iyilik (bolluk) getirdik, nihayet çoğaldılar ve: "Atalarımıza da böyle darlık ve sevinç dokunmuştu." dediler ve hemen onları, hiç farkında olmadıkları bir sırada ansızın yakaladık.

(O) ülkelerin halkı inanıp (Allah'ın azabından) korunsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bolluklar açardık; fakat yalanladılar, biz de onları kazandıklarıyla yakaladık.

Acaba o ülkelerin halkı, geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi idiler?

¹⁹⁰ Yazır, a.g.e. ,III/ 220.

¹⁹¹ Yazır, a.g.e. , IV/ 81.

Yoksa o ülkelerin halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken onlara azabımızın gelmeyeceğinden emin mi idiler?

Allah'ın tuzağından (kurtulacaklarına) emin mi oldular? Ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağından emin olmaz.

Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı ki: Eğer biz dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere uğrattırdık! Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar (gerçekleri) işitmezler.

İşte o ülkeler ki, sana onların haberlerinden bir kısmını anlatıyoruz Andolsun ki, peygamberleri onlara apaçık deliller (mucizeler) getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte o kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler.

Onların çoğunda, sözde durma (diye bir şey) bulamadık. Gerçek şu ki, onların çoğunu yoldan çıkmış buldu" (Araf, 7/ 94-102).

Bu ara cümlelerinden sonra aktarılan Hz. Musa kıssasının tefsirine başlarken bundan önce aktarılan kıssalarla olan bağlantıyı ise şu cümlelerle kurmaktadır:

"Hz. Musa kıssası burada diğerlerinden daha fazla dikkate alınsın diye özellikle ayrıntılı olarak uzun uzadıya anlatılmıştır. Çünkü Hz. Musa'nın mucizeleri öbür peygamberlerinkinden daha kuvvetli ve bundan dolayı Musa kavminin cehalet ve zulmü diğerlerinden daha baskındır"¹⁹².

Elmalî'nin kıssalar arasında kurduğu bağlantılara güzel bir örnek olarak da Bakara sûresinde parça parça aktarılmış Hz. Âdem ve Hz. Musa kıssaları arasındaki bağlantıyı gösterebiliriz. Elmalılı, yaratılış kıssasının tefsirini yaptıktan sonra, bu kıssadan hemen sonra gelen İsrailoğulları ile alakalı ayetler manzumesi ile bağlantıyı şu cümleleri ile kurar ve İsrailoğullarının kıssadan alınması gereken hisseyi almaları gerektiğini vurgular: "Cenâb-ı Hak bütün bu akla uygun ve normal incelemeleri bize

¹⁹² Yazır, a.g.e. , IV/ 90.

bırakarak Kur'ân'ında bunların esasları olan takdirin, Allah'ın hükümlerinin tek şekil (yeknesak) üzere cereyanını ve bundan özellikle insanlara tahsis edilen ilâhî rahmet ve nimetleri hatırlatmış ve kendimizi, kendi derecemizi, vekâlet yetkimizi, kardeşliğimizi, Rabbimizi tanıyarak; geleceğe, ahirete, ona göre hazırlanmamızı ve insanlar arasındaki bütün düşmanlıkların kalkmasının, ilk fitrata dikkat etmek şartıyla mümkün olduğunu bu kıssada genel olarak açıklamış ve Resulüne hatırlatmış ve sonucunu manen "ey insanlar" hitabına bağlamıştır. Bundan sonra da bilhassa bu kıssayı kitaplarında okuyup bilen Benî İsrail'e (İsrail oğullarına), yani asrı saadetteki, Resulullah zamanındaki Yahudilere özel hitabını aşağıda geleceği şekilde yöneltmiştir ki, genel hitabıyla Âdem kıssasından sonra bu hitap çeşidi ne kadar belîğdir"¹⁹³.

Bundan sonra İsrailoğullarına gelen uyarı ve tavsiyeleri hatırlatarak, onlara verilen ve unutmamaları tavsiye edilen nimetleri ise; Elmalılı, Hz. Musa kıssasını maddelere ayırarak ayetler ve kıssalar arasındaki bağlantıyı kurmuştur. Ona göre, İsrailoğullarının kendilerinden hemen önce bahsedilen Hz. Âdem kıssasından gereken dersi alarak ve kendilerinden hemen sonra bahsedilen Hz. Musa kıssasında bildirilen nimetleri hatırlayarak inkardan vazgeçmeleri gerekmektedir.

Elmalılı Hz. Musa kıssası kapsamında İsrailoğullarına verilen nimetleri şu şekilde sıralar:

Birincisi; İsrailoğulları'nın Firavun ailesinden kurtuluşu¹⁹⁴.

İkincisi; denizin yarılp; Firavun'un suda boğuluşu¹⁹⁵.

Üçüncüsü; İsrailoğulları'nın tevhidden uzaklaşmalarına rağmen affedilişleri¹⁹⁶.

Dördüncüsü; Hz. Musa'ya kitap ve furkanın verilisi¹⁹⁷.

¹⁹³ Yazır, I/ 283.

¹⁹⁴ Yazır, a.g.e. , I/ 292.

¹⁹⁵ Yazır, I/ 295.

¹⁹⁶ Yazır, I/ 296.

Beşincisi; tevbelerinin kabul edilişi¹⁹⁸.

Altıncısı; yıldırım sebebi ile ölümlerinden sonra yine diriltilişleri¹⁹⁹

Yedincisi; istiğfar tavsiyesi ve üzerine bol nimet ile müjdeleme²⁰⁰.

Sekizincisi; âsa mucizesi²⁰¹.

Dokuzuncusu; kendilerine verilen nimetlerin çeşitlenmesi isteklerinin karşılanması²⁰².

Onuncusu; sözlerinde durmamalarına rağmen yine rahmete mazhar olmaları²⁰³.

Onbirincisi; Bakara kurban etme emri²⁰⁴.

Onikincisi; İsrailoğullarına gösterilen bir ba'sü ba'delmevt (ölümden sonra dirilme) misalinin verilmesi²⁰⁵.

Ayrıca Elmalılı, iki kıssa (Hz. Adem- Hz. Musa) arasındaki bağlantıyı şöyle kurmaktadır. Ona göre Hz. Musa kıssasında geçen Bakara 58. ayeti Hz. Adem kıssasında geçen Bakara 35. ayetini anımsatmaktadır.

"Dedik ki: 'Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yeyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz' " (Bakara, 2/ 35).

"Hani bir zamanlar 'Şu şehre girin de onun nimetlerinden dilediğiniz şekilde bol bol yiyin ve kapıdan secde ederek girin ve "hıtta" (bizi bağışla!) deyin

¹⁹⁷ Yazır, I/ 298.

¹⁹⁸ Yazır, I/ 298.

¹⁹⁹ Yazır, I/ 300.

²⁰⁰ Yazır, I/ 304.

²⁰¹ Yazır, I/ 306.

²⁰² Yazır, I/ 308.

²⁰³ Yazır, a.g.e. , I/ 316.

²⁰⁴ Yazır, I/ 319.

²⁰⁵ Yazır, I/ 322.

ki, size, hatalarınızı mağfiret ediverelim, iyilik yapanlara nimetlerimizi daha da arttıracamız' dedik" (Bakara, 2/ 58).

Her iki ayette de verilecek nimetler kulluk şartına bağlanmıştır. Elmalılı'ya göre hürriyette sınır vardır, insanlıkla ilgili hilafet mutlak değildir²⁰⁶.

Yine, Bakara 62 ve Bakara 38 ayetlerini ardı ardına zikreder:

"Şüphe yok ki, iman edenler, yahudiler, hıristiyanlar ve sabiiler, bunlardan her kim Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman eder ve salih amel işlerse elbette Rableri katında bunların ecirleri vardır, bunlara bir korku yoktur, bunlar mahzun da olacak değillerdir" (Bakara, 2/ 62).

"Onlara dedik ki: "Hepiniz oradan inin. Size benim tarafımdan bir hidayet rehberi geldiğinde, kim o hidayetçimin izinde giderse, onlar için hiçbir korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır" (Bakara, 2/38).

Elmalılı, burada, -İsrailoğullarına verilen nimetlere rağmen- inkarlarından vazgeçip tevbe ederlerse İsrailoğullarının ebedi rahmete nail olacaklarını bildirir bunu Hz. Âdem kıssasında geçen Hz. Âdem'in tevbesi ve ebedi rahmete nail oluşu ile ilişkilendirip her iki ayeti karşılaştırarak iki kıssa arasında bağlantı kurar²⁰⁷.

Elmalılı Sad Suresi'nde ard arda gelen Hz. Davud ve Hz. Süleyman kıssaları arasında geçen şu ayetlere dikkatleri çekerek bu cümlelerin fasıla cümleleri olduğunu bildirir ve buradaki yorumu ile iki kıssa arasındaki bağlantıyı sağlar.

Ayetlerde Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

"Hem o göğü, yeri ve aralarındakileri biz boşuna yaratmadık. O, kâfirlerin zannıdır. Onun için vay ateşe girecek olan kâfirlerin haline!" (Sâd, 38/ 27).

²⁰⁶ Yazır, I/ 276.

²⁰⁷ Yazır, a.g.e. , I/ 312.

Yoksa, iman edip de salih amel işleyenleri biz, o yeryüzündeki bozguncular gibi yapar mıyız? Yoksa o takva sahiplerini azgın günahkarlar gibi yapar mıyız? (Sâd, 38/ 28).

"Bu, sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır ki, insanlar onun âyetlerini düşünsünler ve temiz akıl sahipleri ibret alsınlar." (Sâd, 38/ 29).

Elmalılı burada bağlantı cümleleri olarak şunları zikreder:

"Şu üç âyet, iki kıssa arasında fâsıla âyetleri, yani bir fasl-ı hitabdır. Bunların da Davud'a hitab olma ihtimali var ise de 'sabret, hatırla!' gibi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hitab olması daha doğrudur"²⁰⁸.

Elmalılı'nın kıssalar arasındaki bağlantıyı kurmada tespit ettiğimiz bir diğer yöntemi ise; kıssaların ortak yanlarını ya da benzer yönlerini ortaya koyarak bağlantıyı kurmaktır.

Nuh, Hûd, Salih, Lut (a.s.)'in kıssaları arasındaki benzer yönün küfür ve fesatçılık bakımından olduğunu belirtir²⁰⁹. Hz. Şuayb ile Hz. Salih (a.s.)'in kıssaları arasındaki benzerliğinde kavimlerin helak oluşlarının aynı olmasından kaynaklandığını belirtir. Zira her iki kavmin de bir çığlık ve zelzele ile helak olduklarını belirtir²¹⁰. Hz. Nûh, Hz. Musa ve Hz. İbrahim (a.s.)'in kıssaları arasındaki benzerliği ise Hûd sûresi 96. ayetinden yola çıkarak şu şekilde ifade eder:

"Andolsun Musa'yı da âyetlerimizle ve apaçık bir belge ile gönderdik" (Hûd, 11/96).

"Ve andolsun ki, Musa'yı da âyetlerimizle ve bir açık belge ile Firavun'a ve adamlarına gönderdik. Görülüyor ki, burada da atfın üslubu değiştirilmiş 'biz gönderdik' diyerek kasem ve fiil tekrarlanmış, ayrıca tasrih olunarak konu vurgulanmıştır. Böylece Hz. Musa'nın da Hz. Nuh ve Hz. İbrahim gibi bir tarih başlangıcı, bir dönüm noktası olduğuna dikkat çekilmiş ve işaret

²⁰⁸ Yazır, VI/ 467.

²⁰⁹ Yazır, a.g.e. , IV/ 563.

²¹⁰ Yazır, IV/ 565.

edilmiştir. Özellikle doğrudan doğruya Nuh kıssasına bağlanmasıyla da onun bir benzeri olduğuna dolaylı bir telmih yapılmıştır. Çünkü bu olayda da bir tufan ve suda boğulma meydana gelmiştir²¹¹.

Elmalılı bu kıssaların ortak yanlarının, "bir tarih başlangıcı" olduklarına dikkatleri çeker ayrıca Hz. Nûh kıssası ile Hz. Musa kıssası arasındaki benzerliğin "suda boğulma" olduğunu belirtir.

Elmalı'nın ayetler arasındaki insicamı sağlama özelliği tefsirinin genelinde görülmekle beraber kıssalarla alakalı ayetlerde daha da ön plana çıkmaktadır.

3.2.4. Kıssaları Yorumlarken Diğer İlimlerden de Faydalanması

Elmalılı'nın çok yönlü kişiliğini ve birçok ilim dalına vakıf olduğunu onun hayatını anlattığımız birinci bölümde belirtmiştik. Tefsirini incelediğimizde de bizzat bunu görmekteyiz. Tezimizin konusunu teşkil eden kıssalar açısından baktığımızda ise; Elmalılı bu kıssaları tahlil ederken birçok ilimle ilişkilendirmekte, kıssaların bu ilimleri için mesnet teşkil ettiğini bildirmektedir. Örnek verecek olursak Hz. Âdem kıssasının ayrıntılı olarak anlatıldığı Bakara Sûresi'nde; yaratılış kıssasının, bilim psikoloji sosyoloji ve hukuk ilimlerinin başlangıcı olduğunu bildirmekte ve kıssayı bu ilimlerle ilişkilendirerek yorumlamaktadır²¹².

Hz. Yusuf kıssasında Firavun'un gördüğü rüyanın tevilini danışma meclisine sorması üzerine meclisin cevabı şu olmuştur:

*"Rüya dediğin şey karmakarışık hayallerdir. Biz ise böyle karışık hayallerin yorumunu bilemeyiz"*²¹³.

Elmalılı bu ayetin yorumunda ilk etapta Temel İslam Bilimleri'nden faydalanmış ve İslam âlimlerinin görüşlerine yer vererek yorumlamış daha

²¹¹ Yazır, IV/ 566.

²¹² Yazır, a.g.e. , I/ 257.

²¹³ Yusuf, 12/44.

sonra psikoloji ilminin ve zamanının felsefi görüşlerinden faydalanarak "rüya" konusunu açıklamaya çalışmıştır²¹⁴.

Yine Yusuf kıssasında Hz. Yakup, Hz. Yusuf'un diyarından Yusuf'un gömleğini getiren kervan, Mısır'dan ayrılır ayrılmaz -mesafenin uzaklığına rağmen- Yusuf'un kokusunu alır. Elmalılı, tefsirinde bu durumu ilk önce şu şekilde sorgular ve sonra psikoloji ilminden faydalanarak cevaplamaya ve açıklamaya çalışır:

"Ne zaman ki, kabile (Mısır'dan) ayrıldı, öteden babaları dedi ki: 'Eğer bana bunak demezseniz, doğrusu ben Yusuf'un kokusunu alıyoruz.' " (Yusuf, 12/ 94).

Yusuf'un peygamberlik müjdesi ile himmet gömleğini getirecek olan o muştuluk kervanı Mısır'dan kopup Yakup'un tarafına doğru yönelir yönelmez, beri tarafta Yakup'un burnunda tüten ve ruhanî bir zevkle bütün vicdanını saran bu kokulu rüzgâr, bu ledünnî seher esintisi, bu Yusuf kokusu, şüphe yok ki, ona ilâhî revhtan bir esinti ve gelmekte olan müjdenin habercisi bir rahmânî nefes idi. Şu anda tasavvuru bile gönül ehlini hazza boğacak olan bu tatlı koku, kim bilir Yakup'un gam ve hicranına nasıl bir darbe indirmiş, onun vicdanını nasıl bir letafetle sarmış olmalı ki, Yakup, bununla hem uzaktaki bir ikbal olayının başlangıcından bir esinti duymuş, hem de birkaç gün sonra kavuşacağı ilerdeki müjdenin büyük sevincine yavaş yavaş hazırlanmış bulunuyordu. Bu nasıl oluyordu? Seksen fersahlık mesafeden bu kokuyu taşıyan araç ne idi? Ve bunu duyan algılama gücü ne idi, nasıl bir güçtü? Bilinen hava akımlarının buna yetmeyeceği şüphesizdi. Kafilenin Mısır'dan ayrılması anında Yakup'un beri tarafta duyduğu bu kokulu esintinin hızı en azından bir şimşeğin hızına eşit olmalıydı. Oysa bugünkü teknolojide ses nakline kadar uygulamasını duyduğumuz elektrik akımının henüz kokuya uygulanabildiğini bilmiyoruz²¹⁵.

²¹⁴ Yazır, V/ 46-51.

²¹⁵ Yazır, a.g.e. V/ 92.

Bir de Yakup'un hassasiyeti ne kadar incelmış ve hüznü ile gözleri ağardıktan sonra koku alma duygusu ne kadar gelişmiş olursa olsun, kafilenin Mısır'dan ayrılmasından önce duymayıp da ayrıldıktan sonra duymuş olması gösterir ki, bunun sırrı ve hikmeti onun hassasiyetinden kaynaklanan bir olay da değildir²¹⁶.

Elmalılı burada fen bilimlerinden ve tıptan yola çıkarak ayeti anlamaya yönelmektedir fakat bu ilimlerin bu konuda yetersiz kaldıklarını da bizzat kendi ifadeleri ile belirtmektedir.

Elmalılı kendi görüşünü sunmadan önce diğer müfessirlerin bu konuda ne düşündüklerini şu şekilde ortaya koyar:

Tefsir âlimlerinin bu konuda iki ayrı yorumu vardır. Birisi Allah Teâlâ'nın bu kokuyu, bir mucize olmak üzere o kadar uzak mesafeden Yakup'un vicdanına ulaştırmasıdır. Birisi de o anda onu Yakup'un vicdanında icat ve yaratmış olmasıdır. İşte bundan dolayıdır ki, herhangi şekilde olursa olsun, bu olayın alışılmışın dışında fevkalade bir ilâhî mucize olduğunda hiç şüphe yoktur. Zamanımız fen bilimleri ve felsefesi bu gibi olağanüstü olayları açıklayamamakla beraber inkâr da etmemektedir²¹⁷.

Ve son olarak da kendi görünüşünü psikoloji ilminden faydalanarak şu şekilde ifade eder:

Psikolojide "telepati" adı altında tasnif ve mütalaa etmektedir. Telgraf, telefon kelimelerinde dahi bilindiği ve kullanıldığı üzere "tele" kelimesi aslında "uzak" demek, "pati"de etkilenme anlamına geldiğinden, "telepati" uzaktan etkilenme demek olur. Ve şöyle tarif olunur: Bir ruhta duyulan öyle bir algılamadır ki, o anda meydana gelmiş gerçek bir olaya ilişkin olduğu halde, öyle bir mesafede veya öyle bir duygu hali içindedir ki, bu durum o olayın o kişi ile bilinmesini imkânsız gibi gösterir". Diğer bir tarife göre de "Bir mananın veya duygunun uzaktan algılanması, yani hissolanabilecek bir aracının yardımı olmaksızın iletilmesi meselesidir".

²¹⁶ Yazır, a.g.e. V/ 92.

²¹⁷ Yazır, a.g.e. V/ 92.

Önceki tarife göre telepati, normal dışı sayılan şartlarda meydana gelen dış olaylara da şamil olabilecektir. Lâkin ikinci tarife göre, herhangi bir hava akımı içinde duyulabilecek koku gibi olaylar, telepati cinsinden sayılabilecek kadar fevkalade olaylardan değildir²¹⁸.

Çünkü dış olaylarda en azından ışık veya hava gibi bir maddî vasıta vardır ki, bize telepatiden ziyade telsiz ve radyo yayınları cinsinden bir olayı düşündürebilir. Bundan dolayı bunun fen açısından tasavvuru sırf ruhanî olan telepati algılaması kadar müşkül olmaz. Zira uzaktaki bir his veya mânâ hızlı ve gizli bir vasıta ile yaklaştırılıp tebliğ edilmiş olur. Ve bundan dolayı bazıları telepatinin en yaygın olan, soyut ve sırf manevî olan kısmını da bu suretle tevil ederek düşünmek isterler. Bununla beraber herhangi bir şeyin insan ruhuna ve vicdanına doğması nasıl oluyor? Ve vicdan denilen gücün, asgari ve azami algılama sınırı nereden başlıyor? Ve bunun yayılma sahası hangi sınıra kadar gidebilir? Bir ruhun potansiyel güçleri, kendi dışındaki olayları, yalnızca beden sınırına bağlı olarak mı algılıyor? Isı yaymada olduğu gibi, bedenden dışarıya doğru yayılan ve etkisini uzaklardan karşılayan başka güçler yok mudur?

Bunlar tam anlamıyla bilinmeden uzaktan duyguların algılanması olayını ve daha başka ruhsal olayları mutlaka tevil etmeye mecburiyet yoktur. Ve doğrusu yalnızca uzaktan his değil, yakından hissetmek ve şuur olayları dahi layığı ile açıklanamamaktadır: "Ruh konusunda size çok az bilgiden başka bir şey verilmemiştir". Ancak olayı olduktan sonra hissetmek normal olduğu gibi, his maa'l-vuku, yani olayı olurken, meydana gelirken duyabilmek veya olmadan önce, yani "kable'l-vuku" hissedebilmek de inkâr edilemez olaylardandır²¹⁹.

Elmalılı burada inkari sorular ve bu sorulara verdiği cevaplarla görüşünü destekler ve ayrıca başına gelen bir telepati olayını aktararak ayetle ilgili yorumunu tamamlar.

²¹⁸ Yazır, a.g.e. V/ 93.

²¹⁹ Yazır, a.g.e. V/ 93.

“Burada kendi başıma gelmiş ve yaşadığım bir telepati olayından bir misali anlatmak istiyorum: İstanbul'da Nüvab Mektebi'nde talebe iken bir gün öğleden sonra dersten çıkıp Nuruosmaniye'de ikametgâhım olan hattat odasına geldim. Tek başıma pencerenin önüne oturdum. Oturur oturmaz, henüz daha hiçbir şeyle meşgul olmadan, birdenbire büyük amcam Mehmed Emin Efendi hatırıma doğuverdi ve derhal kalbime derin bir hüznün çöktü, ağlamak istedim. Hâlbuki başka zamanlar onu hatırlayınca mutlaka sevinç ve neşe hissederdim. Az bulunur, fazilet örneği bir insan idi. Bu sefer hem hatırlayış şeklim, hem de alışılmışın dışında sevinç yerine içime öyle bir hüznün çökmesi tuhafıma gitmişti. Ben bunu hemen bir yere kaydettim. Onbeş gün sonra memleketten posta ile bir mektup aldım, babam, o gün amcamın vefat ettiğini ve bana yadigâr olmak üzere birkaç kitabını vasiyyet ettiğini yazıyordu. O zaman ben postanın on günde geldiği bir mesafeden o hüznünlü olayı, meydana geldiği anda yüreğimde duymuştum ve gözlerim dolmuştu”²²⁰.

Bu ayetle alakalı Elmalı'nın görüşlerini incelediğimizde onun değişik ilimlere vukufiyetini bir daha görmek mümkündür. Burada Elmalı'nın fen ve teknolojiye dair uzunca açıklamaları dikkatleri çekmektedir. O bir taraftan ayetleri tefsir ederken diğer ilimlerden özellikle bu tarz ayetlerde fen ve teknoloji ilminden faydalanırken, bir taraftan da bu ayetlerin fen ve teknolojiye mesnet teşkil ettiğini vurgular. Bu ayetlerden yola çıkarak fen ve teknoloji alanında daha birçok bilinmeyenin açıklığa kavuşabileceğine şu açıklamaları ile dikkat çekmektedir:

Bu âyet, bize yalnızca ruh ilimleri ve mucize cinsinden bir harikayı tespit ile kalmıyor, bugünkü teknolojik gelişme açısından dikkate değer ilhamlar da veriyor. Zira görölüyor ki, "râyiha", yani koku kelimesi, "rîh", yani "rüzgar" anlamına gelen bir kelime ile ifade buyruluyor. Bu kelimedenden iletme anlamı daha belirgindir. Hâlbuki yukarıda da söylediğimiz gibi, kafilenin Mısır'dan ayrıldığı anda Yakup'un vicdanına bu kokunun ulaşması rüzgâr hızından daha hızlı bir iletişimle olmuştur. Bugünkü bilgimize göre; bu iletişimin fizik olarak meydana gelmesi, havanın normal ve kütleli akımı ile değil de

²²⁰ Yazır, a.g.e. V/ 94.

elektrik dalgaları şeklinde olması ihtimali söz konusudur? Ancak bir kokunun havada yayılması, koku zerreciklerinin hava içinde hareket edip yayılması sonucuna dayandığı bilindiğine göre, bu zerrelerin bir elektrik akımı halinde ve elektrik hızı ile akıp gelmesi, fizik açısından aklın almayacağı bir olay olacaktır. Bunun için bir tahlile daha lüzum vardır ki, o da o zerrelerdeki kokunun tıpkı ısı ve ışık gibi yayılma kabiliyetine sahip bir kuvvet olduğunu bulmaktır. Gerçekten de kokunun, mesela bir gül suyu zerrelerinin kendilerinden ziyade onlardaki bir kuvvet ve özellik olması ve ince bir titreşimle yayılıyor şeklinde ele alınması daha akla yatkın ve koku alma duyularımızdaki bedahete daha uygun düşmektedir. O halde meseleyi kimya veya atom fiziği sahasında izleyerek ses naklinden daha ince bir kanun ile koku kuvvetinin ve hareketinin zaptedilmesi ve nakledilmesi dahi elektrik akımından yararlanarak mümkün olabileceği sonucuna varabileceğiz demektir ²²¹.

Elmalılı, bu ayetlerde, mucizevî yönü vurgulamayı ihmal etmediği görülür fakat ayetin açılımında varılacak fen ve teknolojik açıklamalara tefsirinde yer vermeyi de ihmal etmemektedir.

Gerçi Yakup'un kokuyu duyması fennî bir olay değil, mucizevî bir olaydır. Bazı tefsir âlimlerinin dediği gibi Allah Teâlâ'nın, Yusuf'un kokusunu Yakup'un vicdanında doğrudan doğruya yaratmış ve icat etmiş olması da ihtimal dışı bir şey değildir. Hatta Yakup'un hafızasını yeniden harekete geçirip daha önceden bildiği Yusuf'un kokusunu ona kendi vicdanında yeniden duyuruvermesi de ihtimal dâhilindedir. Lâkin âyetin ifadesinden açıkça ortaya çıkan mânâ, bu kokunun rüzgar içinde duyulması ve gömleği taşıyan müjde kafilesinin Mısır'dan ayrıldığı sırada iletilmiş olmasıdır. Bu ise kokunun da havadan bir telsizle şimşek gibi naklinin ve iletilmesinin mümkün olabileceğini, yaratılıştaki bunun da gizli bir kanunu olabileceğini düşündürür. Şüphesiz ki, bunun gerek Mısır'dan gönderilmesi, gerekse böyle bir hızlı titreşimin Yakub tarafından algılanabilmesi ve o kokunun Yusuf'a ait olduğunu kestirebilmesi, doğrudan doğruya ilâhî tasarrufu gösteren harikalardır. Gerek bu bakımlardan, gerek Yusuf ile Yakup'un

²²¹ Yazır, a.g.e. , V/ 94.

birer peygamber olmaları bakımından olay çok yönlü bir mucizedir. Zira bir insanın yakınındaki birinin kim olduğunu kokusundan tanıyabilmesi bile olağanüstü bir meseledir. Ancak olayın bütünüyle tabiat kanunlarının üstünde bir mucize olması, bununla ilgili birtakım tabiat kanunlarının mevcut olmasına engel değildir. Mesela Hz. İsa'nın kuş yapması Allah'ın izniyle bir mucizedir. Fakat kuşların uçması olayından, uçma ilkelerini çıkarmak ve yine Allah'ın izniyle uçaklar yapmak mucize olmayan bir buluştur²²².

Elmalı'nın kıssalarla ilgili ayetleri yorumlarken coğrafya ilmine de yer verdiğini görmekteyiz. Hz. Musa ve kavmi ile alakalı Bakara Sûresi'nde yer alan *"Hani bir zamanlar sizin için denizi yarıp, sizi kurtardık da Firavun'un adamlarını suda boğduk, siz de bakıp duruyordunuz"* (Bakara, 2/ 50) ayetindeki "deniz" ile alakalı Elmalı tefsirinde şu bilgilere yer vermektedir: "Bu deniz Mısır'ın civarındaki denizlerden birisi ki, adına "İsaf" denilirmiş ve bugün ona "Bahr-i Kulzüm" adı veriliyor. Bizim "Şap Denizi" dediğimizin aslı "İsaf" denizi imiş. Bugün "Kızıldeniz" adıyla anılmaktadır. "Kulzüm" şimdiki Süveyş'in yerinde kurulu bir şehir imiş."

Yine Neml Sûresinde, Hz. Süleyman'a Belkıs'ın tahtının getirilmesi ile alakalı ayeti fen ilimlerinden yararlanarak açıklamaya çalışmıştır. Cenabı Hakk ayette şöyle beyan buyurmaktadır:

"(Sonra Süleyman müşavirlerine) dedi ki: "Ey ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o Melike'nin tahtını bana getirebilir?"

"Cinlerden bir ifrit, "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm ve güvenim var." dedi."

"Kitaptan ilmi olan kimse ise, "Gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm" dedi. (Süleyman) onu (Melike'nin tahtını) yanı başına yerleşivermiş görünce, "Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır.

²²² Yazır, V/ 95.

Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur; nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbim müstağnidir, çok kerem sahibidir" Neml,27/ 38-40).

Elmalılı burada şu açıklamayı yapmaktadır: "Bir saniyede binlerce kilometrelik sürat zamanımız teknolojisinin düşünmeye alışık olduğu konulardandır. Önemli olan nokta, ancak bu hareketi yapmak için tatbik olunacak kuvveti ve fenni bilmekten ibarettir. Bir yıldırımında, bir elektrikte, bir telgrafta, görülen bu sürat bir cisimde de görülebilir. Yakından tesir gösterdiğini gördüğümüz iradenin bir telsiz gibi uzakta da etkili olabildiğini gösteren misaller de yok değildir.

Bir çekim kanunu ile gökyüzü cisimlerinin fezada uçtuğu, bir irade ile organların vücutta oynadığı gibi, bir irade ile uzaktaki bir cismin boşlukta uçup yer değiştirmesi de kitabda, Levh-i mahfuz'da belli ve mevcut olan bir ilimdir"²²³.

3.2.5. Kıssalarda İbret ve Ders Unsurunu Ön Plana Çıkartması

Kıssa türünde asıl ve vazgeçilemez temel unsur olan; olayın kahramanı, zaman ve mekân unsuru, kıssayı zenginleştiren ayrıntılardır. Bu çerçevede olay işlenir ve sonuca bağlanır.

Kur'ân kıssaları ise; zaman ve mekân kayıtlarından önemsiz ayrıntılardan uzak olarak, sırf iş ve olay açısından, insanlığa hükmeden kanunlara ışık tutan ve muhataplarını, mükemmel insan tasavvuruna yükselten bir niteliğe sahiptir²²⁴.

Elmalılı Hamdi Yazır; kıssalarda olayların ayrıntılarına değil (kişi, yer, zaman, işleyiş vs.) vermek istediği derse bakılması gerektiğini bildirir. Bu görüşü Elmalılı'nın; tefsirinde, bu tür yorumlara yer vermediği anlamına gelmiyor. O, tefsirinde, bu konularda, zaman zaman kendi görüşlerine, zaman zaman diğer müfessirlerin görüşlerine yer vermiş, görüşler arasında kendine en mantıklı geleni ortaya koymuştur. Sonuçta asıl olanın "kıssadan

²²³ Yazır, a.g.e. , VI/ 145.

²²⁴ Yıldırım, a.g.m. , s. 49.

alınması gereken ders" olduğunu bildirmişti. Bu konu ile alakalı örneklere geçecek olursak, şunları zikredebiliriz:

Maide Sûresi 27. ayette Hz. Peygamber'e "Âdem'in iki oğlunun veya iki adem oğlunun kıssasını hakkiyle oku!" diye seslenilmektedir. Bu kıssada geçen şahıslarla alakalı Elmalılı müfessirlerin görüşlerini verir ayrıca bu konuda birçok acaib ve tuhaf şeyler söylendiğini bildirir. Kıssadan faydalanmak için ise; şahısların hüviyetlerinin tayini lazım olmadığına dikkatleri çeker²²⁵.

Bakara Sûresi'nde Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: " *Hani bir zamanlar Musa, kavmi için su istemişti, biz de "asanla taş vur!" demiştik, bunun üzerine o taştan on iki pınar fişkırmıştı. Her kısım insan kendi su alacağı yeri bildi. Allah'ın rızkından yiyin ve için de bozgunculuk ve saldırganlık yaparak yeryüzünü fesada vermeyiz"* (Bakara, 2 / 60).

Elmalılı bu ayetin tefsirine şu soruları sorarak başlar: "Hz. Musa'nın asâsı ne idi ve ne kadardı? Sonra bu taş belli ve bilinen bir taş mı idi?" ve ardından kendisi ile aynı görüşü benimseyen, ayrıntılara girme taraftarı olmayan Razi'nin tefsirinden örnekler verir. Razi bu konu hakkında şunları söylemektedir: "Asâ'nın herhangi bir ağaçtan veya cennetin mersin ağacından olduğu ve boyu on arşın ve başı iki çatallı bulunduğu; söz konusu taşın Tur'dan getirilmiş veya asâ ile beraber Hz. Şuayb'den alınmış, şöyle veya böyle özellikli veya kutsal bir taş olduğu hakkında muhtelif rivayetler var ise de bu konuda mütevatir ve kesin bir nass olmadığından, bunun detaylarına girmekten sakınmak ve susmak, "hakikatini Allah bilir" deyip işi Allah'a havale etmek gerekir. Çünkü amelle ilgili bir konuda ahad haber ve zann ile amel etmek vacip olursa da, amelî olmayan ve sırf ilmî ve itikadî özellik taşıyan bir hususta kesin nass lazımdır. Halbuki söz konusu asâ ile taşın tafsilatını bilmek de bizim için amelî bir vazife olmadığı gibi, bu konuda kesin bir nass da yoktur. Şu halde tafsilatına girmektense sükût etmek herhalde en doğru olandır..."²²⁶.

²²⁵ Yazır, III / 221.

²²⁶ er- Razi, Fahrudin, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l Gayb*, III/ 36

Elmalılı da, asânın ve taşın hakikatlerini tayin ile meşgul olmaksızın âyetten alınması gerekene dikkatleri çeker ve ayetten anlaşılması gerekenlerin şunlar olduğunu bildirir: "Cenab-ı Hak, burada hayatın mayası büyük bir dünya nimetiyle, hidayet sermayesi olan büyük bir rahmanî mucizeyi anmış ve hatırlatmıştır. Hz. Musa, susuzluktan ve kuraklıktan yanıp kavrulan kavmi için Cenab-ı Hak'tan su diliyor, yağmur duasına çıkıyor. Cenab-ı Allah da bu duayı kabul ile istenilenden daha büyük harikulâde bir nimet ihsan ediyor. Gelip geçici bir yağmur yerine, İsrailoğulları'nın on iki boyundan her birine mahsus ayrı ayrı on iki pınar fişkirtiyor ve bununla yüce varlığına ve ilahî inayetine açık bir belge bahşediyor. Öylesine bahşediyor ki, duanın arkasından fiilî bir teşebbüsün lüzumunu emrediyor, "asân ile taşa vur!" diyor. Demek ki, o sırada Hz. Musa, farzedelim bu ilahî emre derhal uymayıp da "asâyı taşa vurmanın suyla ne ilgisi var?" gibi aklî ve indî bir kıyas yapmaya ve kendi kendine fikir yürütmeye kalkışsaydı, bu nimet tecellî etmeyecekti, dualar ve yapılan araştırmalar belki de boşa çıkacaktı. O halde hârikanın en büyük sırrı, bu sebebin ilhamında ve bu büyük nimetin o sebebe bağlanmış olmasındadır"²²⁷.

Elmalılı sonuç cümlesi olarak şunları zikreder: "Kuru taşları yarıp pınarlar fişkirtmeye kadir olan Allah Teâlâ, istenen suları doğrudan doğruya ihsan etmiyor da bir manevî sebeple bir maddî sebebe teşebbüs üzerine ihsan ediyor. Esasen manevi sebep olan dua, maddî sebebin ilhamına da vesile oluyor. İlham olunan maddi sebebin teşebbüse dönüşmesi, yani asânın taşa vurulması ile de sular fişkirtiyor. Böylece hidayet burhanı tamamıyla tecelli ediyor. Bunu da "yiyin, için, fesat çıkarmayın" irşad ve ikazı takip ediyor"²²⁸.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın en önemli özelliklerinden bir tanesi de, alınması gereken dersin önemini belirtmesi ile beraber o ayetle alakalı tefsirinin hitamında bizzat o konu ile alakalı tafsilatları bertaraf edip alınması gereken dersi açık olarak ortaya koymasındadır. Bu ayetten yola çıkarak Elmalılı şu ders ve ibreti açık olarak ortaya koyar: "Hakikaten Allah, bir şeyi

²²⁷ Yazır, a.g.e. , I / 307.

²²⁸ Yazır , I / 307.

murad edince sebeplerini kolaylaştırır ve sebepler o kadar çeşitli ve sonsuz boyuttadır ki, beşer akli ne kadar yükselse bunları ayrıntılarıyla kavrayamaz. Bunun için açıklamanın esas faydası, asâ ile taşın özelliklerini anlatmakta değil, olayın akışındaki incelikleri idrak etmektedir. Hazreti Musa gibi bir şanlı peygamberin asâsında, bu çeşit fıskırmalara sebep olabilecek her türlü mekanik kuvveti tasavvur ve tahmin etmek mümkündür. Ayrıca Hak Teâlâ'nın nimetlerinin tecellisi her zaman böyle manevi sebeplerle maddî sebeplerin birleşmesinde gizlidir. Ne kaçan fırsatlar karşısında ümitsizliğe düşmeli, ne de fırsatları ve sebepleri ihmal etmelidir. Allah Teâlâ'ya yürekten ve ihlâs ile dua etmeyi hiçbir zaman elden bırakmamalı, aynı zamanda duanın en büyük semeresinin ruhî inkişaf olduğunu bilmeli ve rahmanî ilhamlardan istifade ederek, en umulmaz sebeplere dahi başvurup, onu uygulamalıdır. İyi düşünülürse fen alanında bile en büyük keşifler, insan kalbine şimşek gibi çarpan bir ilahî telkinin eseridir. Bunu hayırda kullanan hayra, kötülükte kullanan kötülüğe ulaşır²²⁹.

Cenab-ı Hak Bakara sûresi 35. ayette Hz. Âdem kıssası ile alakalı şöyle buyurmaktadır: "Dedik ki: "Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."

Elmalılı bu ağaç ile alakalı bir soru sorarak ve ardından bu ağaç ile alakalı rivayetleri zikrederek, ayetle alakalı değerlendirmesini yapar: Bu şecere (ağaç) ne idi? Doğrusu bunu Allah Teâlâ Kur'ân'da bize ismiyle bildirmemiştir ve ancak bunun cennette belli ağaç olduğunu, Âdem'in kurtuluş ve saadetinin bozulmasına sebep olmak özelliği bulunduğunu anlatmıştır. Bununla beraber buğday veya üzüm veya incir olduğu hakkında bazı rivayetler de vardır. Tevrat ehli, "bür" yani buğday demişler; Vehb b. Yemâmî'den de: 'Fakat öyle bir cennet buğdayı ki, tanesi sığır yüreği gibi, kaymaktan lezzetli, baldan tatlı' diye bir tabir nakledilmiştir. İbnü Abbas ve daha bazılarında "sünbüle" (başak) diye rivayet edilmiştir. 'Dünyada evladına rızık kılınan başaktır.' tabiri dahi naklediliyor. İbnü

²²⁹ Yazır, a.g.e. , I / 308.

Mesut'dan asma, üzüm ağacı ve bazılarında incir tabiri vârid olmuştur. Bu meyanda şu tabir de vardır: 'Bu öyle bir ağaçtır ki, melekler hulûd (ölümsüzlüğe ermek) için bununla kaşınırlar." Bunların bir temsilî mânâyı ifade ettikleri de açıktır. Nitekim cennet meyvelerinin birbirine benzemesi meselesi geçmişti. Hıristiyanlardan rivayet edilen telakkiye göre, bunun kadınla erkek arasındaki cinsî yaklaşımdan kinaye olduğudur" ²³⁰.

Rivayetleri aktardıktan sonra yine Elmalılı, bu bilgilerden ziyade asıl olanın alınması gereken ders olduğunu bildirmektedir.

"Demek, fazlasını bilmemizde Allah katında bir fayda yoktur. Ancak şu kadar düşünebiliriz ki, ondan yemek, vekilliği unutmak ve asalet davasına kalkışmak duygusunu verir. Bu da insanın aslî yaratılışından değil, şeytanın telkininden başlar. Bu buğday ise, delice buğdaydır. Bir üzüm ise, şarap üzümüdür. Bir incir ise, kurtlu incirdir. Ve her halde bir hamri (sarhoş ediciliği) vardır. Ve o hamr akli alır ve Allah'ı unutturur. Cennete bu, yenilmek için değil, tahdit (sınırlama) ve kulluk için konulmuştur" ²³¹.

Elmalılı sonuç cümleleri olarak da şunları zikreder: "Zulüm, haddini aşip bir hakkı, yerinden başkasına koymaktır. Demek ki Cenab-ı Hak Âdem'e cennette büyük bir hürriyet vermekle beraber, ona yine bir sınır tayin etmiş ve ona yaklaştıkları takdirde zalimler zümresine gireceklerini de bildirmiştir. Bu, şunu ortaya çıkarır ki, insanlıkla ilgili hilafet mutlak değildir. Ve bunun özel bir sınırı vardır ki, tecavüzü zulümdür" ²³².

3.2.6. Kıssaları İbret ve Ders Unsuru İçeren Sonuç Cümleleri İle Tamamlaması

Elmalılı, kıssaların içeriğinde ders ve ibret unsurunu ön plana çıkartırken, kıssaların hitamında da ders ve öğüt verici cümleleri ile kıssadan alınması gereken hisseyi ortaya koyar ve bir nevi Kur'ân kıssalarının anlatılma gayesini tefsirinde gerçekleştirir.

²³⁰ Yazır, I / 276.

²³¹ Yazır, a.g.e. , I / 277.

²³² Yazır, I / 276.

Elmalılı, Bakara sûresinde yaratılış kıssasını aktardıktan Hz. Âdem'e verilen nimeti açıkladıktan sonra kıssayı şöyle tamamlar:

"Hasılı bu kıssada ilâhî rububiyetin tecelli tarzı büyük bir açıklık ve pek ince bir üslub ile anlatılarak insanın aslî fitratında dürülmüş olan enfüsî (subjektif) ilâhî nimetler hatırlatılmış ve bununla ilâhî rububiyete bilgi temin edildikten sonra gıyabtan mütekellim (konuşan)e iltifat (dönme) yoluyla sonrası da ayrıca bir hatırlatmaya tabi tutulmuştur"²³³.

Elmalılı bu sonucu tefsirinde zikrettikten sonra Âdem'e secde kıssasına geçer. Hz. Âdem kıssasını tümüyle aktardıktan sonra ise şunları ifade eder:

"Cenâb-ı Hak bütün bu akla uygun ve normal incelemeleri bize bırakarak Kur'ân'ında bunların esası olan takdirin, Allah'ın hükümlerinin tek şekil (yeknesak) üzere cereyanını ve bundan özellikle insanlara tahsis edilen ilâhî rahmet ve nimetleri hatırlatmış ve kendimizi, kendi derecemizi, vekalet yetkimizi, kardeşliğimizi, Rabbimizi tanıyarak; geleceğe, ahirete, ona göre hazırlanmamızı ve insanlar arasındaki bütün düşmanlıkların kalkmasının, ilk fitrata dikkat etmek şartıyla mümkün olduğunu bu kıssada genel olarak açıklamış ve Resulüne hatırlatmıştır"²³⁴.

Hz. Âdem kıssası ile alakalı olarak Elmalılı, Âraf sûresinde Hz. Âdem'in yaratılışı, secde kıssası, İblis'in tutumu ile ilgili sonuç cümleleri olarak şunları zikreder:

"Âdem beş şey ile bahtiyar (mutlu) oldu: Emre karşı gelmeyi itiraf etmek, pişmanlık duymak, nefsini kötülemek, tevbeye teşebbüs etmek ve rahmetten ümidi kesmemek.

İblis de beş şey ile bedbaht (mutsuz) oldu: Günahını kabul etmedi, pişmanlık duymadı, kendini kınamayıp azgınlığını Allah'a bağladı ve rahmetten ümidini kesti"²³⁵.

²³³ Yazır, I / 272.

²³⁴ Yazır, a.g.e. , I / 283.

²³⁵ Yazır, IV/ 26.

Yine insanın kötülüğe meyyal oluşunu bu hususta Hz. Âdem kıssasında alınması gereken dersi şu sonuç cümleleri ile aktarır:

“Anlaşıyor ki insan ne kadar yüksek olursa olsun, bilkuvve ayıptan uzak değildir. Ve yaratılışın bütün kuvvetleri şöyle dursun, fiilen ihtiva ettiği parçalarına bile tamamen vakıf olamaz. Bu şekilde insanın yaratılışı iyiye de kötüye de yeteneklidir. Ve bu yeteneğin gelişmesi yaratılıştan sonra Allah'ın emir ve yasağıyla belirleyip sınırladığı faaliyet hududuna uyması ölçüsüyle orantılıdır. Şu halde yaratılışın öncesi, emir sınırıyla denk olduğundan yaratılış, ahsen-i takvim (en güzel biçim) üzerine olmakla beraber, iradî kuvvetin ortaya çıkmasından itibaren emre muhalefet imkân dâhilinde olduğundan, o ahsen-i takvimin içinde bir de esfel-i safiline (aşağılar aşağısına) düşme yeteneği vardır ki, işte din ve ilâhî emirler, insanlığı bu düşüşten korumaya yönelik olduğu gibi, şeytanın azim ve kararı da bu insanlarda o ayıpların ortaya çıkarılmasıyla bu düşüşe yöneltmektedir”²³⁶.

Hz. Musa kıssasında Firavun'un erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını diri bırakması konusunda insan haklarına vurgu yaparak Elmalılı, kıssayı şu ibret verici cümlelerle bitirir:

“Demek oluyor ki, bu âyette önce hürriyet ve istiklal nimeti anılmış ve esirlik mahkumluğunun feciliği hatırlatılmıştır”²³⁷.

Elmalılı Havarilere indirilen sofranın hikmetine binaen sonuç cümlesi olarak şunları zikreder:

“Bununla bu kıssanın Resulullah'a ve müminlere hatırlatma hikmeti de açıklanmış oluyor. Demek ki İsa'nın sofrası, İslâm sofrası için bir ibret örneği olmaktan çok, bir ibret meselidir. Küfrün ve nimeti inkârın azabı yalnız ahirette değil, dünyada da büyüktür. Nimet ne kadar büyük, ne kadar olağanüstü ise küfür ve inkârın azabı da o ölçüde eşsiz ve o nimetin zevali de o ölçüde acı olur. ‘Bugün size dininizi olgunlaştırdım, size

²³⁶Yazır, a.g.e. , IV/ 24.

²³⁷ Yazır, I / 295.

nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğendin' (Mâide, 5/ 3) buyrulduğu gün Müslümanlara ihsan edilmiş olan sofranın gerek hoşluğu ve gerek lütfedilme şekli bakımından İsa'nın sofrasından ne kadar büyük bir devlet olduğunu düşünmeli de, buna karşı küfür ve inkârın nasıl bir azaba layık olacağını anlamalıdır"²³⁸.

Elmalılı Hûd suresinde aktarılan geçmiş kavimlerin kıssaları ile alakalı yorumlarını ara ara zikrettikten sonra genel olarak bu kıssalardan alınması gereken hisseyi şöyle ifade eder:

"Velhasıl yukarıdan beri anlatılagelen kıssalar iyice düşünülünce anlaşılır ki, sûrenin baş tarafında geçtiği üzere, 'Bu dünya hayatını ve nimetlerini isteyenler.' (Hûd 11/15) sayılı ve belli bir eceli bulunan bu dünya hayatında nasipleri ne ise onu tamamıyla alırlar. Sonra da 'Ahirette kendilerine ateşten başka birşey kalmaz' (Hud, 11/16). Böyle ebedî bedbahtlardan olurlar. Bunlara karşılık 'İman edip salih ameller işleyenler ve Rablerine karşı terbiyeli' kimselerden olanlar da 'Cennet ehlidirler, orada ebedî kalırlar.' (Hud, 11/23). Böylece ebedî mutluluğa ererler. İşte iki grup arasındaki fark bu kadar büyüktür. Bir de şaki olan bedbahtlar grubunun Firavunları ve elebaşları gibi, said olan bahtiyarlar grubunun da peygamberleri, siddıkları ve önde gelenleri vardır. Her iki grubun ileri gelenleri vardır ki, bunların azap ve sevaplarında belli ölçüde öbürlerinden farklıdır. Azgınlığın elebaşlarına cehennem ehli içinde ötekilerden farklı olarak Allah Teâlâ'nın dilediği öyle müthiş bir azap vardır ki, bunun ne kadar korkunç olduğu hayal dahi edilemez. Şu halde bunlar sıradan bedbahtlardan daha bedbaht bir durumdadırlar. Mesutların önde gelenlerine de Allah Teâlâ'nın, cennet ehli içinde özel olarak hazırlamış olduğu öyle saadetler vardır ki, 'Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, beşer cinsinden hiçbir kalbin hissetmediği.' nimetlerdir ki, bunları tarif etmek için cennet tabiri bile az gelir. Bu artık bütün nimetlerin ve istihkak edilmiş bütün mükâfatların üstünde sırf Allah'ın fazlı ve keremi

²³⁸ Yazır, III/ 367.

ile olan rabbani ihsanlar, kesintisiz ihsanlardır. Şu halde buna nail olacak olanlar da bahtiyarlar bahtiyarıdır²³⁹.

Ahkaf Sûresi'nde geçen geçmiş kavimlerin helaki ile alakalı sonuç cümleleri olarak şunları zikreder ve son olarak alınması gereken hisseyi okuyuculara bildirir:

"Ne kulakları, ne gözleri ve ne de gönülleri kendilerine hiç bir fayda vermedi. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı." Bu gösteriyor ki kendileri için ondan korunmak mümkündü. Eğer Allah Teâlâ'nın onlara göstermiş olduğu âyetleri ve delilleri inkâr etmeyip de Hud (a.s)'ın uyarısı üzerine iman ve itaat etselerdi helak olmayacaklardı, fakat dinlemeyip eğlendikleri için o alay ettikleri, haydi getir bize dedikleri, azab da kendilerini kuşatıverdi. Şu halde onlardan daha zayıf olan sizleri kuşatamaz mı? Görülüyor ki bunlarla bütün semavî afetler beşerin bir suçuna ceza olmak üzere anlatılmış olmuyor. Beşerin kazancı ile ilgili olan âfetlerin dehşeti ve Allah Teâlâ'nın her kuvvet üzerindeki kudreti anlatılmış oluyor²⁴⁰.

Yine Zariyat Sûresi'nde kavimlerin helakına dair şu sonuç cümlelerini zikreder:

"O helak edilenler hep fasık birer kavim idiler. Onun için helak edildiler. Bu şekilde bunlar yeryüzünde cezanın olacağına delalet eden birer örnekler²⁴¹.

Elmalılı, Hz. Davud'a verilen demir şekillendirerek zırh yapma emrine dikkatleri çekerek, bundan ibret alınması gerektiğini bildirmekte ve Muhammed ümmetine seslenerek şu dersi sonuç cümleleri ile sunmaktadır:

"Siz de ey Muhammed ümmeti, iyilik ve barış ile çalışın, daha güzel işler yapın. Çünkü ben ne yapacağınızı gözetiyorum, her ne yaparsanız görürüm. Yani ona göre mükâfatını veririm²⁴².

²³⁹ Yazır, a.g.e. , V / 14.

²⁴⁰ Yazır, a.g.e. , VII / 114.

²⁴¹ Yazır, VII / 263.

Elmalılı Saffat Suresi'nde Hz. İbrahim ile alakalı geçen şu ayetten hayata dair bir ibret ve ders vesilesi olarak şunları çıkarır:

"Hem ona hem İshak'a bereketler verdik. Her ikisinin neslinden de hem iyilik yapanlar var, hem de açıkça kendi nefesine zulmedenler var" (Saffat, 37/ 113).

" *'Ey Rabbim! Bana salihlerden (bir oğul) ihsan et!'* (37/100) diye yalvaran ve o apaçık bela ile imtihanı başarı ile geçen İbrahim'e, Rabbi öyle selam ve selametle güzel bir anı ihsan etti. Ve iki oğul müjdeleyerek, onlardan zürriyetine öyle bereket verdi ki, hâlâ ikisinin de zürriyeti o feyiz ve bereketle yaşamakta ve fakat hepsi salih ve iyi kimseler değil, kimisi iman ile ihsan mertebesinde, kimisi de küfür ve isyanla nefesine zulmetmekte. Bu şekilde İbrahim'e verilen bu zürriyet bereketi, Nuh'a verilen zürriyet bakiliğine benzemektedir. Ancak şunu unutmamalı ki, ataların salih oluşu, evladın da salih oluşunu gerektirmez. Onun için Nuh'un zürriyetinden putperestler, İbrahim'in zürriyetinden zalimler çıkmıştır"²⁴³.

3.2.7. Kissalardan Çıkan Hükümleri Ortaya Koyması

Asrımızın en büyük müfessirlerinden biri olan Elmalılı Hamdi Yazır, günümüzde daha çok malum tefsiri Hak Dini Kur'ân Dili'nin sahibi olarak tanınmakta ve bu tefsirinde ayetleri açıklarken ele aldığı diğer ilimlerle ön plana çıkmaktadır. Hâlbuki ahkâm ayetlerini yorumlamada kullandığı üslup ve metodu tetkik edildiğinde onun bir İslam hukukçusu olarak da bilinmesinin gerekli olduğu anlaşılır. Zira Elmalılı'nın hukuk ve hukuk sahasıyla ilgili ilimlerinin bilgisine olan vukûfiyeti üzerinde çalışıldığında onun sathi düzeyde değil, derinliğine ilim sahibi bir hukuk alimi olduğu açıkça görülecektir²⁴⁴. Elmalı'nın İslam hukukunda da söz sahibi oluşu ahkâm ayetlerini yorumlarken ön plana çıkmakla beraber, biz bu yönünü araştırmamızı şekillendiren kıssalar bağlamında ele alacağız.

²⁴² Yazır, VI / 355.

²⁴³ Yazır, a.g.e. , VI / 445.

²⁴⁴ Yıldırım, "Yasemin, *Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Ahkam Ayetlerini Yorumlama Metodu*", s. 23.

Elmalılı, Hz. Âdem kıssasından yola çıkarak, secdenin tanımını ve mahiyetini zikreder, meleklerin Hz. Âdem'e secde etmesinin mahiyetini açıklar ve secdedin hükmünü ortaya koyar.

Ona göre secde'nin lugat manası, "son derece tevazu ile alçalıp baş eğmektir ki, 'kibr' in tam zıdır." İstilah manası ise, "alnı yere koymaktır ki ta'zim (büyükleme) ve itaat etmenin en yüksek şeklidir"²⁴⁵ .

Elmalılı secdenin tarifini yaptıktan sonra şu sözleri ile secdenin hükmünü açıklar: "Secdenin ibadet olması için niyet şart ise de, secde olması için şart değildir. Bununla beraber dile ve şeriate ait her secdede bir alçalma, ta'zim ve itaat vardır. Bunun için Allah'tan başkasına secde etmek dinî bakımdan küfürdür. Ve secde fiilî bir ta'zim ve itaat etme olduğu cihetle, yalnız kalbî olan itaat hakkında mecaz olur"²⁴⁶.

Elmalılı bundan sonra şu sorusu ile Âdem'e secde edilşinin mahiyetini açıklamaya başlar: "Acaba meleklerin secdesi hangisidir? Kur'ân'a mahsus kelimeleri şer'î mânâsına yormak gerekir ve melekler cismanî şekilde de görülebileceklerinden "alın koyma" (vaz-ı cephe) mânâsı mümkündür. Bununla beraber meleklerin secdesini kendi hakikatleri ile uygun olarak düşünmek ve hilafet gereği Âdem'e ilâhî emirle bir fiilî tasdik halinde kabul etmek daha uygundur. Bu ise Âdem'e bir saygı gösterme olmakla beraber bizzat Allah Teâlâ'ya bir ibadettir. Bununla melekler ilâhî hükümlerin yerine getirilmesi bakımından Âdem'e hilafet mertebesine uygun bir şekilde hizmet ve yardıma memur edilmiş ve bir ahde (söz verme) bağlanmış demek olur. O halde melekler, Âdem'e bizzat boyun eğmiş değil, fakat hilafete hizmetçi olacaktır. Ve herhalde asıl mabud, yüce yaratıcıdır. Hasılı bu secde Âdem'e bir ibadet değildir"²⁴⁷.

Elmalılı Âdem'e edilen secdenin saygı ifade ettiğini, bu secde gerçekleşirken de bizzat Allah Teâlâ'ya kulluk ve emre itaat edildiğini açıkça ortaya koyar.

²⁴⁵ Yazır, I / 273.

²⁴⁶ Yazır, a.g.e. , I / 273.

²⁴⁷ Yazır, I / 273.

Yine Yusuf suresinde Hz. Yusuf'a secde edilmesini, Hz. Âdem'e secde konusunda yaptığı bu açıklamalara atıf yaparak açıklar. Ayette Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

"Ne zaman ki, onlar Yusuf'un yanına vardılar, işte o zaman Yusuf anasını ve babasını kucakladı, yanına aldı ve 'Buyurun Allah'ın dilemesiyle güven içinde Mısır'a girin' dedi" (Yusuf,12/ 99).

"Anasıyla babasını yüksek bir taht üzerine oturttu ve hepsi birden Yusuf için secdeye kapandılar. Bunun üzerine Yusuf dedi ki: 'İşte bu durum, o rüyamın çıkmasıdır. Gerçekten Rabbim onu hak rüya kıldı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni zindandan çıkarmakla ve sizi çölden getirmekle Rabbim bana hakikaten ihsan buyurdu. Doğrusu Rabbim dilediğine lutfunu ihsan eder. Şüphesiz O, her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibid.' " (Yusuf,12/ 100).

Elmalılı buradaki secdenin de saygı mahiyetinde olduğunu bildirerek meleklerin Hz. Âdem'e secdesinin de aynı mahiyette olduğuna dikkatleri çeker:

"Ve anasıyla babasını arşa çıkardı. Özellikle anasıyla babasını kardeşlerinden daha fazla saygı ve ikramla karşıladı. Kendisine ait olan ve bir tahta benzeyen yüksek köşkün üzerine çıkardı. Ve onun için hepsi secdeye kapandılar. Yani anası, babası ve kardeşleri, Yusuf'a kavuştukları için Allah'a şükür ifadesi olarak secdeye kapandılar. Bir görüşe göre, o zaman âdet olduğu üzere Yusuf'a karşı resmî bir selam görevini yerine getirmek için secde durumuna geçip yerlere kapandılar. Gerçi bu anlam, ilk bakışta Yusuf'un gördüğü rüyaya daha uygun gibi görünür. Lâkin selam secdesi olsa idi, ilk karşılaşma anında yapılırdı. Öyle yapılması icap ederdi. Zaten âyetin manası "onları gördüm bana secde ediyorlardı" demek olabileceği gibi, "benim için secde ediyorlar gördüm" anlamına da gelebileceğinden, Yusuf'a kavuşturan Allah'a şükür secdesi şeklinde anlamak, her bakımdan daha uygun düşmektedir. Bir de bu secde ile

meleklerin Âdem'e yaptıkları secde arasındaki ilişki ve benzerlik unutulmamalıdır²⁴⁸.

Yine Âraf sûresinde Hz. Âdem kıssası ile alakalı bölümde Hz. Âdem'in affedilişine rağmen cennetten uzaklaştırılmasına binaen şu hükmü ortaya koyar:

"İlahi yasaklara karşı gelmekle işlenen herhangi bir günah affedilmiş bile olsa, günahı işleyeni nezâhet-i mutlaka (mutlak temizlik) mertebesinden indirmeğe sebep olacak demektir"²⁴⁹.

Hz. Süleyman kıssasında, Hz. Süleyman'a atfedilen sihir meselesi üzerine Elmalılı, sihir öğretmenin açıkça küfür olduğunu belirterek²⁵⁰, sihrin tarifini yaparak sihrin hükmü boyutunu ve mahiyetini açıklar.

Ona göre sihir, "sebebi gizli olan ince şey" demektir. Hükmüne gelince Elmalılı'ya göre "Sebebi belli olan ince şeyleri bilmek ve tanımak anlamında sihir küfür değildir." fakat "halkın anladığı anlamda, sebebi gizli olmakla beraber, gerçeğin aksine tahayyül olunan yıldızcılık, şarlatanlık, hilekârlık yolunda cereyan eden sihir çirkin bir şeydir çünkü bunda esrarengiz bir şekilde hakkı batıl, hayali hakikat diye göstermek vardır"²⁵¹. Elmalılı helal olan sihiri de şu şekilde ifade eder: "özel olarak bazı övgüye değer şeyler ve gerçekler için iyi mânâda kullanıldığı da olur. Mesela; 'Muhakkak ki, bazı güzel sözler sihirdir.' hadis-i şerifinde dile geldiği gibi ki, buna 'helal sihir' de denilir, üstelik caiz sayılır"²⁵².

Elmalılı, sihrin niteliği ve sihirde asıl olanın ne olduğu konusunda şu yorumları yapar: "Esrarengiz, gizli sebep ile incelik, dış görünüşü itibariyle çekicilik ve bir de kötü maksat sihrin niteliğini belirler. Şu halde sihir, her şeyden önce kendi özünde bir harika değildir. Yani değişik şart ve

²⁴⁸ Yazır, a.g.e. , V / 98.

²⁴⁹ Yazır, IV / 26.

²⁵⁰ Yazır, a.g.e. , I / 366.

²⁵¹ Yazır, I / 366.

²⁵² Yazır, I / 366.

sebeplere bağlı olarak alışılmışın tersine bizzat ilâhî iradeyle ortaya çıkan olaylardan değildir. Onun her halde teşebbüs olunacak bir özel sebebi vardır. şu kadar ki, o sebep herkes için bilinmediğinden, olay bir harika gibi tahayyül olunmaktadır. Bunun içindir ki, sebebi herkes için bilinmeyen herhangi bir gerçek dahi, halkı aldatmak için kullanıldığı zaman bir anlamda sihir olur. Bu sebebin nazarî olarak açıklanabilir bir halde bulunması şart da değildir. Az çok taklit ile meydana getirilebilmesi de kâfidir. Yaratılışta sebebi bilimsel olarak açıklanamayan alışılmış veya alışılmamış olağanüstü olaylar ve garip buluşlar ortaya koymak mutla k anlamıyla sihir olmaz. Fakat insanları aldatmak için bunlardan istifade etmeye kalkıldığı ve bu suretle duygu ve düşüncelere etki edip dolandırıcılık yapılmaya çalışıldığı zaman bunlar da sihir özelliği kazanırlar. Bunun için imansızlık, ahlâksızlık ve aldatmak sihrin köküdür"²⁵³.

Yusuf Suresi 43 ve 44. ayetlerde yer alan rüya ve rüyanın gerçekliği konusunda Elmalılı Hamdi Yazır, bu konuda serdedilen görüşlere yer vermekle beraber rüyanın hak olduğuna dair kendi fıkhî görüşünü de ortaya koyar. Sadece rüyanın hükmünü açıklamakla kalmaz, felsefe ve psikolojiden faydalanarak rüya konusunu uzunca açıklar.

"Bir gün melik (hükümdar) dedi ki: "Ben rüyam da yedi cılız ineğin yedi semiz ineği yediğini ve yedi yeşil başakla yedi kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Siz rüya tabir edebiliyorsanız benim bu rüyamın tabirini bana bildirin" (Yusuf, 12/ 43).

"Dediler ki: "Rüya dediğin şey karmakarışık hayallerdir. Biz ise böyle karışık hayallerin yorumunu bilemeyiz" (Yusuf, 12/ 44).

Elmalılı burada şu açıklamaları yapar: "İslâm âlimleri, rüya hadisesini üç sınıf olarak tasnif etmişlerdir: Birincisi, Allah tarafından doğrudan doğruya veya bir melek aracılığıyla meydana gelen ilâhî bir telkindir ki, asıl rüya, hak ve gerçek olan rüya budur. İkincisi, benliğin kendinden kendisine yapılan telkin ile meydana gelen görüntüdür ki, geçmişten gelen hatıra birikimlerinin yeni baştan hayal edilmesinden başka bir değer taşımaz.

²⁵³ Yazır, a.g.e. , I / 367.

Üçüncüsü ise, şeytanî bir telkin ile meydana gelen zihinsel görüntüdür ki, bilinmeyen bir dış etkenden etkilenecek meydana gelir, fakat yalan bir tedai ve tehayyülden ibaret olur. İşte bu ikisi ahlâm veya adğâsü ahlâm adını alır. Bununla beraber bütün bunlar nefiste bilgi değeri olmasa bile, hissî bir heyecan uyandırmaktan geri kalmazlar. Şu halde yalnızca bilgi değeri açısından değil, duyguların halden hale geçmesi açısından da düşünüldüğü zaman görülür ki, ahlâm denilen kısmın bile psikolojide hesaba katılmaya değer önemli bir yeri vardır. Gerçekten de Hz. Peygamberin hadislerinde rüyaların hem bilgi değeri, hem de duygusal önemi üzerinde durulmuş, her iki faydasına da ayrı ayrı işaret buyrulmuştur. Bu arada şunu da hatırlatmalıyız ki, hadis-i şerifte "Rüya, peygamberliğin kırkaltı cüz'ünden bir cüz'dür" yani, kırkaltı parçasından bir parçadır buyrulmakla, onun ilmi değerine işaret edilmiştir. Ayrıca yine hadisi şerifte "Peygamberlik kesildi, mübeşşirat kaldı" buyrulmuştur. Bu da daha ziyade işin duygusal tarafına aittir. Hiç şüphesiz nübüvvetlerin ekmele, Hz. Muhammed'in nübüvvetidir. Hatemü'l-enbiya (son peygamber) efendimizin vefatına kadar vahiy aldığı peygamberlik süresi yirmi üç sene idi. Ve bu yirmi üç senelik sürenin ilk altı ayında aldığı vahiy, hep sabah aydınlığı gibi zuhur eden rüyalar şeklinde olmuştur. Yirmi üç senenin ise kırk altı tane yarım sene, yani kırkaltı tane "altı ay" demek olduğu hesaba katılırsa, ilk altı ayda rüyalar şeklinde gelen vahyin, bütün vahiy süresinin kırk altıda biri ettiği ve onun kırk altı parçasından bir parça olduğu anlaşılır"²⁵⁴.

Hz. Yusuf'un Melik'e yaptığı idarecilik teklifinden yola çıkarak Elmalılı, idarecilik talebinde bulunma ile alakalı fıkhi görüşünü şöyle açıklar:

"Beni bütün hazinelerin başına getir" diyen Hz. Yusuf, aslında Melik'ten tam yetki talebinde bulunmuştur. Bu söze bakarak bazı müfessirlerin dediği gibi, Melik Hz. Yusuf'un emri altına girmiş ve onun reyine tabi olmuş demektir. Bu da, bütün konularda değil, yalnızca malî işlerde geçerlidir. Şu halde bu şekilde görev kabul etmenin sorumluluğu doğrudan doğruya ahkâmı icra etmenin sorumluluğuna dönüşür. Talep meselesine gelince,

²⁵⁴ Yazır, a.g.e. , V/ 49.

onun da fikhî hükmü şudur: Ehliyet ve liyakatleri olmayanlara valilik ve yöneticilik vermek haramdır. Bunun talep eden açısından talebi de haram, görevlendiren açısından görev verilmesi de haramdır. Ehliyeti olanlara kabul caiz, talep mekruhtur. Meğerki taayyün etmiş olsun, yani o işe ondan başka ehil biri bulunmasın. İşte o vakit talep vacip bile olur. İşte bir peygamber olan Hz. Yusuf, Allah tarafından görevli olduğu hak ve adaletin ahkâmını icraya bir yol bulmak, bir vesile bulmak için bu talebiyle o vecibenin ifasına çalışmıştır”²⁵⁵.

Hz. Yusuf'u ve ardından küçük oğlu Bünyamin'i kaybetmenin acısını yaşayan ve gözyaşı dökken Hz. Yakup'un durumundan yola çıkarak Elmalılı, üzülmeye ve ağlamanın hükmünü ve sınırını Peygamberimiz'den de örnekler vererek şöyle açıklar:

“Resulullah (s.a.v.) efendimizden nakledilmiştir ki: Hz. Peygamber, Cebrail'e 'Yakup'un Yusuf'a hicranı ne dereceye varmıştı?' diye sual etmiş, Cebrail de 'Evladını kaybeden yetmiş ananın toplam hicranına' demiş. 'O halde onun sevabı ne kadardır?' deyince, o da 'Yüz şehit sevabıdır. Çünkü o, Allah'a bir an bile suizan etmedi' demiştir.

Bu da gösterir ki, musibet zamanlarında üzülmek ve ağlamak caizdir. Çünkü şiddetli acı zamanlarında insan kendisini tutmaya pek az muvaffak olabileceğinden dolayı, bundan büsbütün kendini engellemesi elinde olmayabilir. Bu da mükellefiyeti gerektiren bir husus değildir. Çünkü teklif, nefsin gücü yettiği yere kadardır. Gerçekten de Resulullah efendimiz, oğlu İbrahim'e ağlamış ve 'Kalb hüzün duyar, göz yaş döker, biz elbette Rabbimizin gazap edeceği şeyi söylemeyiz ve biz el b ette sana üzülmüyoruz ya İbrahim!...' buyurmuştur. Ancak caiz olmayanı, birtakım cahillerin yaptığı gibi, bağırpıp çağırarak, feryadu figan eylemek, dövünmek ve yaka paça yırtmak, saçını başını yolmak, mukadderata dil uzatacak sözler etmek ve benzeri aşırılıklardır.

Yine nakledilmiştir ki, Hz. Peygamber, kerimelerinden birinin çocuğu vefat ettiğinde onun için ağlamış ve üzülmüştü. Onun ağladığını görenler 'Ya

²⁵⁵ Yazır, V / 59.

Resulallah! Sen ağlıyorsun, hâlbuki bizi ağlamaktan menetmiştin" deyince, bunun üzerine buyurmuştur ki: 'Ben sizi ağlamaktan menetmedim, ancak iki çirkin (ahmak) sestem menettim: Biri sevinç zamanındaki çığlık, biri de üzüntü zamanındaki feryat"'²⁵⁶.

Cenab-ı Hak Yusuf suresi'nde şöyle buyurmaktadır:

"Ne zaman ki, kabile (Mısır'dan) ayrıldı, öteden babaları dedi ki: 'Eğer bana bunak demezseniz, doğrusu ben Yusuf'un kokusunu alıyorum' " (Yusuf, 12/ 94).

"Dediler ki: 'Vallahi sen hâlâ o eski şaşkınlığındasın' " (Yusuf, 12/ 95.).

"Fakat ne zaman ki, gerçekten müjdecî geldi, gömleği Yakub'un yüzüne koydu, hemen gözü açıldı. 'Ben size demedim mi, b en Allah'dan sizin bilmediklerinizi bilirim.' dedi." (Yusuf, 12/ 96).

"Dediler ki: 'Ey babamız, bizim için Allah'a istiğfar eyle. Biz gerçekten büyük günah işlemiştî.' " (Yusuf, 12/ 97).

"Dedi ki: 'Sizin için Rabbimden ilerde bağışlanma dileyeceğim. Şüphesiz o çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.' " (Yusuf, 12/ 98).

Yusuf kıssasında geçen bu ayetlerle alakalı olarak Elmalılı, affolunmanın şartını ve hükmünü şu şekilde ortaya koyar:

Yakup, böylece kendisinin bir baba olarak onları bağışladığını ima etmekle birlikte, Allah'ın da onları affetmesi için yapacağı dua ve istiğfarı, seher vakti veya cuma gecesi gibi bir vakte, duaların kabul olunacağı bir icabet vaktine tehir ettiği, böyle bir vakti gözettiği akla gelebilir. Daha doğrusu, Yusuf'la helalleştirinceye veya onun affını anlayıncaya kadar tehir etmiştir. Çünkü zulme uğrayanın helallik vermesi, ilâhî mağfiretin ön şartlarından biridir"²⁵⁷.

Elmalılı, burada affın şartının helalliğe bağlı olduğu hükmünü ortaya koyar.

²⁵⁶ Yazır, a.g.e. , V / 83.

²⁵⁷ Yazır, a.g.e. , V /96.

Zariyat sûresin'de yer alan kavimlerin helaki ile alakalı olarak Elmalılı "Fasıklığın helaka sebep olduğu" hükmünü ortaya koyar. Ayette Nuh kavminin şirki terk etmedikleri sebebi ile helak oluşları dile getirilmektedir:

"Bunlardan önce Nuh kavmini de helak etmiştik" Zariyat,51/ 46).

Elmalılı burada helak hükmünü şu sözleri ile dile getirir: "O helak edilenler hep fasık birer kavim idiler. Onun için helak edildiler. Bu şekilde bunlar yüzünde cezanın olacağına delalet eden birer örnektirler"²⁵⁸.

Hz. Davud'a verilen "güzel ses" nimetinden yola çıkarak, "İslam'da ses sanatının hükmü" ile alakalı görüşlerini Sebe Sûresi 10. ayetle alakalı yaptığı yorumda sunmaktadır:

"Andolsun ki, biz Davud'a tarafımızdan bir fazilet verdik. 'Ey dağlar! Onunla beraber tesbih edin.' dedik ve bunu kuşlara da (emrettik) ve ona demiri yumuşattı" (Sebe, 34/10) .

Davud'a öyle güzel bir ses, öyle şanlı bir eda verilmiştir ki akşam, sabah tesbih ettikçe onun sesine bütün dağlar ve kuşlar katılırlar, çınlar öterlerdi. Demek ki güzel sesle nağmeler Davud'un özel bir üstünlüğü, kuşları dahi başına toplayan bir mucizesi olmuştu. Bu mânâ iledir ki, Davudî ses meşhur olduğu gibi, Davud'un Mezamir'i (Zebur'un Sûreleri) de meşhurdur. Bu güzel sanatı, İslam'da kesin olarak kınanmış bir sanat zannedenler olmuştur. Fakat bilmek gerekir ki, kınanmış olan fasıklığa yol açan nağmelerdir. Yoksa Kur'ân okunurken, tertil (Kur'ân'ı usulüne göre okuma) ve sesini güzelleştirme emrolunan bir şeydir. Bu konuda sahih hadis kitaplarında birçok hadisler vardır. Birçokları "gına"nın yani musikînin etkisini ruhanî zannederler. Böyle bir zan, ruhu hava zannetmektir. Ses bir hava titreşimi olduğu için, müziğin doğrudan doğruya verdiği etki ve heyecan, bir öpücük zevki gibi cismanî ve sinirsel bir etkidir. "Teganni" yani bir parçayı makamla o kuma, ancak bir kelimenin, bir sözün mânâsını ruha duyurmaya hizmet etmesi itibarıyla ki ruhanî bir değer alabilir. Fasıklar hep şehvete yönelen konularla cismanî heyecan aradıkları için, mânâyı

²⁵⁸ Yazır, a.g.e. , VII /263.

öldürerek sadece sınırlara basan kuru nağmelerle cismanî etki arar. Bu ise ruhanî şuuru terbiye değil yok eder. Belki fasık için tamamıyla kendinden geçip hiçbir şey hissetmeyerek mest olmak bir zevkdir. Fakat dinin, şeriatın vermek istediği zevk bu değil, güzel mânâlı, mukaddes şuurlu bir hayat yaşatmaktır. Şeriat istiyor ki, Kur'ân okunurken ses güzelleştirilsin, makamla okunsun, ancak ifadenin metnini bozarak, mânâyı unutturarak kuru ses izleyen fasıkların bestesiyle ve nağmeleriyle değil, sözlerin tecvidini, fasihliğini bozmayarak mânâsının, belagatinin (iyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme) incelikleriyle duyurarak şuurlu bir hayat yaşatacak olan bir seda ile okunsun ki, buna Peygamberin hadisinde "Lühûn-ı Arap" denmiş, kırâet ilminde "Tecvid" diye tarif olunmuştur. Bu suretle biz Kur'ân okunurken Hz. Davud'un mucizesini yaşamış oluruz. Nitekim Kur'ân'ı güzel okuyan hakkında "Davud ehlinin mizmarlarından bir mizmar verilmiştir" diye övülmüştür²⁵⁹.

Yine Hz. Davud'a verilen demiri eritip zırh yapma emrinden yola çıkarak Elmalılı, demirin iyi veya kötü yönde kullanılması ile alakalı olarak şu hükmü ortaya koyar:

Bu sanatta "*Savaşınızın şiddetinden sizi korumak.*" (Enbiya, 21/80) buyrulduğu üzere, Allah katında muhterem olan insanlığı öldürülmekten korumak ile ruhu koruma vardır. Onun için bunu yapan, kılıç vesaire gibi saldırı silahı yapanlardan daha hayırlıdır. Dünyada fazla bir silah buluşu yapan ve onu kullanmasını bilenler insanlığa bir bakımdan yararlı iseler, ondan korunma vasıtasını bulanlar barışa ve iyiliğe hizmet ettikleri için daha çok yararlıdırlar²⁶⁰.

Elmalılı burada "yap" emri yerine "yapın" emrinin kullanılmasına da dikkatleri çeker ve bu emrin Hz. Muhammed ümmetini iyilik ve barışa, daha güzel işler yapmaya teşvik manasına geldiğini bildirir²⁶¹.

²⁵⁹ Yazır, a.g.e. , VI / 355.

²⁶⁰ Yazır, VI / 354.

²⁶¹ Yazır, VI / 355.

Ahkam tefsiri sahasında orijinal sayılabilecek bir özelliğe sahip olan Konyalı Mehmed Vehbi Efendi, bu ayette sanata teşvik olduğu hükmünü ortaya koyar ve bu konu hakkında şunları söyler:

“Kur’ân insanları sanata teşvik eder. Cenab-ı Hak, “sizin muharebelerde karşılaşacağınız meşakkatlerden nefsinizi muhafaza etmeniz için, Biz, Davud (a.s.) zırh yapma sanatını öğrettik Bu nimete şükretmez misiniz?” (Enbiya, 21/80) buyurmaktadır, Kur’ân’da, ulûl-azm peygamberlerden Hz. Davud’a zırh talimini beyan etmek, ümmeti Muhammed’i (s.a.s.) sanata teşvikten başka bir manaya gelmez²⁶².

Bu konuda örnekleri artırmak imkân dâhilindedir. Burada son söz olarak şunu belirtmek gerekir ki; araştırmamızın her alt başlığında Elmalılı Hamdi Yazır’ın çok yönlü kişiliği ve ilmi derinliği ortaya çıktığı görülmüş ve araştırmada böyle bir müfessirin seçilmesinin -kişiye kazandırdıkları açısından- isabetli olduğu kanaatine varılmıştır.

3.2.8. Kıssaları Zihinde Canlı Tutması

Kur’ân kıssalarında tasviri anlatımın mevcut olduğunu ikinci bölümde zikretmiştik²⁶³.Kıssalar anlatılış üslubu ile bir canlılık ve zihinlerde kalıcılık arz etmektedir. Kur’ân kıssalarını okurken, insan, bir nevi olayın içinde kahramanlarla birlikte kendini yaşıyormuş gibi hisseder. Bu Kur’ân kıssalarının bir özelliği olması ile beraber müfessirin de kıssayı ele alış metodu ile buna katkısı büyüktür.

Elmalılı Hamdi Yazır’ın kıssaları tefsir metodunu incelediğimizde, o gerek soru-cevap usulü ile gerekse kıssalardan çıkarılabilecek dersleri aktararak günümüze göndermeler yapması ile kıssaları zihinde canlı tutar.

Biz burada Şuayb (a.s.) kıssasından yola çıkarak Elmalılı’nın bu metodunu ortaya koymaya çalışacağız:

²⁶² Konyalı Mehmed Vehbi Efendi, a.g.e. , s.49.

²⁶³ Bkz. , Yıldırım, a.g.m. , s. 61-62.

Elmalılı günümüz insanını kıssaya dikkatlerini çekmek amacıyla önemli bir tespitle kıssaya başlar:

"Şuayb (a.s.)'ın kıssalarına dikkat edilirse zamanımız medeniyetinin genel ahlak anlayışına değinen önemli noktalar görülür"²⁶⁴.

Kıssalarda ön plana çıkan tevhide gönüllerde yerleştirme gayesine vurgu yaparak Elmalılı Şuayb (a.s.)'ın da diğer peygamberler gibi tevhid emriyle başladığını belirtir ve aşağıdaki ayetleri vererek tefsirine devam eder.²⁶⁵

"Medyen'e de kardeşleri Şu'ayb'i gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Ölçeği de, teraziyi de eksik tutmayın. Ben sizi hayır (bolluk) içinde görüyorum. Bununla beraber yine de sizi kuşatacak bir günün azabından korkuyoruz' " (Hûd, 11/84).

"Ey kavmim! Ölçerken ve tartarken adaleti yerine getirin. Halkın malına densizlik etmeyin ve yeryüzünde fesatçılık yaparak fenalık etmeyin" (Hûd, 11/85).

Elmalılı burada Şuayb (a.s.)'ın dilinden konuşarak, olayı canlandırmakta ve ayetleri şöyle açıklamaktadır:

Ey benim kavmim nimet ve bolluk içinde görünüyorsunuz, bu da hakkınızda hayırdır. Bunun gereği haksızlık etmek değil, insanların hakkını hukukunu gözetmektir, halkın yararına hizmet etmektir ve Allah'a şükretmektir. Şu halde ölçüyü ve tartıyı noksan yapıp da hayrı berbat etmeyin. Böyle devam eder giderseniz, noksan ölçü ve tartı ile haksızlığı sürdürürseniz, elinizdeki hayrı yitirdikten başka, bir gün gelecek ki, onun azabı hepinizi kuşatacak, hiçbiriniz ondan kurtulamayacaksınız. Sizin böyle topyekûn bir azaba uğramanızdan korktuğum size acıdığım için bu nasihatleri yapıyorum²⁶⁶.

Bundan sonra Elmalılı Şuayb (a.s.)'ın kavminin dilinden şu sözleri aktarır:

²⁶⁴ Yazır, a.g.e. , IV / 559.

²⁶⁵ Yazır, a.g.e. , IV / 559.

²⁶⁶ Yazır, IV / 560.

"Doğru amma, ticarete ve siyasette biz böyle hakka, hukuka riayet ederek adaletle hareket ettiğimiz takdirde, doğru dürüst iş yaptığımız takdirde fazla bir şey kazanamayız, diyecek olursanız:"²⁶⁷

Elmalılı buna cevap olarak Hûs sûresi 86. ayeti getirir:

"Eğer mümin iseniz, Allah'ın helâlinden size ihsan ettiği kâr sizin için daha hayırlıdır. Bununla beraber ben sizin üzerinize gözcü değilim." (Hûd, 11/86).

Bundan sonra olayı canlandırma amacıyla Elmalılı'nın soru-cevap usulüne geçtiğini görürüz:

"Buna karşılık Medyen ahalisi ne dediler bilir misiniz?"²⁶⁸

Buna cevap niteliğinde ise şu ayetleri getirir:

"Dediler ki; 'Ey Şu'ayb, atalarımızın taptıklarını terk etmemizi veya mallarımızda dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysaki sen yumuşak huylusun ve akli başında bir adamsın' " (Hûd, 11/87).

Elmalılı burada Şuayb (a.s.)'in kavminin verdiği cevabın açılımını şu şekilde yapmaktadır:

"Malımızda dilediğimiz gibi tasarruf etmekten vazgeçmemizi bu kıldığın namaz mı emrediyor? Sofu sen ne akıllı adamsın be!" gibi demagojilerle söz dokundurmaya ve alaya yelteniyorlardı. İşte böyle bir taraftan putlara tapıyor, bir taraftan da Allah'a karşı kibir ve gurur taslayıp namazı hor görüyorlardı. Bir başka taraftan da hürriyet ve ticaret adı altında hilekârlık, haklara saygısızlık, terbiyesizlik ve küstahlık ederek vahiy ve nübüvete ukalâlık ediyorlardı"²⁶⁹.

Elmalılı günümüz insanına atıf yaparak cümlelerini şu şekilde tamamlar:

²⁶⁷ Yazır, IV / 560.

²⁶⁸ Yazır, a.g.e. , IV / 561.

²⁶⁹ Yazır, IV / 561.

“(Bu tavır) günümüz kâfirlerinde de en çok görülen cahiliyet devri hastalıklarındandır. Bu bakımdan günümüz insanları Şu'ayb kıssasını ve Medyen ahalsinin akıbetini çok dikkatle ve ibretle dinlemelidirler²⁷⁰.”

Elmalılı Hz. Şuayb (a.s.) ile kavmi arasında geçen bu diyoloğu şu sözleri canlandırmaya devam ediyor:

“Bakınız Şuayb (a.s.) bunlara ne kadar nazikâne, ne kadar dikkatli ve ince bir cevap ile karşılık veriyor:”²⁷¹

Bu cümlelerden sonra Elmalılı şu ayetleri zikrediyor:

“Şu'ayb dedi ki: "Ey kavmim! Şayet ben Rabbimden ispat edici bir delil üzerinde bulunuyorsam ve şayet bana, O kendi katından güzel bir rızık ihsan etmişse, söyleyin bakalım ben ne yapmalıyım? Ben size karşı çıkmakla sizi menettiğim şeylere kendim düşmek istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmeye çalışıyorum. Muvaffakiyetim de ancak Allah'ın yardımı ile olacaktır. Ben yalnızca O'na dayandım ve ancak O'na döneceğiz" (Hûd, 11/88).

"Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz sakın sizi, Nuh kavminin veya Hud kavminin veya Salih kavminin başlarına gelen musibetler gibi bir musibete uğratmasın. Lut kavmi de sizden uzak değildir" (Hûd, 11/89).

"Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe ile yönelin. Şüphesiz ki, benim Rabbim çok merhametlidir, çok sever" (Hûd, 11/90).

Elmalılı yine diyoloğu ön plana çıkararak şu sözleri ile sözü kavmine devrediyor ve hemen ardından ilgili ayeti getiriyor:

“İşte bu güzel öğütlere kavmi ne dedi bilir misiniz?”²⁷²

Dediler ki: "Ey Şu'ayb! Biz senin söylediklerinin çoğundan birşey anlamıyoruz. Ayrıca seni içimizde çok zayıf biri olarak görüyoruz. Eğer

²⁷⁰ Yazır, IV / 562.

²⁷¹ Yazır, a.g.e. , IV / 562.

²⁷² Yazır, IV / 563.

akrabaların olmasaydı mutlaka seni recmederdik (taşa tutardık). Senin bize hiçbir üstünlüğün yoktur." (Hûd, 11/91).

Ayette zikredilen, kavmin karşı çıkışını şöyle ifade ediyor:

"Bizim gözümüzde şahsen senin bir değer, bir önemin yoktur, bize göre sen hatırı sayılan, kıymet verilen biri değilsin. Yani sana saygımızdan dolayı değil, senin yakınlarından olup da bizimle beraber olan, sana uymayıp bizim dinimizde bulunan bir kaç hısım akraban var ki, işte biz onların hatırı için şimdiye kadar sana dokunmadık"²⁷³.

Son olarak şu sözleri ile Elmalılı diyoloğu tamamlar ve Meyden halkının yok oluşunu ayetlerle ortaya koyar:

"Hz. Şuayb bunlara şöyle cevap verdi:"²⁷⁴

"Şu'ayb dedi: "Ey kavmim! Benim akrabalarım size Allah'dan daha mı değerli ki, Allah'a sırt çevirip, onu unuttunuz? Muhakkak ki, Rabbim bütün yaptıklarınızı çepeçevre kuşatmıştır" (Hûd, 11/92).

"Ey kavmim! Var gücünüzle yapacağınız ne varsa yapın! Ben de görevimi yapmaya devam edeceğim. Perişan edecek azabın kime geleceğini ve yalancının kim olduğunu ilerde anlayacaksınız. Bekleyiniz, ben de sizinle beraber bekleyeceğim" (Hûd, 11/93).

"Ne zaman ki, emrimiz geldi, Şu'ayb ve beraberindeki müminler, tarafımızdan bir rahmet sayesinde kurtuldular. Ve o zalimleri korkunç bir gürültü yakaladı da oldukları yerde çöküp kaldılar" (Hûd, 11/94).

"Sanki orada hiç güzel gün görmemişlerdi. Dikkat edin, Semud kavmi nasıl helâk olup gittiye Medyen de öyle yok olup gitti" (Hûd, 11/95).

Elmalılı Hamdi Yazır'ın bu üslubu diğer kıssalarda da görülmektedir. Bu üslûp; şüphesiz okuyucunun bir kat daha Kur'ân'a ve Kur'ân kıssalarına

²⁷³ Yazır, a.g.e. , IV / 564.

²⁷⁴ Yazır, IV / 564.

bağlanmasına ve ana gaye olan "ibret ve öğüt alma" hedefinin gerçekleşmesine vesile olmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada Hak Dini Kur'ân Dili isimli tefsirde, Elmalılı Hamdi Yazır'ın kıssalar hakkındaki görüşleri ve bu kıssaları nasıl yorumladığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Esas konuya geçilmeden önce Elmalılı Hamdi Yazır hakkında yapılan çalışmada; onun çok yönlü kişiliği, birçok ilme vakıf oluşu, temel İslam bilimleri yanında, sosyoloji, psikoloji, felsefe, tarih, coğrafya gibi alanlarda da söz sahibi olduğu, Hak Dini Kur'ân Dili isimli eserine de bu özellikleri yansıttığı bizzat görüldü.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın ilim ehli bir aileden gelmesi ve ilme olan merakı, çocukluktan itibaren devrinin ilimlerine vakıf olmasına vesile olmuştur. Elmalılı'nın hayatının hiçbir döneminde ilmi bırakmadığı görülmektedir. Bir taraftan hoca alarak ilim hayatına katkıda bulunurken diğer taraftan da ilim tahsil etmeye devam etmesi bunun göstergesidir. Hatta memuriyet hayatına girmesine rağmen ilmi terk etmediği, onun ilme olan düşkünlüğünü göstermesi açısından dikkate şayandır.

Kıssaların Kur'ân-ı Kerim'in büyük bir bölümünü kapsadığı düşünülürse, bu konuyu Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* eseri üzerinde çalışmanın, bir tefsirin metodunu anlaşılması ve bu metodun ortaya konulması açısından kişiye faydası büyük olacaktır. Bu nedenle kıssa konusunun *Hak Dini Kur'ân Dili* tefsirinde çalışmak; yakın dönemi temsil eden bir müfessirin, günümüze ışık tutan yorumlarının görülmesi ve gerek Türkçe gerekse Arapça tefsirler arasından önemli bir yere sahip olan bir eser hakkında bilgi sahibi olunması açısından bu çalışmayı yapana ilmi yönden büyük katkıları oldu.

Kıssalar hakkında Elmalılı Hamdi Yazır'ın yorumlarına geçmeden önce kıssa ilmi hakkında yapılan araştırma, onun yorumlarının daha iyi anlaşılmasını sağladı. Kıssa ilmi alakalı konulara bakıldığında bu konular ; "kıssanın tarifi ve mahiyeti", "Kur'ân'da Kıssa", Kıssaların Özellikleri", "Kıssaların Gayeleri", Kıssaların Kaynağı Meselesi" gibi alt başlıklarda incelenebilir.

KSS kökünden türeyen kelimelerin lügat manası araştırılıp, kök manalarına bakıldığında dört temel anlamı ihtiva ettiği görülmektedir. Birinci mana "Bir

kimsenin izini sürüp ardınca gitmek"; ikinci mana "Bir adama bir haber veya sözü beyan edip bildirmek"; üçüncü mana "Bir şeyi makasla kesmek, kırmak" ; dördüncüsü ise "göğüs, sadr, göğsün başı, ortası ve göğüs kemiği" dir.

"Kıssa" kelimesinin daha iyi anlaşılması ve benzer kelimelerden de farkının ortaya konulması için "hikâye", "nebe" , "haber" , "mesel" gibi kavramların da incelenmesi gerekir. Bunlar incelendiğinde, "kıssa" da gerçek olaylar dışına çıkılmazken, hikâyede gerçek olmayan olayların konu edinildiği görüldü. "Nebe" kelimesinin daha çok tarihi vakalardan bahsettiği, zaman ve mekânla kayıtlı kaldığı görülürken, kıssalarda zaman ve mekan unsurunun arka plana atıldığı ve ders ve ibret unsurlarının ön plan çıkarıldığı görüldü. "Haber" kelimesi yakında meydana gelip halen izleri devam eden olaylar için kullanılan bir kelime iken, kıssaların da izlerinin halen günümüze yansıdığı görülmekle beraber zaman itibariyle kıssaların haberden daha geçmişi ihtiva ettiği görüldü. "Mesel" in ise gerçek olması şart olmayan verilmek istenen gayeye yönelik ibret sahneleri olduğu anlaşıldı.

Kur'ân'ı Kerim'de Peygamber hayatlarının "kıssa" olarak isimlendirilmesi ile beraber; Hz. Lokman, Zülkarneyn gibi salih kulların hayatlarının; Firavun, Karun gibi dalalet ehlinin hayatlarının, kavimlerin başından geçen olayların, Hz. Peygamber (sas)'in hayatından alınan kesitlerin de "kıssa" olarak isimlendirildiği görüldü. Fakat çalışmada "Peygamber Kıssaları" esas alındı.

Kur'ân kıssalarının özellikleri incelendiğinde üç temel özellik dikkatleri çekti: Kıssalarda tekrarın olması, ayrıntılara girilmemesi, kıssalar arasında ibret alınacak unsurların serpiştirilmesi.

Kur'an kıssalarının aktarılmasındaki en büyük gayenin; Peygamber'i ve ümmetini teselli etmek, tevhid düşüncesinde azimli olmalarını ve insanları düşündürerek ibret almalarını sağlamak olduğu görüldü.

Kur'ân-ı Kerim'de gerçeklik ve bu gerçekliği ortaya koymak için oluşturulan kaynak arama meselesi Kur'ân'ı Kerim'in bütünü kapsayan bir durum olsa da özellikle Kur'ân'da önemli bir yoğunluğa sahip olan kıssalar

üzerinde yoğunlaşmıştır. Burada, müsteşriklerin tutumu ve Müslüman araştırmacılar üzerindeki etkilerini köken sebep olduğu görüldü.

Hz. Peygamber'in Rahip Bahira, Varaka b. Nevfel gibi zâtlardan bu haberleri aldığı akli selim sahipleri için kabul edilebilir bir iddia değildir. Kıssaların içeriklerini düşünüldüğünde, bu kadar yüklü bilginin bu kadar kısa görüşmelerle elde edilebileceği düşünülemez.

Hz. Peygamber'in ümmiliği meselesi bir tarafa koyulursa, Onun Kitab-ı Mukaddesi okuyarak bu bilgileri elde ettiği iddiasına gelince o zamanlar henüz Kitab-ı Mukaddes'in Arapça tercümesi mevcut değildi.

Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'te ve Kur'ân-ı Kerim'de yer alan kıssalar karşılaştırıldığında farklar bariz olarak görülmektedir. Bu karşılaştırma yapıldığında Kitab-ı Mukaddes'te ana unsurun zaman olduğu, Kur'ân-ı Kerim'de ise zaman ve mekan unsurundan ziyade ders ve ibret unsurunun ön planda olduğu; yine Kitab-ı Mukaddes'te ayrıntılara çokça yer verilirken Kur'ân kıssalarının ayrıntılardan hali olduğu görüldü.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın kıssalar hakkındaki görüşlerine yer verdiğimiz üçüncü kısımda onu kıssaları mastar anlamından yola çıkarak mana verdiği ortaya konuldu. Ayrıca onun "bir olayın kıssa ismini alabilmesi için izlenmeye değer bir olay olması gerektiği" görüşüne yer verildi.

Hak Dini Kur'ân Dili eseri incelendiğinde Peygamberlerin hayatlarını konu edinen kısımlar "kıssa" olarak isimlendirildiği gibi Hz. Lokman, Zülkarneyn gibi salih kulların hayatlarının; Firavun, Karun gibi dalalet ehlinin hayatlarının, kavimlerin başından geçen olayların, Hz. Peygamber (sas)'in hayatından alınan kesitlerin de "kıssa" olarak isimlendirildiği görüldü.

Elmalılı'ya göre kıssanın önemi tevhidin öneminden kaynaklanmaktadır. Ona göre tevhide gönüllerde yerleştirme kıssaların esas gayesidir.

Elmalılı kıssaların muhatabının özelde Hz. Peygamber'e olduğunu bildirmekle beraber genelde tüm insanlığa olduğunu bildirmektedir.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın rivayetleri incelendiğinde, İsrailiyat hakkında hassas olduğu, bu tür rivayetlerden örnekler verse dahi bunların bir tarafa bırakılıp asıl maksada yönelmesi gerektiği düşüncesi açıkça görüldü.

Elmalılı'ya göre tekrarlar, Hz. Peygamber'in peygamberliğini tasdik ile O'nun peygamberliğini pekiştirmek için gelmiştir. Ona göre ardı ardına gelmesindeki hikmet ise, her yönden farklı farklı şekilde Mekkelilere cevap vermek ve Hz. Muhammed'in ve ümmetinin tevhid mücadelesindeki azmini bilemek.

Kıssaları yorumlarken Elmalılı'nın Temel İslam Bilimleri yanında; fen bilimleri, felsefe, sosyoloji, psikoloji, coğrafya ve tarih ilminden de faydalandığı örnekleri ile müşahede edildi.

Elmalılı'nın kıssalardaki yorumlarını incelediğimizde özellikle ders ve ibret yönünü ortaya çıkardığı ve bunu tekrar tekrar dile getirdiği dikkatleri çekti. Bu da Elmalılı'nın, dünya ve ahiret dengesini sağlamada kıssalardan azami faydalanılması gerektiği düşüncesinin ön planda olduğu kanaatlerini uyandırdı.

Kıssalardan hükümler çıkartması, Elmalılı'nın İslam hukukunda da söz sahibi olduğunu bizlere gösterdi.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın kıssaları tefsir metodunu incelediğimizde, onun gerek soru-cevap usulü ile gerekse kıssalardan çıkarılabilecek dersleri aktararak günümüze göndermeler yapması ile kıssaları zihinde canlı tuttuğu görüldü.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, İsmail, (2002) , "*Metinsel Diyalog*", İslamiyât, Ankara.
- AVAN ZERENAY, Canan, (2004), "*Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tefsiri'nde İsrâîliyât*", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- AYDEMİR, Abdullah, (19??) , *Tefsir'de İsrailiyat*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- AYDÜZ, Davut,(2000) , *Kur'ân'a Dair İncelemeler*, Nil Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Mustafa, (1995) , "*Hak Dini Kur'ân Dili*" , Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, XV. , İstanbul.
- BİRİŞİK, Abdulhamit, (1995) , "İsrailiyât", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi c. XXIII, İstanbul.
- CERRAHOĞLU, İsmail, (1988) *Tarihi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- CERRAHOĞLU, İsmail, (1988) *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- CEVHERİ, İsmail b. Hammâd, (1956) *es-Sihâh Tâcu'l-Luğati ve Sihahu'l-Arabiyye*, Tahkik: Ahmed Abdu'l-Gafur'Attar, Mısır.
- ÇETİN, Nihad M. , (1995) "*Ahbar*" , Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi , Türkiye Diyanet Vakfı İslami Araştırmaları Merkezi c.I, İstanbul.
- EREN, Şadi, (2001) , *Kur'ân'da Temsiller ve Teşbihler* , Işık Yayınları, İstanbul.
- ELIADE, Mircea, (2001) , *Mitlerin Özellikleri*, Çeviren: Sema Rifat, OM Kuram, İstanbul.

- GÜN, Fahri, "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır" , [http: // asrisaadet.wordpress.com /2007/03/21/](http://asrisaadet.wordpress.com/2007/03/21/) .
- HATİPOĞLU, İbrahim,(1995) , "*İsrailiyat*" , Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi c. XXIII, İstanbul.
- İBN MANZUR, (19??) , *Lisanu'l-'Arabi'l-Muhit*, Dâru Lisani'l-Arab, Beyrut.
- İSFEHANİ, er-Râğıb, (19??) *el-Müfredâ t fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Tahkik: Muhammed Seyyid Geylâni, Dâru'l-Mâ' rife, Beyrut.
- İBN KESİR , Ebu'l-Fidâi İsmail, (1993), *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Daru'l Marife.
- KUTUP, Seyyid, (1969) , *Kur'ân'da Edebi Tasvir*, trc: Süleyman Ateş, Hilal, Ankara.
- PAKSÜT, Fatma, (1993) , "Merhum Dayım Hamdi Yazır" , *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu*, 4-6 Eylül 1991, T.D.V. Yayınları, Ankara.
- RAZİ, Fahrudin, (1988) , *Tefsir-i Kebir, Mefatihü'l Gayb*, Tercüme: Suad Yıldırım, Lütfullah Cebeci ve diğeri , Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAMİ, Şemseddin, (1989) , *Kâmûs-i Türki*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- ŞİMŞEK, M. Said, (19??) , *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası, Ankara.
- ŞİMŞEK, M. Said,(1983) , *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, Yöneliş, İstanbul.
- TABBARA , Afif Abdülfettah, (19??) , *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, Mütercim: Ali Rıza Temel - Yahya Aklın, Gonca Yayınevi, İstanbul.
- TABERİ, İbn Cerir, (19??) , *Camiu'l Beyan fi- Tefsiru'l-Kur'ân*, Daru-l Marife, Beyrut.

- VEHBİ EFENDİ, Konyalı Mehmet, (2006), Ahkam-ı Kur'âniyye, Dipnotlarla Sadeleştiren: Akgül, Muhittin, "Kur'ân'dan Hayata Yansımalar" , Yeni Akademi Yayınları, İstanbul.
- YAVUZ, Yusuf Şevki, (1995) , "*Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır*" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi,c. II , İstanbul.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, (19??) , *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Sadeleştirenler: Doç. Dr. İsmail Karaçam ve diğerleri), Azim, İstanbul.
- YILDIRIM, Yasemin, (2002) , "*Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Ahkam Ayetlerini Yorumlama Metodu*", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ZEHEBİ, Muhammed Huseyn, (1986) , *el-İsrailiyyat fi't-Tefsir ve'l-Hadis*, Mısır.

ÖZGEÇMİŞ

1980 Adapazarı doğumludur. 1997’de Adapazarı İHL’den mezun olarak Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne girmeye hak kazanmıştır. Aynı fakülteden 2002 yılında mezun olarak Sakarya Müftülüğü’ne bağlı Kur’ân Kursları’nda fahri Kur’ân Kursu Öğreticiliği görevinde bulunmuştur. Şu an özel bir kuruluştaki yönetici olarak çalışmaya devam etmektedir. 2004 yılında başladığı Yüksek Lisans Eğitimi’ni; Temel İslam Bilimleri (Tefsir) Anabilim dalında hazırladığı “Elmalılı Hamdi Yazır’ın Kıssaları Tahlili” isimli çalışması ile tamamlayacaktır.